

Matiyo

Ketə nē Matiyo a kyor  e bo lee asen timaa-o si-o

*Yeesuu Kristoo m  nana-ana anyare
(Lukas 3.23–38)*

- 1 K  e Yeesuu Kristoo m  nana-ana anyare, na anej n   oo lee Deefid a k nana- -r - , na anej n  Deefid m  a lee Abraham a k nana- -r - . Abraham m  gy  Isireelii awuye bam  nana.
- 2 To, Abraham m  gyi   gy  Isak,
n  Isak m  m  gyi   gy  Yakubu,
n  Yakubu m  m  gyi-ana   gy  Yudaa na m  daa-ana na m  tire-ana.
- 3 N  Yudaa na  ky  e ko n  ba te  m    Tamaa-  a k w   Per s na S ra,
n  Per s m  m  gyi   gy  Hisir n ,
n  Hisir n  m  m  gyi   gy  Aram.
- 4 N  Aram m  m  gyi   gy  Aminadabi,
n  Aminadabi m  m  gyi   gy  Naas n ,
n  Naas n  m  m  gyi   gy  Salam n .
- 5 N  Salam n  m  na m  ka Rahab a k w   Bowas,
n  Bowas m  na m  ka Rut a k w   Obid,
n  Obid m  m  gyi   gy  Yes  e.
- 6 N  Yes  e m  m  gyi   gy  Owure Deefid.

Né Owure Deefid na ɔkyee kó ne o dεε o gyé ɔnyare kó ne ba tée mò ε Oriya mò ka-ɔ a kowé Solomən.*

⁷ Né Solomən mə mò gyi e gyé Rekabowam, ne Rekabowam mə mò gyi e gyé Abiya, ne Abiya mə mò gyi e gyé Asa.

⁸ Né Asa mə mò gyi e gyé Yehosafat, ne Yehosafat mə mò gyi e gyé Yehoram, ne Yehoram mə mò gyi e gyé Osiya.

⁹ Né Osiya mə mò gyi e gyé Yotam, ne Yotam mə mò gyi e gyé Ahas, ne Ahas mə mò gyi e gyé Hisikiya.

¹⁰ Né Hisikiya mə mò gyi e gyé Manasee, ne Manasee mə mò gyi e gyé Amən, ne Amən mə mò gyi e gyé Yosiya.

¹¹ Né Yosiya mə mò gyi-aná e gyé Yikoniya na mò tire-aná.

San amo-ró né Isireelii awuye adon a yaa bamó anya kusun-no Babilən swéere se.

¹² Bamó adon a yaa bamó Babilən-ɔ, amo kamée né Yikoniya a kowé Salatiyel, ne Salatiyel mə a kowé Sirubabel.

¹³ Né Sirubabel mə a kowé Abiyud, ne Abiyud mə a kowé Iliyakim, ne Iliyakim mə a kowé Asoo.

¹⁴ Né Asoo mə a kowé Sadukii, ne Sadukii mə a kowé Akim, ne Akim mə a kowé Iliyud.

¹⁵ Né Iliyud mə a kowé Iliyasa, ne Iliyasa mə a kowé Mataŋ,

* ^{1:6} ɔkyee-ɔ kenyare e gyé Batesiiba. 2 Samuwel 12.24.

ne Mataŋ mɔ a kowę Yakubu.

16 Né Yakubu mɔ a kowę Yosef,
né Yosef mɔ a waareę Mariya.

Mariya ya kowę Yeesuu né ba tée mò ε Kristoo
né Wuribwareę yε o suŋ a o bo kyoŋwę kayę mɔ-rɔ-ɔ.

17 Nkowękyasę né η ya lęe Abraham sę ya bo fo Deefid si-o gye kudu nna, né lęe Deefid si ya bo fo saŋ né bamo adon a yaa bamo anya kusunj-no Babilon sweerę se-ɔ mɔ gye kudu nna. Bo lee saŋ amo ya bo fo Kristoo-o kakowę sę mɔ gye nkowękyase anen kudu nna.

*Aneŋ né baa kowę Yeesuu-o
(Lukas 2.1-7)*

18 Mfaanee né baa kowę Yeesuu Kristoo. Kabreyii kɔ ya kyęna né ba tée mò ε Mariya. Né baa kéré mò sa Yosef. Yosef na Mariya moŋ tε di, amaa Mariya a ḥu feyę Wuribwareę a kufwiiję timaa-o a sa né ɔɔ nya kame. **19** O Yosef feraa, ɔɔ fa feyę mò kerękyę Mariya moŋ de kaseňtiŋ. Né ɔɔ kpa a o kine mò. Amaa mò a gye sęsę timaa-o si-o, o moŋ kpa feyę o nyęra Mariya kenyare, né ɔɔ waa mò mfęerę feyę o kine mò na ɔkɔ moŋ nu.

20 Aneŋ a aseŋ-ɔ a saŋ a bo mò mfęerę-rɔ-ɔ, né kanye kɔ Wuribwareę kabɔɔ kɔ a lęe mò sę dee-ro, né o yε, “Yosef, Deefid mò kęnanagyi, fo ma sa a Mariya ketaa baa fo ayę waa fo kufwiiję timaa-o ya sa mò kame-o. **21** O kowę ɔnyare, na fo sa mò kenyare feyę Yeesuu, kaase e kaapo feyę Wuribwareę-e-morowę, a lee feyę mò e gye né o lee mò asęsę na o bo lęe bamo ebɔye-rɔ.”

22 Amo-č pεee a waa nεe na kεtø nε Wuribware a sa nε mò akyaaamεe-č ɔkø a kyoree waa abwareṣen wore-č-rø-č nya waa kasenṭinj feyε,

23 “Kabregyii nε ɔ moŋ nya anyare-č e nya kame, na ɔ kowε ɔnyare, na bo tεe mò ε Imanuwel, kaase e kaapo feyε Wuribware-bo-anε-ase.”*

24 Amose se-č Yosef a koso-č, nε ɔ̄ gya Wuribware kabao a kano-č se, nε ɔ̄ waaree Mariya taa mò yaa mò ayε. **25** Amaa mò aa mò moŋ di nε ɔ̄ bo kowε. Nε ɔ̄ kowε ɔnyare, nε Yosef a sa kayaagyi-o kenyare ε Yeesuu.

2

Anyiasenpo-č keba

1 Maŋ kø nε ba tεe mò ε Betelahem nε ɔ bo Yudeyať sweere se-č-rø nε Mariya a kowε Yeesuu. Saŋ amo-č Herød e gyε owure.† A moŋ kyee nε afø kø a lεe kyowε lεekpa a kεbegya-č ba Yerøsalem. Afø mø gyε anyiasenpo kø nε ba deerε akyee-e-kpa-agyi ba pini amo aseŋ-č. **2** Nε baa bise Owure Herød feyε, “Nkeɛ kayaagyi nε baa kowε mò na ɔ bo gyi Yudaa awuye kuwure-o. Bo lεe feyε anε a lju kεkyee-e-kpa-agyi kø a lεe kyowε lεekpa, nε kε e kaapo anε feyε baa kowε owure. Nε anε a ba a anε bo suŋ mò.”

3 Owure Herød a nu amo-č, nε mò aa Yerøsalem awuye pεee idun a tεŋ bamø. **4** Nε ɔ̄ tεe Wuribware alənøjøpo abrεsε na Wuribware mbraa akaapopo pεee bo gyaŋje. Bamø a

---

* **1:23** Isaya 7.14 (LXX).

gyanηe-ɔ, nē oo bise bamō feyε mfene nē ba ba a bo kowē əkō nē ba tēe mō ε Kristoo nē Wuribware yε o suj a ɔ bo kyoŋwē Yudaa awuye-o.
5-6 Nē baa lee kanɔ feyε, “Betelahem nē ɔ bo Yudaa sweere mō se-ɔ-rɔ nē ba kowē mō. A lēe feyε Wuribware kyaamee kō a kyoree waa abwareṣen wore-ɔ-rɔ feyε,

‘Wuribware yε, Betelahem maŋ,
 haree fō a gye Yudaa sweere se
 a emaŋ-ɔ-rɔ kagyingyii-o gbaa ooo,
 Wuribware i lee mōne asesɛ-ɔ-rɔ əkō
 na o kii mō asesɛ Isireelii awuye pεeɛ
 ɔyaaleŋpo na ɔdeeresepon-ɔ.’ ”*

7 Owure-o a nu amo-ɔ, nē ɔo tēe anyiasenpo-ɔ lee keri si, nē oo bise bamō saŋ kɔŋko nē kekyee-e-kpa-agyi amo a lēe-ɔ. **8** Nē baa tawē saŋ-ɔ gywii mō. Mō a nu bo lee bamō ase-ɔ, nē ɔo tawē gywii bamō feyε, “Mon' ya buwi kpa kayaagyi-o Betelahem maŋ-nə. Mon' ya dēn ḥu mō, na mon' sa a n nu, na mo-ɔ mō ḥu nya ya suj mō.” Nē ɔo sa bamō kpa a bo yō.

9-10 Bamō a meraa se ba yō-ɔ, puri-ro nē baa bee ḥu kekyee-e-kpa-agyi nē baa dee ḥu kyowē leekpa a kēbegya-ɔ, nē bamō akatə a gyi bwēetə. Nē kekyee-e-kpa-agyi-o a gye bamō ḥukpεe anen-aaa ya fō ləŋ nē kayaagyi-o bo mō-rɔ-ɔ, nē kaa sii yere awore-ɔ-rɔ ləŋ amo soso kyεεkyεe. **11** Bamō a lwee ləŋ-ɔ-rɔ-ɔ, nē baa ḥu kayaagyi-o na mō nyi Mariya. Nē baa kpuni aŋjurii suj kayaagyi-o, nē baa buŋji bamō adakaa se, nē baa lee atɔ damenajse nē amo

---

* **2:5-6** Miika 5.2.

yawo bo lej-ɔ bo ke mò. Amo e gyε atanne pipee, na nyonku, na kakyannɛ-ɔ.

¹² Né Wuribware a tɔwɛ gywii bamɔ dee-ro feyε bo ma lɛe kiŋji yo Owure Hεrɔd ase ya tɔwɛ kɛtɔ nɛ baa ɲu-o gywii mò. Amose se-ɔ, nɛ baa kiŋji bɔrɔ kpa banbaŋ sɛ yɔ bamɔ aye.

Igyipiti sweere se koyɔ-ɔ

¹³ Anyiasenpo-ɔ a yii-o, kamɛɛ-rɔ nɛ Wuribware kabɔɔ kɔ a lee Yosef se dee-ro, nɛ o yε, “Koso, taa kayaagyi-o na mò nyi na fɔ sere yɔ Igyipiti sweere se. Mon' kyɛna mfeŋ anɛŋ-aaa bo fo saŋ nɛ m bɛɛ mo e tɔwɛ mo i gywii monɛ feyε mon' lee mfeŋ-ɔ, a lee feyε Owure Hεrɔd e ba a o bo buwi kpa kayaagyi-o na o mɔɔ mò.”

¹⁴ Amose-ɔ, Yosef a koso kanye amo, nɛ mò aa kayaagyi-o na mò nyi a yɔ Igyipiti sweere se ya kyɛna. ¹⁵ Né baa kyɛna mfeŋ nɛ Hεrɔd a bo wu, na anɛŋ nɛ Wuribware a bɔrɔ mò akyaamɛɛ-ɔ okɔ se tɔwɛ-ɔ nya waa kaseŋtiŋ feyε,
“Igyipiti sweere se nɛ mo a tɛɛ mo gyi-o lee.”*

Anɛŋ nɛ baa mɔɔ ɲnyajseɛ Betelahem man-nɔ-ɔ

¹⁶ Amɔ Yosef na kayaagyi-o na mò nyi a yɔ Igyipiti pwɛɛ nɛ Owure Hεrɔd a dɛɛ ɲu feyε anyiasenpo-ɔ a penna mò. Amose-ɔ nɛ mò dun a fwii bweɛtɔ, nɛ oo sa kanɔ feyε mò asoogyaa awuye mɔɔ ɲnyajseɛ pɛɛɛ ne bo bo Betelahem man-nɔ na eman nɛ e maa mfeŋ-ɔ, nɛ bo moŋ tɛɛ kyoŋ nsu ɲnyɔ-ɔ, nsu nɛ o fa feyε kayaagyi-o a gyi-o, lee saŋ nɛ anyiasenpo amo a bo tɔwɛ gywii mò feyε baa ɲu kekyee-e-kpa-agyi-o a lee-ɔ. ¹⁷ Né kɛtɔ

---

* **2:15** Hoseya 11.1.

ne Wuribware kyaamee Yeremeya a kyoree waa abwareseñ wore-ɔ-rɔ-ɔ a waa kaseñtiñ feyε,

18 “Baa nu bore ko a lee Rama mañ-nɔ,
bore-ɔ de elawo bweetɔ.

Rakyel i su o sa mɔ gyi-ana.

O kine k̄epopore,
a lee feyε bo mon lee bo bo-ro.”*

Aneñ ne baa kinjji lee Igyipiti sweere se-ɔ

19 Ne Owure Herod a wu. Mɔ a wu-o, ne Wuribware kaboo ko a bee lee Yosef se dee-ro Igyipiti sweere se. **20** Ne oo tɔwε feyε, “Koso, taa kayaagyi-o na mɔ nyi, na mon! kinjji yo monε aye Isireelii sweere se, a lee feyε mɔ ne oo kpa kayaagyi-o kemɔɔ-ɔ a wu.”

21 Ne Yosef a koso taa kayaagyi-o na mɔ nyi, ne baa kinjji yo Isireelii sweere se. **22** Bamɔ a fo mfeñ-ɔ, ne Yosef a lju feyε Aakilayus a gyi mɔ se Herod a kuwure-o mfeñ. Amose se-ɔ kufu a nya mɔ mfeñ kekyena. Ne Wuribware a yii mɔ se dee-ro feyε bo ma kyena Yudeya mfeñ. Amose-ɔ ne baa kinjji ya borɔ toŋ ko ya fo Galileya sweere se. **23** Ne baa ya kyena mañ ko ne ba tee ε Nasaret-ɔ-rɔ, na aneñ ne Wuribware kyaamee ko a tɔwε-ɔ nya waa kaseñtiñ feyε,

“Ba ba a bo tee mɔ ε Nasaretenyi.”

3

*Yohanee Osuubəpo-ɔ abwareseñ kɔtɔwε
(Maak 1.1–8; Lukas 3.1–18; Yohanee 1.19–28)*

---

* **2:18** Yeremeya 31.15.

“Oko e feε-ro kimukee-ro feyε,
‘Mon’ ləŋŋɔ kpa neεnεε bo beya Wuribware.
Mon’ waa kpa kyεrarase sa mò a o borɔ se.”*

⁴ Nyɔma ifwii n̄ baa bɔ waa Yohanee atɔ buŋse, n̄ kabɔ wɔrɛ kereſesɛ da mɔ laare-rɔ. Mɔ ateese e gye akyankyan̄ka na gyabweēkyu. ⁵ N̄e asesɛ bwɛetɔ a ba mɔ ase. Bokɔ a lee Yerosalem maŋ-nɔ, bokɔ mɔ a lee Yudeya sweere abegya kemaa se, n̄e bokɔ mɔ a lee emaŋ pɛɛɛ n̄e e maa Yoodaŋ boŋ-ɔ se. ⁶ N̄e baa tɔwɛ bamɔ ebɔyɛ gywii mɔ, n̄e oo bɔ bamɔ asuu Yoodaŋ boŋ-nɔ.

⁷ Ne oo nju asesē ne ba tēe bamō e Farisii awuye na Sadukii awuye-o e ba a bo bo deere anej ne o bō asuu-o. Ne o tōwē gywii bamō feye, "Mone awō mo, emenē se ne mone mo mone a ba mfēe? Oko a kaapo mone feye a tiri feye mone gbaa moj lee mone eyee bo lee ebɔye a kakoka ne Wuribware e kpa a o ba bo sa abɔyewaapo-ɔ-rɔ aaa? ⁸ Ma kɔrē a n gyi. Amaa mo e tōwē mo i gywii mone feye, mone akatō ya pee amo se feraa, amō mon' waa atō kemaa ne a kaapo feye mone a nu mone eyee, ne mone a kinji lee mone ebɔye-rɔ-ɔ. ⁹ Mone ma fa

* 3:3 Isaya 40,3 (LXX).

feyε mone a gyε nε nana Abraham mò ananagy-i-o si-o, mone moj tii kakoka nε Wuribware e kpa a o ba bo sa aboyewaapo-o se. A lee feyε Wuribware e taare a o ba mfeε a aforε m o bo buruwi asesε na bo kii Abraham mò ananagy. ¹⁰ Mon' sa se, a lee feyε Wuribware a waa kakwii-atɔ sira, na o ba bo ne kiyii kemaa nε ke maa swεε agyi timaa-o ilen kaase, na o bo da na o twεε waa deekpa-ro.”

¹¹ Ne oo tawε gywii asesε pεεε nε ba nu mò ase-o feyε, “Nkyu nε n de mo e bo mone asuu, na a kaapo feyε mone a nu mone eyee kinji lee mone ebayε-ro. Amaa oko san o ba mo kamεε na o kyε mo, ne moj fo feyε n sor o mò asebeta gbaa. Mò feraa, o sa a Wuribware a kufwiije timaa-o ywεε mone se nee, na mon' nya keyaalej feyε deekpa-o. Na o ba Wuribware a kufwiije timaa-o bo gyee mone. ¹² O de mò kaworaa nε o ba a o bo kyaarε ayu na o swii waa mò keporekyee-ro. Na nkee o kpanε afenfeneetee-o pεεε na o kywεε amo deekpa ne o maa dun-o-ro. Anεn ne o gyi asesε pεεε asej-o nee.”

Yohanee a bɔ Yeesuu asuu

(Maak 1.9–11; Lukas 3.21–22; Yohanee 1.32–34)

¹³ San amo-o, Yeesuu a lee Galileya sweere se ba Yoodan boj-no na Yohanee bɔ mò asuu. ¹⁴ Amaa Yohanee a lej eyee feyε o kyurowi Yeesuu mfeεre. O ye, “Weetee a bware feyε fo e gyε nε fo bɔ mo asuu, amaa fo ya koj ba mo ase feyε m bɔ fo asuu.”

¹⁵ Ne Yeesuu a lee kan o feyε, “Mbeyo m o feraa, sa a a waa anεn, a lee feyε a bware feyε anε waa anεn ne Wuribware e kpa-o.”

Amose se-o ne Yohanee a sure si, ne oo bɔ Yeesuu asuu. ¹⁶ Yohanee a dej bɔ mò asuu, ne Yeesuu a

lee nkyu-ro-o, puri amo-rɔ nɛ awore-rɔ a buŋŋi-ro, nɛ oo ɳu Wuribware a kufwiijɛ-o a bo ywɛɛ mò sɛ feyɛ kuwurelepɔ-ɔ. ¹⁷ Nɛ bore kɔ a lee soso tɔwɛ feyɛ, “Kɛɛ mo gyi timaa nɛ mo e kpa mò aseŋ bweetɔ-ɔ, nɛ mo akatɔ a gyi mò se-ɔ.”

4

*Yeesuu kokyɔrɔkɛe
(Maak 1.12–13; Lukas 4.1–13)*

¹ Amo kamɛɛ-rɔ nɛ Wuribware a kufwiijɛ timaa-o a sa nɛ Yeesuu a yɔ o naa o muruwi kimukee-ro, na ɔbɔnsam kyɔ mò-rɔ kɛɛ feyɛ o nya mò a o bo waa ebɔye-rɔ aaa. ² Nɛ Yeesuu a gyi ɳke aduna mpase na kanye kimukee-ro mfeŋ, na o maa gyi ateese. Amo ɔ saŋ nɛ ɳke amo a kyɔŋ-ɔ, akɔŋ de mò. ³ Nɛ ɔbɔnsam nɛ bo bɛɛ ba tee mò ε ɔkyɔrɔpɔ-ɔ a ba mò ase. Nɛ o yɛ, “Fɔ i nyi feyɛ Wuribware mò gyi-o e gye fo kasentinj, amo feraa sa a abu mɔ buruwi bodobodoo sa fo a fo gyi.”

⁴ Nɛ Yeesuu a bɛŋŋaa feyɛ, “Baa kyɔrɛɛ waa abwareseŋ wɔre-ɔ-rɔ feyɛ,

‘Ateese wɔrɛ maa sa sɛsɛ ɳkpa, amaa Wuribware aseŋ

tɔwɛss kɛmaa mɔ mɔ bɛɛ a tiri sa mò ɳkpa.’ ”*

⁵ Nɛ ɔbɔnsam a bɛɛ yaa Yeesuu Yerɔsalɛm nɛ bo bɛɛ ba tee mfeŋ ε maŋ kpeyaa-ɔ, nɛ oɔ taa mò yaa bo yera Wuribware sunkpa-ɔ katwɛɛ-rɔ. ⁶ Nɛ oɔ tɔwɛ gywii Yeesuu feyɛ, “Fɔ i nyi feyɛ Wuribware mò gyi e gye fo kasentinj, amo feraa fuwi ywɛɛ-rɔ

---

* **4:4** Mbriaa kɛbɛesa 8.3.

a እ kee. A lee feyε baa bee kyorεε waa abwareseη
wore-ɔ-ro feyε,

‘Wuribware e sa a mò mboo-ɔ bo kuη fo,
na bo soro fo bamo asareη se,
na fo ma nya da keyaa kibu si.’ ”*

7 Ne Yeesuu a bee benjjaa mò feyε, “Ne amo mo
a bee a bo abwareseη wore-ɔ-ro feyε,

‘Monē ma kaη kyo monē nyanpe Wuribware-ro
kee’ ε?”*

8 Ne እkee የbonsam a taa Yeesuu yaa kebee
sosweη ko se, ne ጽ ba kaye-ɔ-ro eman peeε na emo
kedabe bo kaapo mò. **9** Ne ጽ towe gywii mò feyε,
“Fo ya kpuni aŋjurii suη mo, n de emo peeε mo e sa
fo.”

10 Ne Yeesuu a towe feyε, “የbonsam, naro leee-ro,
a lee feyε baa bee kyorεε waa abwareseη wore-ɔ-ro
feyε,

‘Mon’ suη monē nyanpe Wuribware wore kpen.’
”*

11 Ne የbonsam a lee Yeesuu aseη. Mò a deη o
yii-o, puri amo-ɔ-ro ne Wuribware mboo ko a bo kya
Yeesuu-ro.

*Aneη ne Yeesuu a lee mò kusuη kaasε Galileya-ɔ
(Maak 1.14–15; Lukas 4.14–15)*

* **4:6** Kiliη 91.11, 12.
Mbraa kebesaa 6.13.

* **4:7** Mbraa kebesaa 6.16.

* **4:10**

12-13 Sanj ne Yeesuu bo mfəŋ-ɔ, Herəd† ne o gyę Galileya swęere se owure-o a tii Yohanee Osuubəpo-ɔ. Yeesuu a nu amo-ɔ, ne oo kinjji yɔ mò ayę Nasaret ne o bo Galileya-ɔ, ne oo tu ya kyęna Kapaaniyum ne o maa Galileya kepare dabe kęe-ɔ, ne a gyę Saburəŋ na Nafatalii ifuri si-o. **14** Ḍo waa anęŋ nęe na Wuribware kyaamęe Isaya kęto ne oo tɔwę-ɔ nya waa kasęntiŋ feyę,

15 “Saburəŋ ifuri si na Nafatalii ifuri si,
 mfəŋ ne kpa dabę bo-rɔ ne ba tęe mò ε Ḍpoq a
 kpa-ɔ,
 ne oo lęe Yoodan̄ boy kyowę lęekpa a kębegya-ɔ se,
 borɔ mfəŋ taa yɔ kaase-rɔ a kębare-ɔ,
 na Galileya ifuri
 ne bamo ne bo moŋ gyę Yudaa awuye-o te si-o,
16 mfəŋ a asęse mo ne baa dęe nare kibugyii-ro-o
 a ḥu kęlaŋŋerɔ dabe.
 Bamo ne bo sere lowi-o,
 kęlaŋŋerɔ a węe bamo se mbeyəmɔ.”*

17 Lee sanj amo-ɔ Yeesuu a lee o tɔwę mò asen
 feyę, “Mon' nu moŋe eyee na moŋ' kinjji lee moŋe
 ebowę-rɔ, a lee feyę Wuribware se a kuwure-o e
 kpa a kę ba.”

*Aneŋ ne Yeesuu a tęe ḥkiŋgyi akrapo ana-ɔ
 (Maak 1.16–20; Lukas 5.1–11)*

18 Ne Yeesuu a borɔ Galileya kepare dabe a
 kębegya-ɔ. Mò a naa nkyu-o ekeekęe se-ɔ, ne oo
 ḥu ḥkiŋgyi akrapo anyo ko ne ba tęe bamo ε Siməŋ
 ne mò kejasenyare e gyę Peetroo-o na mò tire

---

* **4:16** Isaya 9.1-2.

Andruu, na ba tweē kisawu ba kra እኩንግያ. ¹⁹ Ne Yeesuu a tōwē gywii bamō feyε, “Mōn’ ba a anē yo. Mōnē ma lēe kra እኩንግያ. Amaa mō e kaapo mōnē anēn nē mōnē i buwi asēsē na mōn’ baa bamō mō ase-ɔ.” ²⁰ Ne baa yōwē bamō asawu bō beya puri amo-rō, nē baa gya Yeesuu si bō yii.

²¹ Ne oo mēraa sē yo ya tō anyare anyo kō bēe, Yakubu na mō tire Yohanee. Bamō aa bamō sē Sibidii e bo koree-rō ba waa bamō asawu sira. Ne Yeesuu a tēē bamō. ²² Puri amo-rō nē baa yōwē bamō sē na koree-ɔ, nē baa gya Yeesuu si bō yii.

Yeesuu ato kēkaapo na abwareṣen kōtōwē na alōpo kekyā

²³ Amō pēee kamēe-ɔ, nē Yeesuu a muruwi Galileya sweere sē tōn kēmaa o kaapo asēsē ato kebwarekōrē akyan-nō, na o tōwē aseñ timaa bō lēe Wuribware sē a kuwure-o si, na o kya alōpo. Ne oo taare kya asēsē nē baa baa mō ase-ɔ aləgyi kēmaa. ²⁴ Mō aseñ a saññe-rō bōrō Siriya ēmañ pēee-rō, anēn sē-ɔ asēsē amo a taa alōpo nē ba lō aləgyi kēmaa-ɔ baa mō ase, nē oo kya bamō pēee. Asēsē-ɔ bōkō, ibrisi te bamō se, nē bōkō gyē kigbungbuñ alōpo, nē bōkō mō gyē agyaboo. ²⁵ Ne asēsē bweetō nē baa lēe Galileya sweere sē na Dekapolis (kaase e kaapo feyε Emañ-Kudu) ifuri si na Yerosalēm mañ-nō na Yudeya sweere sē na Yođan nnoj a bojbe-ɔ a gya mō se.

5

Kēbēe sē abwareṣen kōtōwē (Lukas 6.20–23)

¹ Yeesuu a እኔ asēsē bweētō nē baa ba mō ase-ɔ, nē ዘዴ dee kebee ko sē kafwēe ya kyēna na ዘ kaapo ato, nē mō agyasepo-ɔ a kyaa muruwaan mō. ² Ne ዘ lee ዘ kaapo bamō feyε,

3 “Bamo ne bo nyi feyε Wuribware ase
bo moŋ de sεyε a bo sa mò-ɔ de ŋyure,
a lee feyε bo tii Wuribware se a kuwure-o si.

⁴ Bamo ne bamo ebore-rə i dunwi bamo-ɔ de nyure,
a lee feyε Wuribware i yuri bamo ηkpono-rə.

5 Bamo ne ba yuri bamo eyee-ɔ de nyure,
a lee feyε saŋ e fo feyε kaye pεee i kii bamo lee.

6 Bamo ne wore de bamo itimaa kowaa-o de nyure,
a lee fey'e Wuribware e sa a itimaa kowaa-o
waa bamo kone.

⁷ Bamo ne ba nju boko ewee-o de nyure,
a lee feyé Wuribware i nju bamo ewee anen dëe.

⁸ Bamo n̄e bamo nkpon̄-r̄ a fwiiri-o de nyure,
a l̄ē feyε ba nyu Wuribware.

⁹ Bamo ne ba suŋ ba kpa kayeeyuri
ba sa bamo abeεko-ɔ de nyure,
a lεeε feyε Wuribware ε tεeε bamo feyε mo
gyi-ana.

10 Bamo ne bok_o e sa ne ba gyi aworefoo
bo lee aneŋ ne ba waa keto ne Wuribware e
kpa-ɔ de nyure,
a lee feyɛ bo tii Wuribware se a kuwure-o si.

¹¹ Mone ne ases e saare mone bo lee feye mone
gye mo agyasepo-ɔ se-ɔ, ne ba sa ne mone i gyi
aworefɔɔ-ɔ, ne ba ba ayeba kemaa ba dəŋŋə mone
se-ɔ, mone de nyure, a lee feye bamə kowaa mone
aneŋ-ɔ e kaapo nee feye mone gye mo agyasepo-ɔ.

12 Amose-č mɔn' sa a mɔnɛ akatɔ gyi bweeto, a lęe feyε kakɔka dabę timaa kɔ gywii mɔnɛ Wuribware se. Bo lęe feyε anęŋ nę ba waa mɔnɛ-č dęe nę baa waa Wuribware a akyamee nę baa gyę mɔnɛ ńkpęe ba-č.”

*Mfɔrę na kelaŋŋerɔ
(Maak 9.50; Lukas 14.34–35)*

13 Nę Yeesuu a kya se tɔwę feyε, “Mɔnɛ du nęe feyε mfɔrę-č bo sa sęse dimaadi. Amaa mfɔrę kɔnɛ ya lęe feraa, ɔkɔ maa lęe taare a ɔ bɔrɔ kpa kɛmaa se bo sa a m bęe kii mfɔrę daa. M mɔn̄ lęe n de kętɔ waase, amose-č ba taa a bo bo twęe nęe a aseše kyikye mmo se.

14 Mɔnɛ bęe mɔnɛ du nęe feyε kelaŋŋerɔ bo sa kaye pęee. Maŋ nę ɔ yere kębeę se-č maa kweerɔ.

15 Anęŋ dęe nę ɔkɔ maa kyanjɛ mὸ fetiri si na ɔ kɔŋ bera kike bo buŋ si. N gyę kabuno nę ɔ taa a ɔ bo yera aaa, na ɔ lanjɛ lɔŋ-č-rɔ pęee? **16** Mfaanee dęe nę mɔn' lanjɛ-rɔ aseše akatɔ-rɔ, na bo nya ńu atɔ timaa nę mɔnɛ e waa-č, na bo kyɔrɔ Wuribware, mone se ne ɔ bo soso-č.”

Mbraa-č kekaapo

17 Nę Yeesuu a kya mὸ atɔ kekaapo-č se feyε, “Mɔnɛ e fa feyε mo a ba a m bo gya anę ɔdędaapo Mosis a mbraa-č na Wuribware a akyamee a abwareseŋ kekaapo-č bo twęe nęe eee? Daabii. Moŋ ba a m bo gya mmo bo twęe nęe, amaa mo a ba a m bo waa kętɔ kɛmaa nę baakaapo-č kyęekyee lowę. **18** Mo e tɔwę mo i gywii mɔnɛ feyε bo fo saŋ nę soso na sweere e kyon-č, mbraa-č kabegyee bęee mmo aseŋ kagyingyi maa lęe se daa, amo kętɔ se nę Wuribware a sa nę anę mbraa-č a

ba-ro. ¹⁹ Amose-ɔ ɔkemaa ne mò ya fo mbraa-ɔ pEEE katogyingyii këmaa, ne oo kaapo bokò na bo fo mbraa-ɔ anej dee-ɔ, amo feraa, o kii kagygingyii Wuribware se a kuwure-o-ro. Amaa ɔkemaa ne mò ya gya mbraa-ɔ se, ne oo kaapo bokò a bo gya mmɔ se-ɔ feraa, ba tee mò e sesè dabe Wuribware se a kuwure-o-ro. ²⁰ Mo e tøwe mo i gywii mone feye mone itimaa na këdamenajse e mon kyɔ Wuribware mbraa akaapopo na Farisii awuye lee-o, amo feraa mone maa tii Wuribware se a kuwure-o si pEEE.”

*Atə ne Yeesuu a kaapo bo lee kadunjfwii si-o
(Lukas 12.57-59)*

²¹ Ne Yeesuu a kya se tawé feyε, "Mone a nu feyε dēdaa-č baa tawé gywii ane nana-ana feyε əko ma kaŋ mao seſe.* Əkemaa ne ɔ̄ mao seſe-č, ba bu mō kepo na bo mao mō. ²² Amaa mbeyəmə, mo-č mo e tawé mo i gywii mone feyε əkemaa ne mō duŋ ya fwii mō bεekə se-č, bo bu mō kepo na bo mao mō, ne əkemaa ne ɔ̄ tee mō bεekə feyε mfεere ke-moŋ-de wuye-o, bo bu mō kepo abresə akatə-rə na bo mao mō, ne əkemaa ne ɔ̄ tee mō bεekə feyε əmanjbweeo-č, a bware feyε ɔ̄ yə aworefəo deækpa-rə. ²³⁻²⁴ Amose-č fo ko ya yə ləŋŋəkpa a fo ya ləŋŋə Wuribware, ne fo ya nyiŋni si feyε aseŋ ko bo fo aa fo bεekə mbonjtə-rə, yawé atə ne fo e yaa bo ləŋŋə mō-č bo beya ləŋŋəkpa akatə-rə, na fo kiŋni yə fo bεekə-č ase a mon' ləŋŋə mone mbonjtə-rə, pwεe na fo deε kiŋni ba bo ləŋŋə Wuribware."

25 Ne Yeesuu ye, "Aneñ d̄eε ne fo aa ok̄o i d̄e aseñ, ne mó e kpa a o yaa fo seŋgyikpa, fo ne fo a waa

* 5:21 Kelee Igyipiti 20.13.

aseñ-ɔ na aseñ wuye-o ləñjɔ amo pwεε na mɔn' dεε fɔ səñgyikpa-ɔ mfεñ. N gye aneñ, o gyiiri fɔ a ɔ yaa ɔsəñgyipɔ-ɔ aseñ, na mò mɔ baa fɔ bɔ waa apurisii kesaree-rɔ na bɔ tii fɔ. ²⁶ Kaseñtij si mɔ ɛ tɔwε mɔ i gywii fɔ feyε fɔ i di tiikpa mfεñ aneñ-aaa bɔ fɔ sanj ne fɔ ɛ ka fɔ kɔkɔ a fɔ lɔwε na pasɔwa gbaa mɔn sanj-ɔ."

Aneñ nε Yeesuu a kaapɔ kakyeeɛkpa na kanyarekpa aseñ-ɔ

²⁷ Nε Yeesuu a kya sε tɔwε feyε, "Mɔnε a nu feyε dεdaa-ɔ baa tɔwε feyε ɔkɔ ma waa kakyeeɛkpa na kanyarekpa.* ²⁸ Amaa mbeyɔmɔ mɔ-ɔ mɔ mɔ ɛ tɔwε mɔ i gywii mɔnε feyε ɔkemaa nε ɔ deere ɔkyee, nε ɔ yorɔwε feyε o kii mò lee-o a kyɔ kpa mò mò kakpono-rɔ kyee. ²⁹ Amosε sε-ɔ fɔ kigyi sekato ɛ sa nε fɔ ɛ waa ebɔye, lee kεmo bɔ twε. Fɔ ya tεñ fɔ kayowɔrε tɔñ kɔ bɔ twε, nε fɔ ya nya ɔkpa, a bɔ feyε bamɔ a twε fɔ kayowɔrε pεε bɔ waa awɔrefɔɔ deekpa-rɔ. ³⁰ Aneñ dεε nε fɔ kigyi sesaree ɛ gye ne ke ɛ sa nε fɔ ɛ waa ebɔye, tεñ kεmo bɔ twε. Fɔ ya tεñ fɔ kayowɔrε kεbegya, a bɔ feyε fɔ kayowɔrε pεε a lwee awɔrefɔɔ deekpa-rɔ."

Aneñ nε Yeesuu a kaapɔ ɔnyare kikine mò ka aseñ-ɔ

(Matiyo 19.9; Maak 10.11–12; Lukas 16.18)

³¹ Nε Yeesuu yε, "Mɔnε a bee nu feyε dεdaa-ɔ baa tɔwε feyε ɔnyare ya kine mò ka, ɔ kyɔreε kikine wɔrε sa mò feyε oo kine mò.* ³² Amaa mbeyɔmɔ, mɔ-ɔ mɔ ɛ tɔwε mɔ i gywii mɔnε feyε ɔnyare ya kine mò ka, ne ɔkyee-ɔ ya waaree ɔnyare

* ^{5:27} Keleø Igyipiti 20.14.

* ^{5:31} Mbraa kεbeøsa 24.1.

bañbañ, mò nè oo kine mò ka-ɔ a sa nè ɔkyee-ɔ a waa kanyarekpa, amɔ ɔkyee-ɔ a kyɔ lèe mò kuri-o kamee feraa. Nè ɔnyare nè mò-ɔ mɔ a bęe waaree aneŋ a ɔkyee-ɔ mɔ a waa kakyeekpa.”

*Aneŋ ne Yeesuu a kaapo etan kowaa aseŋ-ɔ
(Yakubu 5.12)*

³³ Nè Yeesuu a kya mò atɔ këkaapɔ-ɔ sè feyε, “Mɔnè a bęe nu feyε dëdaa-ɔ baa tòwε feyε ɔkɔ ma waa etan na ɔ laŋjε mò kanɔ. Këtɔ nè ɔkɔ ɛ waa etan feyε ɔ waa-ɔ, ɔ waa. ³⁴ Amaa mbeyɔmɔ, mo-ɔ mo ɛ tòwε mo i gywii mone feyε mone ɛ kpa a mon' tòwε bɔ beya feyε mone ɛ waa kɔtɔkɔ, mone ma waa etan bɔ tòwε. Mɔnè ma kaŋ ba Wuribware se bɔ waa etan, a lee feyε mfεŋ nè Wuribware a kuwuregya-ɔ bɔ. ³⁵ Aneŋ dεε nè mone ma ba sweere bɔ waa etan, a lee feyε sweere sè nè Wuribware ayaapapaa yere a kyure. Mɔnè ma ba Yerøalem bɔ waa etan, a lee feyε mfεŋ gyε Owure-bɔ-eleŋ-Bwarε manj née. ³⁶ Mɔnè ma kaŋ ba mone anju gbaa bɔ waa etan, a lee feyε mone maa taare a mon' waa kipwiigyi koŋkɔ kufufuri bεε kigyigyi. ³⁷ Amaa këtɔ nè mon' bɔ tòwε aseŋ bɔ beya bεε mon' bɔ beŋjaa aseŋ-ɔ ɛ gyε feyε, ‘ɔŋ, ane ɛ waa’, bεε ‘Daabii, ane maa waa.’ Këtɔ kemaa nè ŋkee mone ɛ tòwε a mon' bɔ tii ɔŋ bεε daabii si-o a lee ɔbønsam ase née.”

*Aneŋ ne ane kpa ane adoŋ aseŋ-ɔ
(Lukas 6.27–36)*

³⁸ Nè Yeesuu a kya sè feyε, “Mɔnè a bęe nu feyε baa tòwε feyε, ‘ɔkɔ ya bwee mò bεεkɔ këkatɔ, aneŋ dεε nè bɔ bwee mò lee bɔ teere. Nè ɔkɔ ya kyuwi

mò bεεkò kεbwānə, bò kyuwi mò lee.* 39 Amaa mbeyəmə mò-ɔ mə mò e tòwè mò i gywii mònè feyε ɔkò ya waa mònè bøyε, mònè ma ba bøyε bò ka mò kòkò. ɔkò ya da fò kigyisesebə-rə kεbaa, bεe buruwaa kεbenasebə-rə sa mò a o da. 40 Né ɔkò ya yaa fò iwurekpa a o ya gyi aseñ bò da fò na o bɔ fò kòkò, nè mò e kpa fò kaare a o kɔrε, taa fò waagya bò tii mò sè na o taa nare. 41 Né ɔkò ya yεrε fò feyε fò sɔrɔ mò atɔ mayere kɔŋkɔ, sɔrɔ yaa mò emayere enyə. 42 ɔkemaa nè o kore fò kɔtɔkɔ-ɔ, fò i de, sa mò kεtɔ-ɔ. ɔkò e kpa a o para kɔtɔkɔ, bò para mò.

43 Mònè a bεe nu feyε baa tòwè feyε, ‘ɔkemaa kpa mò bεεkò aseñ,* na o kisi mò dɔŋ.’ 44 Amaa mbeyəmə, mò-ɔ mò e tòwè mò i gywii mònè feyε mon' kpa mònè adɔŋ aseñ, na mon' kore kεbwarekɔrε sa bamò nè ba waa mònè bɔrɔkraa-ɔ, 45 na bò ȳu feyε kaseñtiŋ si mònè gyε Wuribware, mònè sè nè o bò soso-ɔ, mò gyi-ana. Bò lèe feyε o sa nè mò kyɔwε e wεe asesε bøyε na atimaa si kyεεkyεε. Aneñ dεe nè bware e ba o wεe bamò nè ba waa itimaa-o na bamò ne ba waa ȳbøyε-ɔ atɔ se. 46 Mònè e kpa bamò nè ba kpa mònè-ɔ wɔrε aseñ, Wuribware maa sa mònè amo kakɔka. Bò lèe feyε aneñ dεe nè lenpoo akɔɔrepø gbaa e kpa bamò bεεkɔ-ana lenpoo akɔɔrepø aseñ. 47 Né mònè e ka mònè anyare kana, ntetɔ itimaa ne mònè a waa kyon ɔkò? Bò lèe feyε aneñ dεe nè bamò nè bò maa suŋ Wuribware-ɔ gbaa e waa. 48 Amosé se-ɔ bøyε kò ma kyεna mònè sè, feyε aneñ nè bøyε kò moŋ te Wuribware, mònè sè nè o

* 5:38 Keleē Igyipiti 21.24; Kɔlɔŋjɔ mbraa 24.20; Mbraa kεbεesa 19.21.   * 5:43 Kɔlɔŋjɔ mbraa 19.18.

bo soso-ɔ, se-ɔ.”

6

Anę ma waa itimaa lamaŋ-nə na ɔkemaa nya ŋu

¹ Ne Yeesuu a kya mò ato këkaapo-ɔ se feyε, “Mɔn' sa se, mfeŋ ne mone e waa itimaa-o. Mone e kpa feyε mɔn' ke atiripo atanne, bεεe mɔn' kore kebwarekore, bεεe mɔn' kra akɔŋ, mone ma waa amo lamaŋ akato-rɔ a bo nya ŋu mone. Mone ya waa amo lamaŋ-nə, mone maa nya kakɔka a mɔn' lee Wuribware, mone se ne o bo soso-ɔ, ase. ² Amosę se-ɔ mone ɔkemaa ya ke atiripo ato, fo ma sa a ɔkemaa nu amo se, feyε aneŋ ne nnə ŋnyɔ ŋnyɔ awuye e waa kebwarekore akyanŋ-nə na mbore se-ɔ. Saŋ kemaa ne ba waa itimaa-o ba fore mberɛ lamaŋ-nə. Mo i gyi mone kasen̄tiŋ feyε dimaadi nkyorɔ e gyε bamɔ̄ kakɔka. Bo maa lee nya nkyorɔ kɔ a bo bo lee Wuribware ase. ³⁻⁴ Mone feraa, mone kɔ ya ke otiripo ato, o waa bo kwɛerɔ, na mò kebenasaree gbaa ma nya pini ketɔ ne mò kigyisesaree e waa-ɔ. Fo kɔ ya ke otiripo-ɔ ketɔ na øko mɔŋ ŋu, amo feraa fo se Wuribware ne o ŋu ketɔ kemaa ne sesε e waa o kwɛerɔ-ɔ e gyε ne o ka fo kɔkɔ.

⁵ Aneŋ dεε ne mone e kore kebwarekore, mone ma waa feyε nnə ŋnyɔ ŋnyɔ awuye-o. Ba kpa keyere kebwarekore akyanŋ-nə na ekpa gyanŋekpa ba kore kebwarekore na ɔkemaa nya ŋu bamɔ̄. M beε mo i gyi mone kasen̄tiŋ feyε dimaadi nkyorɔ dooo e gyε bamɔ̄ kakɔka. ⁶ Amaa fo kɔ e kore kebwarekore, fo yo fo kekyanŋ-nə na fo tii pone, na fo kore Wuribware fo se ne fo mɔŋ kee-ɔ. Na mò-ɔ mò ne o ŋu ketɔ kemaa ne ɔkemaa e waa o

bo kweerə-ɔ sa fo amo kakəka. ⁷ Ketə ne kə kyə ne ki tii si-o e gye feyε mone e kore Wuribware, mone ma kore kebwarekore səswəe səswəe səswəe, feyε anej ne bamə ne ba sun ikisi-o e da laa-ɔ, ne ba fa feyε bamə nlaada səswəe se-ɔ, bamə ikisi i nu a e sa bamə-ɔ. ⁸ Mone ma waa feyε bamə-ɔ, a lee feyε mone se Wuribware kyə o nyi ketə ne mone e kpa-ɔ pwəe ne mone a dee kore mə.”

*Anej ne Yeesuu a kaapo ane anej ne ane kore kebwarekore-ɔ
(Lukas 11.2-4)*

⁹ Ne Yeesuu yε, “Mfaanee ne mon' kore kebwarekore.

Ane se Wuribware ne fo bo səso-ɔ,
sa a bo kyorə fo kenyare timaa.

¹⁰ Na fo baa fo kuwure-o bo gyi mfee.

Na fo sa a fo kepree waa sweere se mfee,
feyε anej ne ke e waa səso-ɔ.

¹¹ Sa ane ateese ne a tiri ane
ndɔɔ na kake kemaa-ɔ.

¹² Na fo taa ane eboye bo ke ane,
feyε anej ne boko a waa eboye bo kye ane,
ne ane a taa bo ke bamə-ɔ.

¹³ Na fo ma sa kpa a ɔbɔnsam kyə ane-ɾə kee
feyε ane e waa eboye aaa.

Na fo lee ane lee ɔkyoropo a kesaree-ɔ-ɾə.

¹⁴ Mone ya ba boko a eboye ne baa waa mone-ɔ bo
ke bamə, Wuribware, mone se ne ɔ bo səso-ɔ, mə e
ba mone lee a ɔ bo ke mone. ¹⁵ Amaa mone e moŋ
taa mone bɛɛkɔ-ana eboye bo ke bamə, amo feraa

mone se ne o bo soso-ɔ gbaa maa taa mone lee a o bo ke mone.”

Akoŋ kekra aseŋ

16 Né Yeesuu a kya mò ato kekaapo-ɔ se feyε, “To, mone ya kra akonj, mone ma kaŋ ba nso bo bure mone akatɔ-ro, feyε aneŋ ne nnɔ ḥnyɔ ḥnyɔ awuye e waa-ɔ. Ba waa aneŋ nee a asesε nya ḥnu feyε ba kra akonj. Mo i gyi mone kaseŋtin feyε dimaadi nkyorɔ e gye bamɔ kakɔka. **17-18** Mone feraa, mone ko e kra akonj, o fwε̄ mò akatɔ-ro na o seε mò kuju-ro, na ɔko ma nya ḥnu feyε o kra akonj nee. Amɔ Wuribware, fo se ne fo moŋ kε̄ mò-ɔ, wɔrε e gye ne o ḥnu. Na fo se ne o ḥnu ketɔ ne ɔkemaa e waa o bo kwε̄erɔ-ɔ e gye ne o ka fo kɔkɔ.”

Kapotεε aseŋ

(*Lukas 12.33–34; 11.34–36; 16.13*)

19 Né Yeesuu ye, “Mone ma kpa kapotεε bo yera sweere se mfε̄ se mone eyee. A lē feyε mfε̄ a kapotεε-ɔ feraa igyeeri na nsekreeke na ḥkanjtene e nyera kamo, ne ayu e gyaa fo lɔŋ a bo lweero ya ywii kamo. **20** Gya ekpa ne ee sa a Wuribware kpa kapotεε bo yera soso sa fo-ɔ se. Alē feyε soso mfε̄ feraa igyeeri na nsekreeke na ḥkanjtene maa nyera kamo, ne ayu maa taare a bo gyaa fo lɔŋ lweero ya ywii kamo. **21** A lē feyε toŋ kemaa ne fo kapotεε da-ɔ, fo mfε̄erε e ya dɔŋŋɔ kamo se mfε̄.

22-23 N taa feyε fo fetiri e bo danj. O lanjε-ro lɔŋ-nɔ pε̄ee. Né mò ya nyera feraa, kibugyii e da fo lɔŋ-nɔ. Aneŋ deε ne fo akatɔ e bo danj, fo kε̄ neεnεe. Amaa amo e moŋ kε̄ feraa, a du nee feyε fo a te kibugyii-ro-o. Kelaŋŋεrɔ maa taare a ki yii fo akatɔ-ro. Amose se-ɔ fo ayorɔwεtɔ e moŋ bo danj,

fo kakponɔ-rɔ maa fwiiri. Né kibugyii né fo te-ro-o kyɔ bwéetɔ.

24 Aneŋ dɛɛ né sɛsɛ maa taare a o suŋ anyanpɛ anyo. Amo ya ba aneŋ, o kisi ɔkɔ na ɔ kpa ɔkɔ aseŋ, na o suŋ ɔkɔ kyoŋ ɔkɔ. Amose-ɔ mone maa taare a mon' kpa Wuribware na mon' bee kpa atanne.”

*Kɔɔrɛ Wuribware gyi
(Lukas 12.22–31)*

25 Né Yeesuu a kya sé feye, “Aneŋ sɛ-ɔ, mo e tɔwɛ mo i gywii mone feye mone ma sa a ateeese ne mone i gyi-o beeɛɛ atɔ né mone i buŋ-o aseŋ tɔɔraa mone. Nkpa aseŋ tiri a kyɔ ateeese beeɛɛ? Né kayowɔre mɔ tiri ka kyɔ atɔ buŋse. **26** Mon' kɛe mbɔgyii. Bɔ maa taare a bɔ dɔɔ nya ateeese, haree ba swii amo ako a bɔ bɔ waa akyenkyenku-ro. Amaa Wuribware, mone sé né o bɔ soso-ɔ, e gyɛ ne o bera bamɔ saŋ kɛmaa. Mone mɔ mone kyɔ mbɔgyii beeɛɛ? **27** Kano nkɛmaa né mone e fa mone nkpa aseŋ bwéetɔ-ɔ, mone ɔkɔ maa taare a o sa kake kɔŋkɔ kpen gbaa bɔ tii mò nké né Wuribware a sa mò feye o bɔ gyi kaye mɔ-rɔ-ɔ se.

28 Ntɛtɔ sé né atɔ buŋse aseŋ e tɔɔraa mone? Mon' kɛe aneŋ né aferaagyи e dan-ɔ. A maa suŋ, né a maa lo atɔ buŋse a sa amo eyee. **29** Amaa mo e tɔwɛ mo i gywii mone feye Owure Solomɔŋ gbaa a dɛɛ kyɛna-ɔ, na mò aa mò atɔ buŋse damenajse gbaa ooo, o moŋ nya waagya timaa na o bɔ dan feye aferaagyи amo. **30** Mone Wuribware kɔkɔɔregyi moŋ kyɔ. Mon' kɛe aneŋ né efa gbaa né e yere ndɔɔ, né bɔ fo nyanye-ɔ na asesɛ tɛŋjɛ emo bɔ kure deekpa, né emo aseŋ tiri-o. Amo mone feraa né mone gyɛ asesɛ-ɔ, Wuribware né o sa emo atɔ

buñse-č maa pee akatə a o sa mone atə buñse aaa?
31 Amose-č mone ma sa a kētə nē mone i gyi-o na kētə nē mone i nuu-o na kētə nē mone i burj-o aseñ tōraa mone. **32** A lee feyε bamō nē bo maa sunj Wuribware-č e gye nē ba tōraa bamō eyee mfaanee a ato-č se. Wuribware, mone se nē o bo soso-č, nyi feyε ato mo pεee tiri mone. **33** Amaa mōn' sa a mone mfeere yō Wuribware a kuwure-o-ro ato se, na kētə nē o kpa feyε mone waa-č se. Mone i buwi mone e kpa Wuribware a kuwure-o-ro ato feraa, Wuribware e taa amo a o bo sa mone, na o bee sa mone kētə kemaa nē ki tiri mone-č bo tii si. **34** Amose-č mone ma sa a nyanje aseñ tōraa mone. Nyanje aseñ gye nyanje lee nee. Amose-č a mōn lεe a tiri feyε mōn' tōraa mone eyee bo lee kake kemaa a kētə nē ke e ba-č se.”

7

*Mone ma poro mone bεεko-ana**(Lukas 6.37–38, 41–42)*

1 Ne Yeesuu a kya se tōwe feyε, “Mone ya poro mone bεεko-ana, Wuribware mo e poro mone. Amose-č mone ma poro mone bεεko-ana. **2** A lee feyε aneñ nē mone e waa mone bεεko-ana-č dεe nē Wuribware mo e ba a o bo waa mone. O ba mone fōñfōñ aseñ tōwesε a o bo poro mone bu mone kepō.”

3 Ne Yeesuu a tōwe kekpare mo gywii bamō feyε, “Emenē se nē kakpafεe nē ka dəñ fo bεεko kēkatə se-č nē fo kēe, nē fo mōn kēe kēbēñtiñ dabē nē ke dəñ fo lee si-o? **4** Bεεe emenē nē fo e waa na fo tōwe gywii fo kosoñbeε-č feyε, ‘Mo kosoñbeε, sa a n lee kakpafεe nē ka dəñ fo kēkatə se-č’, na fo feraa

fo de kēbēntiŋ dabē na kē dəŋ fo fəŋfəŋ kēkatō se?

⁵ Fō nnə ḥnyo ḥnyo wuye mə, lee kēbēntiŋ dabē nē kē dəŋ fo fəŋfəŋ kēkatō se-ɔ pwεε na fo dεε taare ḥn damenāŋse lee kakpafεε nē ka dəŋ fo bεekə lee si-o.

⁶ Amose-ɔ fo ma taa fo kabə nē fo a bə ləŋŋə Wuribware-ɔ kiye bə sa igyono, bə ləe feyε bamə ya nya fo, ba duŋwi. Anęj dεε nē fo ma taa fo atə timaa bə sa prako na o gyi, a ləe feyε o kyikye amo se a ɔ bə waa eṣe-rɔ.”

*Anęj nē anę kore Wuribware-ɔ
(Lukas 11.9–13)*

⁷ Nē Yeesuu yε, “Mone ya kore Wuribware atə, mone e nya ketə nē mone e kpa-ɔ. Mone ya buwi kpa Wuribware a ékpa-ɔ, mone i ḥnu ketə nē mone e kpa-ɔ. Mone ya yere kawu tēe mò, ɔ taye pone-ɔ, na mon' nya lweero. ⁸ A ləe feyε əkemaa nē ɔ kore atə-ɔ e nya, nē əkemaa nē o buwi a ɔ kpa Wuribware a ékpa-ɔ i ḥnu, na pone bunji bə sa əkemaa nē ɔ yere kawu ɔ tēe-ɔ.

⁹ M bęe taa feyε mone nsə nē mò gyi e təwε feyε ɔ kpa bodobodoo a ɔ wo, nē ɔ taa kibu a ɔ bə sa mò? ¹⁰ Beεε mò ya kore kakiŋgyi a ɔ wo, fo e taa kowə a fo bə sa mò aaa? ¹¹ Mone nē mone gyε asesε bɔyε-ɔ gbaa nyi esa mone gyi-ana atə timaa, sanjbotə Wuribware, mone se nē ɔ bə soso-ɔ, e gyε nē mone ya kore mò atə timaa, nē ɔ maa taare a ɔ sa mone aaa?

¹² Amose se-ɔ, katinj-o e gyε feyε anęj nē mone e kpa feyε mone abeεkə waa mone-ɔ, mone mə mon' waa anęj dεε sa bamə. A ləe feyε ketə nē mbraa nē Mosis a sa anę-ɔ na ketə nē Wuribware akyaamεε a kaapo-ɔ kaasε née.”

*Kabunogyii bəηbəηse-ɔ
(Lukas 13.24)*

¹³ Né Yeesuu yε, “Mɔn' bօrɔ kabunogyii bəηbəηse-ɔ-rɔ lweero, a lε̄ fεyε mfeŋ nε ηkpa na kukyure nε a mɔn de kεε-ɔ bօ. Amose-ɔ mɔn' lε̄ eyεe bօrɔ mfeŋ lweero. Bօ lε̄ fεyε mone ya bօrɔ kabunogyii kpaŋjεse-ɔ-rɔ lweero, mone i ηu aworefɔo nε a mɔn de kεε-ɔ. Kpa nε ɔ da bօ yɔ aworefɔo nε a mɔn de kεε-ɔ-rɔ-ɔ a kpaŋjε, nε aseše bwεetɔ bɔ mð sε ba yɔ ba lwee kabunogyii kpaŋjεse-ɔ-rɔ. ¹⁴ Amaa mfeŋ nε ηkpa na kukyure nε a mɔn de kεε-ɔ bօ-ɔ kabunogyii-o du bəηbəη. Nε kpa nε ɔ da bօ yɔ mfeŋ-ɔ bօrɔ sε bօ lε̄. Amose-ɔ aseše kafwεe e gye nε ba ηu kpa amo bօ bɔ sε ba yɔ ba lwee kabunogyii bəηbəηse-ɔ-rɔ ba yɔ mfeŋ nε ηkpa na kukyure nε a mɔn de kεε-ɔ bօ-ɔ.”

*Kiyii na kemo agyi
(Lukas 6.43–44)*

¹⁵ Né Yeesuu yε, “Mɔn' sa mone eyεe sε bօ lee ayεbapɔ nε bօ yε bօ gye Wuribware akyaamεε-ɔ se. Ba lwee mone-rɔ, na akatɔ sε bօ du fεyε esanne nε bօ maa waa ɔkɔ bɔyε-ɔ. Amaa bamɔ mme-ro bօ du nē fεyε ηgboogboo-o. ¹⁶ Bamɔ awaase sε nε mone e ba a mɔn' bօ pini bamɔ. Mone a tε̄ ηu fεyε lε̄ŋkreŋ a swεε kimango agyi aaa, nε kurunjbree mɔ a swεε kukuti agyi aaa? Daabii. ¹⁷ Amose-ɔ kiyii timaa kemaa e swεε agyi timaa nee. Nε kiyii nε kε mɔn de alaŋfiya-o mɔ e swεε agyi bɔyε. ¹⁸ Kiyii timaa-o maa swεε agyi bɔyε. Nε kiyii nε kε mɔn de alaŋfiya-o mɔ maa swεε agyi timaa. ¹⁹ Kiyii kemaa nε kε maa swεε agyi timaa-o, ba ηe kemo a bօ bօ da, na bօ twεe kemo waa dεekpa-rɔ. ²⁰ Amose-ɔ,

bamō nē ba ba ayeba feyε bō gye Wuribware
akyaamee-ɔ awaase nē mōne ɛ ba a mōn' bō pini
bamō.”

*Ebøyε awaapo nē baa ba Yeesuu kenyare bō waa
akpeñeyeeetɔ-ɔ
(Lukas 13.25–26)*

²¹ Nē Yeesuu a kya mō kēkaapo-ɔ sē feyε, “N gye
əkemaa nē ɔ tee mo ε mō nyarjpe-ɔ ɛ gye nē o tii
Wuribware sē a kuwure-o si, amo bamō nē ba waa
kētɔ nē n sē nē ɔ bō soso-ɔ ɛ kpa feyε bō waa-ɔ.
²² Kake nsi nē mo ɛ ba a m bō gyi kaye-rɔ asesε pεεε
aseŋ-ɔ, asesε bweetɔ ɛ yere mo akatɔ-rɔ, na bō tɔwε
feyε, ‘O anē nyarjpe, n gye fo kenyare-rɔ nē anē a
tɔwε kētɔ nē fo a lee bō kaapo-ɔ gywii asesε aaa? N
gye fo kenyare nē anē a ba bō gya ibrisi bō koso
boko sē aaa? Beeε n gye fo kenyare nē anē a bō
waa akpeñeyeeetɔ bweetɔ aaa?’ ²³ Na mo-ɔ m bee
beñjaa bamō lamañ-nō mfeñ feyε, ‘M feraa n kyɔ
moñ nyi mōne, a lee feyε mōne gye ebøyε awaapo
nē. Amose-ɔ mōn' lee mo ase.’”

*Eləñ apwεερo anyɔ-ɔ
(Lukas 6.47–49)*

²⁴ Nē Yeesuu a tɔwε bō gye kεε feyε, “Amose-ɔ,
mo ɛ tɔwε mo i gywii mōne anē nē əkemaa nē o
nu mo aseŋ-ɔ, nē ɔ gya amo sē-ɔ du-o. O du feyε
onyiasenjɔ ko nē ɔɔ kyena-ɔ. Nē ɔ kpa a ɔ pwεε
mō ləñ. Nē ɔɔ ba aforε bō da talii pwεε nē ɔɔ dεε
pwεε mō ləñ-ɔ bō yera sē. ²⁵ Mō a pwεε mō ləñ-ɔ bō
yera lōwε-ɔ, bware a ba bweetɔ. Nē boñ ko a tweε
kufwiiri, nē mō nkyu a gyaa bō tɔwaa ləñ-ɔ. Nē
afwii dəmanjtε ko a da bō wεε ləñ-ɔ sē. Amo pεεε

gbaa ooo ləŋ-ɔ mɔŋ bwhee, a lee feyε onyiasenpo amo a pwee mò ləŋ-ɔ bo yera aforε se nee.

26 Amaa ɔkemaa ne o nu mɔ asej ne mɔ e tɔwε-ɔ ne mò-ɔ mɔŋ gya amo se-ɔ mɔ du nee feyε mfεere ke-mɔŋ-de wuye kɔ ne o dεe o bo-rɔ-ɔ. Ne o kpa a o pwee mò ləŋ. Ne mò feraa o pwee mò ləŋ-ɔ bo yera kesepu si. **27** Ne bware a ba bweetɔ. Ne boŋ kɔ a tƿεe kufwiiri, ne mò nkyu a gyaa bo towaa ləŋ-ɔ. Ne afwii demantε a da bo wee ləŋ-ɔ se. Ne ləŋ amo a bwee lee da wuuruum. Amo e gyε saasebεe.”

28 Yeesuu a sa seŋsa lɔwε-ɔ, ne eyee a kpeŋ lamaŋ ne baa nu mò asej-ɔ. **29** Ne bo yε, “O maa kaapo abwaresej feyε anej ne ane Wuribware mbraa akaapopo e kaapo-ɔ. O kaapo nee feyε mò a gyε mbraa-ɔ ɔsapo-ɔ.”

8

Anej ne Yeesuu a kya bwatɔpo kɔ-ɔ (Maak 1.40–45; Lukas 5.12–16)

1 Ne Yeesuu a kporow lee kebee-ɔ se mfεj ne o deŋ kaapo abwaresej lowε-ɔ. Ne aseɛc bweetɔ gya mò se. **2** Ne bwatɔpo kɔ a bo kpuni anjurii Yeesuu ayaa-rɔ. Ne o yε, “Mo nyaŋpe, fo e kpa, fo e taare a fo kya mɔ kɔlɔ mɔ na n nya lwee aseɛc-rɔ.”

3 Ne Yeesuu a teyi kesaře bo dabɔrɔ mò tɔwε feyε, “Mo e kpa. Mbeyɔmɔ fo e taare a fo lwee aseɛc-rɔ, a lee feyε fo a kpaare.” Mfεj dεe ne ɔnyare amo a kebwatɔ-ɔ a lɔwε. **4** Kamεe-rɔ ne Yeesuu a yii mò se feyε, “Deŋ bɔrɔ kpa kyεyε se yo Wuribware aləŋŋɔpo-ɔ ɔko ase na o deere fo, na a bo kaapo ɔkemaa feyε fo a kpaare. Na fo bo aləŋŋɔtɔ ne ane ɔdεdaapo Mosis a tɔwε ε mò ne o lo

kolə mə, nə əo kpaare-ɔ bɔ, na əkemaa ɳu feyε aneŋ a kolə-ɔ moŋ leε ki te mὸ se-ɔ. Fø a maa se fo e yo fo bo kpa-rɔ-ɔ, fo ma kaŋ yere tɔwε kεtɔ nə mo a waa sa fo-ɔ gywii əko.”

*Aneŋ ne Yeesuu a kya Roma soogyaa ko keyaafɔrε-ɔ
(Lukas 7.1-10)*

⁵ Ne Yeesuu a yo Kapaaniyum maŋ-nə. Mfeŋ ne asoogyaa abrεsε-ɔ əko a ba mὸ ase bo kore mὸ feyε ɔ kya mὸ-rɔ. ɔ moŋ gye Isireeliinyi feyε Yeesuu-o. ɔ gye Romanyi nee. ⁶ Ne o ye, “Mo nyaŋpe, mo keyaafɔrε e lɔ o da ləŋ-nə, eyee bo mὸ gya bweetɔ, haree ɔ maa leε taare a ɔ dabɔrɔ eyee gbaa.”

⁷ Ne Yeesuu ye, “Yooo, mo a nu. Mo e ba a m bo kya mὸ.”

⁸ Ne soogyaa-o a lee kanə feyε, “Mo nyaŋpe, moŋ bware feyε fo ba mo ləŋ-nə-ɔ. Amose-ɔ fo ya deŋ sa kanə bo kyoŋwe gbaa, mo keyaafɔrε-ɔ e kpaare.

⁹ N gbaa mo ne n gye sesε laŋyaŋ-ɔ. N de abrεsε ne bo kyə mo-ɔ. N de asoogyaa awuye mo kaase, ne mo ya tɔwε gywii bamɔ-rɔ əko-ɔ feyε ‘Nare,’ ɔ yo nee. Ne mo ya tɔwε gywii bamɔ-rɔ əko mo feyε ‘Ba,’ puri amo-rɔ amo ɔ ba. Ne mo ya tɔwε gywii mo keyaafɔrε feyε, ‘Waa kəmo-ɔ,’ amo ɔ waa.”

¹⁰ Yeesuu a nu aseŋ ne ɔnyare amo a tɔwε-ɔ, ne eyee a kpeŋ mὸ. Ne oo buruwaa tɔwε gywii asesε ne bo gya mὸ se-ɔ feyε, “Mo e tɔwε mo i gywii moŋe feyε moŋ teε ɳu sesε ne ɔ kɔɔre mo a o gyi mfaanee-ɔ. Ané Isireelii awuye-ro gbaa, moŋ teε ɳu əko aneŋ. Ne ɔnyare mo moŋ gye Isireeliinyi. ¹¹ Mo i gyi moŋe kaseŋtin feyε asesε bweetɔ e lee sweere kebegya kemaa se, na bamɔ

aa anę nana-ana Abraham na Isak na Yakubu kyęna a bo gyi ateese mfeñ nę Wuribware i gyi kuwure-o. ¹² Amaa bamo nę weetee Wuribware a kyę nyiñji bamofeyę bo ba a bo gyi ateese-o feraa (anę Isireelii awuye nę mo e kaapo-o), o gya bamo a jlee mò ase bo kyonwe kibugyii-ro. Mfeñ-o ba su, na ba duñ nnö.”

¹³ Nę Yeesuu a təwę gywii soogyaa amo feyę, “Nare pe, na ketə nę fo a kooře gyi-o e waa a ke sa fo.”

San kɔŋko amo-rɔ dęe nę soogyaa amo a keyaafore-o a kpaare.

*Aneñ nę Yeesuu a kya alɔpo bweetə-o
(Maak 1.29–34; Lukas 4.38–41)*

¹⁴ Nę Yeesuu a lwee Peetroo a lɔŋ-o-rɔ ya to feyę Peetroo mò saa kyeesę e lɔ fekyu o da. ¹⁵ Nę Yeesuu a dabɔrɔ ɔkyee-o kesaree. Mfeñ nę fekyu-o a yowę mò, nę oo koso puri amo-rɔ waa ateese sa Yeesuu.

¹⁶ San nę kyowę a twęe-o, nę asesę a baa bamo anyipo nę ibrisi te bamo se-o Yeesuu ase. Nę oo sa ibrisi-o kano, nę e ya koso bamo se. Nę oo kya alɔpo pęee nę baa baa bamo mò ase-o.

¹⁷ Amosę-o ketə nę Yeesuu a waa-o a sa nę ketə nę Wuribware kyaamęe Isaya a kyoree waa abwareseñ wore-o-rɔ-o nya waa kasentij feyę,

“Kasentij si, mò ya kooře anę kayeegya bo waa mò lee,
nę oo kya anę alɔgyi.”*

*Bamo nę ba kpa a bo gya Yeesuu si-o
(Lukas 9.57–62)*

---

* **8:17** Isaya 53.4.

18 Né asəsə bweetə e ba bo kpowé buŋ Yeesuu si saŋ kəmaa. Aneŋ se-ɔ, nē oo tōwé gywii mō agyasepo-ɔ feyε bo waa koree siraa na mō aa bamō nya tēn kepare dabə-ɔ-rə yo nnor a boŋbe-ɔ se, na bo nya kyure kafwē.

19 Saŋ nē ba yɔ-ɔ, nē Wuribware mbraa ɔkaapopo ko a tēn bamō kpa ya tōwé gywii Yeesuu feyε, “ɔkaapopo, tōn kəmaa nē fo e yɔ-ɔ, mo e gya fo se.”

20 Nē Yeesuu a lee kanə feyε, “Sabran-nō igyono de idikpa, nē mbogyii de asaa bo da-rə. Amaa mo, dimaadi mō gyi-o, feraa moŋ de mfəŋ nē mo i di a n kyure-o.”

21 Nē ɔko nē o tii bamō nē bo gya Yeesuu si bo naa tōn kəmaa nē o yɔ-ɔ a bo kore mō feyε, “Mo nyanpe, sa a n kiŋji yo pē na n ya pure n se pwεε na n dεe bεe bo gya fo se.”

22 Nē Yeesuu a beŋŋaa mō feyε, “Bamō nē bo moŋ te kakyena popwεε-rɔ-ɔ, bamō e gyε nē bo pure bamō akowebεe nē ba ba a bo bo wu-o. Na fo feraa fo gya mo se.”

*Aneŋ nē afwii na alaŋkpare a bu Yeesuu-o
(Maak 4.35–41; Lukas 8.22–25)*

23 Nē Yeesuu mō aa mō agyasepo-ɔ a lwee koree-ɔ-rə. **24** Bamō a meraa se ba yɔ-ɔ, bo bo sa se-ɔ, afwii dabə ko a kya nkyu si mfəŋ, nē alaŋkpare a da nkyu bo waa bamō koree-ɔ-rə. Ademantę mo ne a su-o pεε na Yeesuu da koree-ɔ-rə o di idi. **25** Nē mō agyasepo-ɔ a yo mō ase ya kyinŋji mō tōwé feyε, “Ané nyanpe, ané e kpa a ané wu. Mɔrɔwε ané.”

26 Né Yeesuu a bেñjaa feyε, “Nteto se né moné maa kɔrε mo moné i gyi-o neé? Ntø se né kufu de moné?”

Né Yeesuu a koso sa kanø feyε afwii-o na alaŋkpare-ɔ yowé, né ketø a waa surumm.

27 Né eyee a kpeñ mò agyasepo-ɔ, né ɳkee ba ɳwiini ba gywii abee ε, “Nteto sese e gyε ɔnyare mɔ? Né mò ya sa kanø, né afwii na alaŋkpare gya kamø se-ɔ neé.”

Anę nę Yeesuu a kya anyare anyø ko nę ibrisi bweetø te bamø se-ɔ

(Maak 5.1–20; Lukas 8.26–39)

28 Amo kamee-rø ne Yeesuu mò aa mò agyasepo-ɔ a kya se parø bamø koree-ɔ bo teñ-nø ya bo dañ Galileya keparø dabe a nnøj a boñbe-ɔ. Gadara ifuri si né baa fo-ɔ. Bamø a fo mfen-ɔ, né anyare anyø ko a lee mfen né ba pure ases-ɔ bo gyanijsaa bamø. Bo du neé feyε mbo kpeñse-ɔ, a lee feyε ibrisi te bamø se. Amose-ɔ ɔko maa taare a o borø kpa amo se. **29** Né baa faa Yeesuu si feyε, “Wuribware mò gyi-o, nteto ne fo e kpa anę ase? Fo a ba neé a fo bo gyiiri anę kesebo, na kesebogyiiri san moj tee fo aaa?”

30 Amo aprako biribiri ko mɔ yere kabegyi ko se meraa mfen ba gyi. **31** Né ibrisi amo a kore Yeesuu feyε, “To, amo e gyε feyε fo e kaa a fo gya anę lee ases mɔ se, amo feraa sa a anę ya kyena aprako mɔ se.”

32 Né o yε, “Kpa da feyε mon' ya kyena bamø se.” Amose-ɔ né baa koso lee anyare-ɔ se ya kyena aprako amo se. Né aprako amo pεee a ɳwεenan kporowé kabegyi-o-ro ya lee da nkyu-ro wu wu.

33 Mfəŋj nē bamō nē ba deere aprako amo se-ɔ a ɻwεenāŋ yō maŋ-nō ya da kētō nē kaa waa anyarē amo-ɔ kibonjboj. **34** Mfəŋj nē ɔkemaa nē o te maŋ-ɔ-rɔ-ɔ a lēe ya gyanjaa Yeesuu. Bamō a ɻu mō-ɔ, nē baa kore mō feyε ɔ lēe bamō ifuri si kiŋji yō mfəŋj nē oo lēe ba-ɔ.

9

Aneŋ nē Yeesuu a kya kegyabɔɔ kɔ-ɔ (Maak 2.1-12; Lukas 5.17-26)

1 Nē Yeesuu mō aa mō agyasəpo-ɔ a lwee koree-ɔ-rɔ kiŋji tēŋ kepare dabe-ɔ-rɔ yō nnōŋ a boŋbe-ɔ se yō mō fəŋfəŋ aye.

2 Nē asesɛ kɔ a baa kegyabɔɔ kɔ na ɔ da kran se ɔ maa taare a ɔ daborɔ eyee Yeesuu ase. Aneŋ nē baa pee akatō baa kegyabɔɔ-ɔ se-ɔ, Yeesuu a ɻu feyε baa kɔɔrē mō gyi bweetɔ. Amose-ɔ nē oo tɔwε gywii kegyabɔɔ-ɔ feyε, “Sa a fo akatō gyi, mō nyare. Mō a taa fo eboye-ɔ bo ke fo.”

3 Wuribware mbraa akaapopo nē ba nu Yeesuu aseŋ-ɔ a nu aneŋ nē Yeesuu a tɔwε-ɔ nē ba ɻwiini ba gywii abee feyε, “Nyare mō a tɔwε abuseŋseŋ. Emene se nē ɔ sa seŋsa aneŋ feyε mō a gyε Wuribware-ɔ?”

4 Amo feraa, Yeesuu a kyo ɻu mbraa akaapopo amo mfεerε, ne oo bise bamō feyε, “Emene se nē mone e fa mfεerε bɔyε mō? **5** Kēmo-ɔ kēmo e bō tɔwε lō, feyε mō a tɔwε feyε, ‘Mō a taa fo eboye bō ke fo’, bεee ‘Koso nare’? **6** To, mō e kaapo mone feyε mō, dimaadi mō gyi-o, de kεyaaleŋ kaye mō-rɔ, na n taare taa ɔkemaa eboye bō ke mō.” Nē oo tɔwε

gywii k̄egyaboo-ɔ feyε, “Kee ε, koso, taa fō kraŋ a fo nare pe.”

⁷ Mfεŋ n̄e kegyaboo-ɔ a koso taa mō kraŋ nare mō ayaa se o yii pe. ⁸ Lamanj n̄e bo yere mfεŋ-ɔ a ḥu amo-ɔ, n̄e kufu a nya bamō, n̄e baa kyorɔ Wuribware feyε mō a sa s̄es̄ dimaadi aneŋ a k̄eyaaleŋ-ɔ.

Aneŋ n̄e Yeesuu a t̄e Matiyo, n̄e oo ba bo gya mō se-ɔ

(Maak 2.13–17; Lukas 5.27–32)

⁹ Amo kamεε-rɔ, n̄e Yeesuu a lee ya ḥu lenpoo ak̄aorepo k̄o n̄e ba t̄e mō ε Matiyo-o (n̄e bo bee ba t̄e mō ε Lewii-o) na o te mō lenpoo k̄aorekpa. N̄e Yeesuu a t̄owę gywii mō feyε, “Koso, gya mo se.” Mfεŋ n̄e Matiyo a koso gya Yeesuu si.

¹⁰ N̄e Matiyo a ya waa ateese mō ayε sa Yeesuu a o gyi. Lenpoo ak̄aorepo bwεetɔ na asεse n̄e Farisii awuye e t̄e bamō ε ebɔye awaapo-ɔ a bo gyi mō aa mō agyasepo-ɔ ase. ¹¹ Farisii awuye k̄o n̄e bo bo mfεŋ-ɔ a ḥu aneŋ a asεse amo na ba gyi mfεŋ-ɔ, n̄e baa bise Yeesuu agyasepo-ɔ feyε, “Ntεtɔ se n̄e monε ɔkaapopo na lenpoo ak̄aorepo na ebɔye awaapo i gyi abεε ase?”

¹² Yeesuu a nu aseŋ n̄e baa bise-o, n̄e o yε, “ɔk̄o n̄e o l̄-ɔ n̄e ba sa kadwii. N gyε ɔk̄o n̄e o bo alanfiya-o.

¹³ Monε f̄eraa, mon' bee ȳa ya karε aneŋ n̄e baa kyoreε waa abwareseŋ wɔrε-ɔ-rɔ-ɔ, na mon' nu amo kaase. Baa kyoreε mfεŋ nee feyε,

‘Wuribware yε, N gyε mbo n̄e mo e kpa a mon' mo sa mo.

Amaa kēdamenangse nē mō e kpa a mōn' waa mōne bēekō-ana.*

M feraa n gye bamō ne bo mōn gye ebōye awaapoō se nē mō a ba, amaa bamō ne bo gye ebōye awaapoō se nē mō a ba, na m bo tōwe gywii bamō feyε bo nu bamō eyε kinŋji lē bamō ebōye-rō.

Akoŋ kekra aseŋ

(Maak 2.18–22; Lukas 5.33–39)

¹⁴ Nē Yohanee Osuubōpo a agyasōpoō bōko a ba Yeesuu ase bo bise mō feyε, “Nō se nē ane aa Farisii awuye e kra akōn, nē fo feraa fo agyasōpoō mō maa kra akōn?”

¹⁵ Nē Yeesuu a bēnŋjaa bamō feyε, “Mone e fa feyε saj nē əko e kpa a o waareeō, əkofō mō kuri mō nyareē-ana e kyēna akōn na o bo-rō aaa? Mōn kōore gyi. N du feyε əkofō mō kuri-o nē mō agyasōpoō mō du nē feyε əkofō mō kuri mō nyareē-ana-ō. Nē kō e ba nē ba lee mō a bo lē bamō ase, na Ȑkee bo kra akōn.”

¹⁶ Nē Yeesuu a bēe tōwe kekpare mō gywii bamō feyε, “Aneŋ dēe nē əko maa kyan waagya popwēe na o bo taa waagya dēdaa-rō. A lee feyε kētō maa kyee, na o Ȑju feyε mfēn nē o taa-rō-ō ekeekēe-ō se i wu, na a tuwi-ro lee waagya popwēe-ō, na a bēe waa bo dabē na o kyō Ȑgyenēkpeesē-ō. ¹⁷ Aneŋ dēe nē mone nyi feyε bo de nta ba waa pranjōwa nē baa ba kabō wōre bo waa-ō-rō. Nta popwēe ya lwee pranjōwa dēdaa-rō, nta-ō i fwii na pranjōwa-ō bwē nyera, na nta-ō twiiri wē. Amose-ō bo de

---

* 9:13 Hoseya 6.6.

nta popwεε ba waa pranṭowā popwεε-rō, na nta-č na pranṭowā-č mpepeyč nya waa damenājse. Amoše-č mo agyasepo-č maa kra akon na mo aa bamo naa.”

*Anej ne Yeesuu a kyiñji kakyeesee ko leę lowi-ro,
ne oo beę kya əkyee ko-č
(Maak 5.21–43; Lukas 8.40–56)*

¹⁸ Saŋ ne Yeesuu maa se ɔ tōwē amo-č o gywii bamo-č, ne kębwarekorekyan abręse-č əko a ba Yeesuu ase mfęj bo kpuni anjurii mò ayaa-rō. Ne ɔ yε, “Mo gyi kyeęse e lō, hareę ɔ kpa a ɔ wu. Amoše-č mo e kore fo neę feyε fo bo ba fo asaree bo dənja mò se a ɔ nya ɳkpa.” ¹⁹ Ne Yeesuu a koso, ne mò aa ɔnyare-č na Yeesuu agyasepo-č a leę ba yø.

²⁰⁻²¹ Bamo a maa se ba yø-č, ne əkyee ko a gya Yeesuu si. Əkyee mo e lō kękyęetö, a leę feyε kiferi kemaa-rō ɔ taare bwiino waa iluwi kanɔ ɳkø. Waa nsu kudu ɳnyø neę feyε mò a lō aneŋ a kolo-č. Ne ɳkee ɔ fa feyε, “Mo ya daborø mò atø buŋse gbaa, mo e kpaare.” Ne oo yø Yeesuu kamee ya daborø mò waagya kanɔ.

²² Mò a deŋ daborø Yeesuu a waagya-č, ne oo kpaare. Ne Yeesuu a buruwaa ɳu mò mfęj. Ne ɔ yε, “Dękyee, sa a fo akatø gyi. Bo leę aneŋ ne fo a kɔɔre mo gyi-o si-o, fo a kpaare.”

²³ Ne ɳkee Yeesuu a lwee kębwarekorekyan obręse amo a ləŋ-č-rō. Ne oo ɳu ba waa kakyeesee-č kale. Boko e fore mbere, na bamo bweetö mo i su kenken. ²⁴ Ne oo tōwē gywii bamo feyε, “Mon' leę mfęj. Kakyeesee-č moŋ wu, o di idi neę.” Mò a tōwē aneŋ-č, ne baa məsę mò. ²⁵ Mò a sa ne asesee-č pεee a leę ləŋ-č-rō-č, ne oo lweero. Ne oo ya

kra kakyeesee-č kesaree-rč, nē kakyeesee-č a koso.

²⁶ Nē aseň amo peee a sañje-rč lwee ifuri amo se a emaj-č peee-rč.

Anej nē Yeesuu a kya atenapo anyo ko-č

²⁷ Yeesuu a lęe mfęj ḡ naa ḡ yo-č, nē atenapo anyo ko a lęe bo gya mō se, na ba tęe ba kyoŋwę mō feyę, “Deefid mō nana, ḷu ane ewee, na fo kya ane.”

²⁸ Nē Yeesuu a lwee ləj ko-rč. Nē atenapo amo a yo ya ḷu mō mfęj. Nē oo bise bamō feyę, “Moňe ḡ kooře moňe i gyi feyę mo ḡ taare a n kya moňe aaa?”

Nē baa beňjaa feyę, “Oŋj, ane nyanpe, fo ḡ taare.”

²⁹ Amose-č nē ḡ daborō bamō akatō tōwę feyę, “Ketō nē moňe a kooře gyi-o ḡ waa a ke sa moňe.”

³⁰ Mfęj nē bamō akatō a buňji. Nē Yeesuu a yii bamō se feyę bo ma kaŋ bonboŋ mō kenyare tōj ko. ³¹ Amaa bamō a lęe mfęj-č, nē baa yaa Yeesuu kenyare timaa ifuri amo a kębegya-č peee se.

Anej nē Yeesuu a kya kamunyare ko-č

³² Atenapo nē Yeesuu a kya-č a lęe mfęj ba yo-č, nē aseňe kō a taa ḡnyare kō baa mō ase. Ibrisi a te ḡnyare-č se-č se-č, ḡ maa taare a ḡ sa seňsa.

³³ Yeesuu a deň gya ibrisi-o koso kamunyare amo se-č, nē kamu-o a lęe ḡ sa seňsa. Nē eyee a kpęj lamaň ne bo bo mfęj-č, nē bo ye, “Ane moň tēe ḷu aneň a akpeňeyętō mō ane Isireelii swęere mō se mfee, amō ndeo.”

³⁴ Amaa Farisii awuye kō ye, “Obonsam nē o de ibrisi keyaaleň-č ya sa Yeesuu ęlen mō nē o de ḡ gya ibrisi ḡ koso aseňe se-č.”

Anej nē Yeesuu kusuň a waa koky-č

35 Né ɳkee Yeesuu a muruwi ifuri amo mfeŋ a emaj na mmaŋyii-o-ro pɛɛɛ se, o naa o kaapo abwareṣen mfeŋ a kɛbwarekore akyan-jɔ-rɔ tɔwɛ aseŋ timaa bɔ lęe Wuribware se a kuwure-o si, na o kya aseɛɛ koləgyi kemaa. **36** Mò a ɳu aseɛɛ demanjɛ nɛ ba ba mò ase san kemaa-ɔ, nɛ bamɔ aseŋ a waa mò ɛwɛɛ, a lęe feyɛ bɔ du née feyɛ esanne nɛ bɔ moŋ de ɔdɛerɛsɛpɔ-ɔ. Bɔ naa ba laye ba lɔ née, nɛ bɔ moŋ lęe bɔ de kɛyaaleŋ-ɔ. **37** Né Yeesuu a da kɛkpare mɔ gywii mò agyasepɔ-ɔ feyɛ, “Moŋe a ɳu aseɛɛ demanjɛ mɔ aaa? Bɔ du feyɛ yaabrraa-ɔ. Yaabrraa-ɔ kyo bweetɔ, amaa moŋe ne moŋe gye atenŋepo-ɔ mɔ moŋ kyo. **38** Amosɛ-ɔ mon' kɔrɛ kɔdɔɔ wuye nɛ o bɔ soso-ɔ na o kyonjwɛ moŋe atenŋepo bweetɔ, na moŋe aa bamɔ tɛnŋe yaabrraa mɔ kpawɛ baa mò lɔŋ-nɔ.”

10

Anęŋ nɛ Yeesuu a lee mò ayaa-rɔ ayerepo kudu anyɔ-ɔ

(Maak 3.13–19; Lukas 6.12–16)

1 Né Yeesuu a t̄ee mò agyasepɔ kudu anyɔ-ɔ bɔ gyanŋe, nɛ oo sa bamɔ kɛyaaleŋ feyɛ bɔ bɔ gya ibrisi bɔ kɔso aseɛɛ se, na bɔ kya aseɛɛ koləgyi kemaa nɛ ba lɔ-ɔ.

2 Né oo t̄ee bamɔ feyɛ mò ayaa-rɔ ayerepo. Bamɔ-rɔ, mò nɛ o gye ɳkpree-ɔ kenyare e gye Simɔŋ. (ɔɔ bee sa mò keŋasen�are feyɛ Peetroo.) Bamɔ ne bɔ gya se-ɔ anyare e gye Simɔŋ mò tire Andruu, na Sibidii mò gyi-ana Yakubu na Yohanee, **3** na Filipo na Bar-Tolomiyu na Tomas na Matiyo lenjpoo ɔkɔɔrepo-ɔ, na Alafiyus mò gyi Yakubu, na Tadiyus, **4** na Simɔŋ nɛ ba t̄ee mò e Kananɛ-ɔ, na

ŋkee Yudas Kariyotinyi nē ɔ ba a ɔ bō gyi Yeesuu kidiburo-o.

*Aneŋ nē Yeesuu a suŋ mō agyasepo kudu anyo-ɔ
bō kyoŋwē emaj se-ɔ
(Maak 6.7-13; Lukas 9.1-6)*

⁵ Nē Yeesuu a suŋ mō agyasepo kudu anyo nē oo lee bamō-ɔ bō kyoŋwē emaj se feye bō narē tōwē abwareseŋ. Ne ɔɔ tōwē gywii bamō feye, “Mōne ma kaŋ borō kpa kemaa nē ɔ yō bamō nē bō maa suŋ Wuribware-ɔ sweere-ɔ se. Mōne ma kaŋ bēe lwee Samariya awuye maŋ kemaa-ro. ⁶ Amaa mōn' yō anē Isireelii awuye-o ase, a lēe feye bō du nēe feye esanne nē baa fo efa-ro-ɔ. Bamō aa Wuribware ase bō efō. ⁷ Mōne a yō-ɔ, na mōn' tōwē gywii bamō feye Wuribware se a kuwure-o a tō-ro eba. ⁸ Mōn' kya alōpo, na mōn' kyinji alowipo bō lēe lowi-ro, na mōn' kya abwatāpo na bō nya bēe lwee asesē-ro, na mōn' gya ibrisi bō koso asesē se. Mōne a nya keyaaleŋ mō pεεε, na mōne mōŋ ka seye, amose-ɔ mōn' kya asesē-ro, na mōne ma kōrē atanne bamō ase. ⁹ Mōne ma kaŋ taa atanne pipee bεεε afufuri bεεε kōabōa gbaa bō waa mōne igyife-ro. ¹⁰ Mōne a yō-ɔ, mōne ɔkō ma taa kōrē na atō bō tii mō kaare nē oo buŋ-o na asebēta nē ɔɔ naa se-ɔ na kayii narəsesē nē o de-o si. A lēe feye bamō nē ba suŋ kusun ba sa Wuribware-ɔ e nya bamō ateese gyise a bō lēe kusun amo-ro.

¹¹ Mōne ya yō maŋ kō se bεεε kamaŋgyii kō se, mōn' lweero na mōn' buwi kpa ɔkō nē o sure a mōn' sōwē mō lōŋ-nō-ɔ. Na mōn' kyēna mfēŋ bō fo ŋke nsi nē mōne e lēe maŋ amo-ro-ɔ. ¹² Pwεε nē mōne i lwee lōŋ kemaa-ro, mōn' gyē ŋkpεε ka kanō,

na mɔn' tɔwε feyε, ‘Wuribwarē yure lɔŋ mɔ-rɔ aseſe!’ ¹³ Nε aſeſe timaa e bo lɔŋ-ɔ-rɔ, nε bamɔ ya kɔɔrε mɔnε kanɔka feraa, Wuribwarē i yure lɔŋ amo aſeſe. Mfεŋ nε bamɔ e mɔn kɔɔrε mɔnε kanɔka-ɔ feraa, Wuribwarē maa yure lɔŋ amo-rɔ aſeſe. ¹⁴ Lɔŋ-nɔ awuye bεeſe maŋ awuye e mɔn kra mɔnε neeñee, nε bamɔ e mɔn nu mɔnε aſeŋ, amo feraa, mɔnε e lee mfεŋ, bamɔ maŋ-nɔ eſe nε e ya sii mɔnε aſebεta kaase-ɔ gbaa, mɔn' kpoŋkpaŋ emɔ bo sii bamɔ ayε bo yii bamɔ ſe. ¹⁵ Mɔ i gyi mɔnε kaseñtiŋ feyε kake nsi nε Wuribwarē e ba a o bo gyi kaye-ɔ aſeſe pεeſe aſeŋ-ɔ, o gyiiri maŋ amo aſeſe kεſebɔ a o kyoŋ aneŋ nε o gyiiri Sɔdɔm na Gomora awuye kεſebɔ-ɔ.’

Aneŋ nε Kristoo agyasepo i kperi mɔ ſe na bo ηu aſeŋ-ɔ

(Maak 13.9–13; Lukas 12.11–12; 21.12–17)

¹⁶ Nε Yeesuu a kya ſe tɔwε gywii mɔ agyasepo-ɔ feyε, “Mɔn' laatɔ a mɔn' nu mɔ aſe! Mɔ i suŋ mɔnε mɔ e kyoŋwε nee feyε nsannegyii nε ba ya lwee ngyankɔrεſe-ɔ-ɔ. Amoſe ſe-ɔ, mɔn' buŋji mɔnε akatɔ feyε awɔ, na mɔn' yuri mɔnε eyee feyε awurelepo. ¹⁷ Mɔn' sa mɔnε eyee ſe, bo lee feyε aſeſe kɔ bo-rɔ nε ba kra mɔnε a bo yaa Yudaa awuye maŋ abrεſe akatɔ-rɔ, na bo bee daye mɔnε ane kεbwarekɔre akyan abrεſe akatɔ-rɔ. ¹⁸ Na bo bee kperi aneŋ nε mone gye mo agyasepo-ɔ ſe, na bo kra mɔnε yaa agominaa na awure akatɔ-rɔ. Na mɔn' tɔwε abwareſeŋ gywii bamɔ aa bamɔ nε baa ſaŋ nε bo maa suŋ Wuribwarē-ɔ. ¹⁹⁻²⁰ Saŋ nε ba kra mɔnε a bo yaa aneŋ a eſeŋgyikpa-ɔ, mɔnε ma kaŋ ſa a aſeŋ nε mone e ya tɔwε mfεŋ-ɔ na aneŋ

ne mone e kya kanɔ-ɔ mfεεre tɔraa mone. Bo lee feyε saŋ-ɔ ya fo, mon' tɔwε kεtɔ ne ke bo mone mfεεre-rɔ-ɔ, a lee feyε kεtɔ ne mone e tɔwε mfεŋ-ɔ maa lee mone fəŋfɔŋ ase, ke e lee mone se ne o bo sɔsɔ-ɔ a kufwiijɛ-o ase nee.

²¹ Saŋ amo dεe na sεsε yaa mò daa bεεe mò tire maŋ ayaaleŋpɔ akatɔ-rɔ a bo mɔa mò. Na se mɔ yaa mò gyi maŋ ayaaleŋpɔ akatɔ-rɔ na bo mɔa mò. Na ŋyaagyi mɔ yere bo kye bamɔ ase na anyi yaa bamɔ maŋ ayaaleŋpɔ akatɔ-rɔ a bo mɔa. ²² ɔkemaa i kperi mɔ se, na o kisi mone. Amaa mɔ e mɔrɔwε ɔkemaa ne o taare yere keŋken bo fo aseŋ amo kεε-ɔ. ²³ Bamɔ ya waa mone awɔrefɔŋ maŋ kɔ se, na mon' bee sere yɔ ɔkɔ se. Mo i gyi mone kaseŋtiŋ feyε mone maa lwee ane Isireelii sweere se emaj pεεe-rɔ pwεe na mɔ, dimaadi mò gyi-o, dεe ba.

²⁴ N gyε mɔ e gyε mone ɔkaapɔpɔ aaa? Sukuu kigyi kɔ mɔŋ bo-rɔ na o kyɔ mò ɔkaapopo, ne kenyɑ kɔ mɔŋ bo-rɔ na o kyɔ mò nyanype. ²⁵ Amose-ɔ sukuu kigyi ma tεe feyε o ɲu aseŋ aneŋ ne mò ɔkaapopo i ɲu-o dεe. Aneŋ dεe ne kenyɑ i ɲu mò nyanype lee-o.

M bee taa feyε mɔ a gyε lɔŋ wuye-o. Ba tεe lɔŋ wuye-o ε ɔbɔnsam, saŋbotɔ mone ne mone gyε mɔ lɔŋ-nɔ awuye-o ne bo maa tεe aneŋ aaa?”

*Mone ma sere ɔkɔ amo Wuribware
(Lukas 12.4-7)*

²⁶ Ne Yeesuu a kya se kaapo mò agyasepɔ-ɔ feyε, “Amose se-ɔ mone ma sere asεsε, a lee feyε kεtɔ kemaa ne baa buŋ si-o i buŋni si, na kεtɔ kemaa ne baa taa bo kwεerɔ-ɔ lee ifuri. ²⁷ Mone feraa, aseŋ kemaa ne mɔ a tɔwε keri si gywii mone-ɔ, mon'

ya tawé lamañ-nó. Ketó këmaa nè mó a kuri waa mone esébó-ró-ró, na móñ' ya tawé alónđé sé.

²⁸ Mo e tawé mó i gywii móne feyé móne ma kañ séré bamó nè ba kpa a bo mó móne-ró, a lée feyé bamó ya mó móne, bo maa lée taare a bo waa móne seye. Amaa móñ' séré Wuribware nè mó ya mó móne, ne kemo kaméé-ró o de eleñ feyé o bëé kywéé móne nyowáre na móne ekra dëekpa nè oo kure bo bëya sa ebayé awaapo-ró-ró. ²⁹ N gye épasowa adunyo nè bo de ba sáa nteyéteyé nyúc-c? Amaa mó e tawé mó i gywii móne feyé kakonkó gbaa maa wu na móne sé Wuribware móñ sure. ³⁰ Móñ' nu feyé móne sé Wuribware a karé ipwii nè i te móne aju si-o, nè oo nyu emó kano. ³¹ Amosé-ró móne ma sa a kufu nya móne, a lee feyé nteyéteyé nykpeñ nykpeñ móñ fo móne óko.”

*Yeesuu kipini na Yeesuu kikine
(Lukas 12.8–9)*

³² Nè Yeesuu a kya sé tawé gywii mó agyasepó-ró feyé, “Ókemaa nè o nya kakponó na tawé lamañ-nó feyé o tii mó se-ró, ny gbaa mó e waa mó anéñ dëe Wuribware, n sé nè o bo soso-ró, akató-ró. ³³ Nè óko nè mó ya kine mó lamañ-nó-ró, ny gbaa mó i kine mó n sé Wuribware akató-ró.”

Anéñ nè Yeesuu kegyasé sé, asésé mbonytó-ró e nyéra-ró

(Lukas 12.51–53; 14.26–27)

³⁴ Nè Yeesuu a kya sé tawé gywii bamó feyé, “Móne nyi feyé mó a ba a m bo baa kayéeyuri kayé mó-ró née eee? Daabii! Mo a baa kayé bëberé née. ^{35–36} Feyé anéñ nè baa kyoréé waa abwareseñ wore-ró-ró-ró, mó a ba a m bo brawé asésé-ró na

‘Onyare na mò se mbɔŋtɔ-rɔ e tɛŋ-nɔ.

Okyee na mò nyi e kɔ.

Okyee na mò saa kyeesε e kɔ.

Na sese akowebεε fɔŋfɔŋ kii mò adɔŋ.’*

³⁷ Okemaa ne o kpa mò se bεεε mò nyi aseñ a o kyoŋ mo-ɔ moŋ fo feyε o kii mo agyasepo-ɔ ɔkɔ. Okemaa ne o bεε ε kpa mò gyi-ana aseñ a o kyoŋ mo-ɔ, aneñ dεe nεe. ³⁸ Okemaa mə ne o maa taare a o sɔrɔ mò fɔŋfɔŋ kiyii kpare-abεε-rɔ gya mo se-ɔ moŋ fo feyε o kii mo agyasepo-ɔ ɔkɔ. Okemaa ne o gya mo se-ɔ i gyi awɔrefɔ. ³⁹ A lee feyε ɔkɔ ne o maa kpa a o yɔwε mò kakyeña dεdaa-ɔ maa nya nkpa. Amaa ɔkɔ ne o kperi mo se na o yɔwε mò kakyeña dεdaa-ɔ e nya nkpa.”

*Aseñ ne Yeesuu a tɔwε bo gyε kεε gywii mò agyasepo-ɔ
(Maak 9.41)*

⁴⁰ Ne Yeesuu a tɔwε bo gyε kεε gywii mò agyasepo-ɔ feyε, “Okemaa ne o kra moŋe nεenεe-ɔ a kra mo-ɔ mo nεenεe nεe. Ne mò ne oo kra mo nεenεe-ɔ mo a kra mò ne oo suŋ mo bo kyoŋwε-ɔ dεe nεe. ⁴¹ Okemaa ne o kra Wuribware a akyaamεe-ɔ ɔkɔ feyε mò a gyε Wuribware a kyaamεe-ɔ se-ɔ, kakɔka ne o nya-ɔ na Wuribware a kyaamεe-ɔ lee-o ta. Ne ɔkemaa ne o kra sese timaa nεenεe feyε mò a gyε sese timaa-o si-o, Wuribware e ka mò kokɔ koŋkɔ dεe ne o ka sese timaa-o. ⁴² Mo i gyi moŋe kasentij feyε ɔkɔ ne o sa mo agyasepo mo-rɔ kagyingyii gbaa akuyuyuri na o nuu, feyε aneñ ne

---

* **10:35-36** Miika 7.6.

o gyē mō agyasepo-č se-č, a da feye sese amo e nya mō kakaka.”

11

*Anēj nē Yohanee Osuubəpo-č a suŋ mbəə Yeesuu ase-č
(Lukas 7.18–35)*

¹ Yeesuu a sa seŋsa gywii mō agyasepo kudu anyo-č lowe-č, nē o lēe mfēj yo eman nē e maa mfēj-č-rō na o ya kaapō bamō atō, na o tōwē abwaresen gywii bamō. ²⁻³ Saŋ amo Yohanee Osuubəpo da tiikpa. Owure Hērōd ya tii mō. Nē baa tōwē atō nē Yeesuu Kristoo a waa-č pēee gywii Yohanee. Mfēj nē o tēe mō fōnfōn agyasepo-č bokō suŋ bamō Yeesuu ase bise mō feye, “Yohanee Osuubəpo-č ye, fo e gyē Kristoo nē Yohanee ye o ba a o bo lēe Wuribware ase-č ɔɔ, bēee sese banban kō bēe o bo-rō nē anē kēe mō kpa?”

⁴⁻⁵ Nē Yeesuu a bēŋŋaa bamō feye, “Mon! kinji narē ya tōwē kētō nē mōne i nu mō e tōwē-č, na kētō nē mōne i ḥu mō e waa-č gywii Yohanee. Feje anēj nē Wuribware kyaamee kō a kyoree waa abwaresen wōre-č-rō bo lēe mō nē o ba a o bo ba-č kuṇu si aseŋ-č, amo e gyē feye mbeyəmō atēnapo kēe, nē agyabəə naa, nē abwatəpo kēbwatō a lowe, nē akpawu i nu aseŋ, nē bamō nē baa wu-o a kyinji, nē atiripo i nu aseŋ timaa-o. ⁶ Okō nē o maa yōwe kokɔrē mō gyi-o e nya ḥyure.”

⁷ Saŋ nē Yohanee Osuubəpo a mbəə-č a kinji bo yii-o, nē Yeesuu a lēe o tōwē Yohanee aseŋ o gywii lamaŋ-č. O ye, “Saŋ nē mōne a yō Yohanee ase kimukee-ro-o, ntētō nē mōne a yō a mon' ya deere? Okō nē o kyurowi mō mfēere feye anēj nē

efa i kpeere ee yo mfee na mfee saj ne afwii e da emo-ɔ ne monē a ya deere aaa? ⁸ Nteto ne monē a leē ya deere? Sesē ne o buŋ waagya timaa-o ne monē a yo ya deere aaa? Asesē ne bo buŋ aneŋ a atɔ-ɔ, ne bamō kakyena-rɔ bo kōne aneŋ-ɔ e gye atɔ awuye ne bo te elɔŋ damenanjse dabé dabé-rɔ-ɔ. ⁹ Mon' tawé gywii mo, nsé ne monē a yo a mon' ya deere? Wuribware kyaamee aaa? Kaseñtiŋ nee, amaa n gye Wuribware kyaamee-ɔ wore ne monē a ḥu. Monē a ḥu ɔkɔ na o kyɔ bo tii si. ¹⁰ A leē feyε Yohanee Osuubɔpo-ɔ aseŋ ne baa kyoreε waa abwaresen wore-ɔ-rɔ feyε Wuribware e tawé o gywii Kristoo feyε,

‘Mo i suŋ mo kaboo a m bo gye fo ḥkpεε,
na o ya ləŋŋɔ kpa bo yera fo.’ ”*

¹¹ Ne Yeesuu a tawé bo tii si feyε, “Mo e tawé mo i gywii monē feyε sesē ko moŋ kyena sweere mo se na o kyɔ Yohanee Osuubɔpo-ɔ, amaa mò ne o gye kagyingyii Wuribware se a kuwure-o-ro-o kyɔ Yohanee. ¹² Lee saj ne Yohanee a tawé abwaresen lowe-ɔ bo fo ndoo, Wuribware se a kuwure-o-ro a ba ne kaa daŋ waa kokyɔ, ne ɔkemaa i neŋ mò bεekɔ o lee-rɔ, na o nya nya kpa a ɔ bo tii si. ¹³ Mbraa ne Wuribware a bɔrɔ Mosis si bo sa aseŋ-ɔ na ketɔ ne Wuribware a akyaamee-ɔ a kyoreε waa abwaresen wore-ɔ-rɔ-ɔ pεε a tawé Wuribware se a kuwure-o-ro aseŋ na kemo kebo ba. Yohanee mo bo ba-ɔ, ne mò gbaa a tawé kemo aseŋ. ¹⁴ Ne monē ya kɔrε aseŋ ne Mosis na akyaamee amo a kyoreε bo kaapo monē-ɔ gyi, mo e kpa a m bεe bo

* **11:10** Malakii 3.1.

kaapo mone aseñ kō ne a kyɔ-ɔ. Amo e gyε feyε Wuribware kyaamee kō a kyɔrεε waa abwareṣen wɔrε-ɔ-rɔ feyε Wuribware kyaamee Iliya bεe ɔ ba. Ne mo e kaapo mone feyε Yohanee e gyε Wuribware kyaamee amo ne oo bεe ba-ɔ. ¹⁵ Amos-ɔ skemaa ne o de eṣebɔ-ɔ, o nu.

¹⁶ Mbeyom, nteto ne mo e nya a m bɔ biri ndoo a aseñ-ɔ nεe? Emene ne bɔ du? Bɔ du nεe feyε nyaagyi a te ba soori alənde se-ɔ, ne bamo katuŋ ko e feε-rɔ ba kyɔnwe katuŋ ko feyε,

¹⁷ ‘Ane a da kokofɔ-rɔ akoye sa mone,
amaa mone moŋ kyaa ooo.

Ne ane a bee waa kale,
amaa mone moŋ su ooo.’

¹⁸ Bo maa koore ɔko abwareṣen kɔtoww ba gyi. Yohanee a kemo-ɔ ooo, mo lee ooo ne bo maa kpa. A leɛ feyε Yohanee Osuubəpo-ɔ a ba-ɔ, ne oo kra akonŋ, ne oo kisi nta kunuu, ne bo yε, ‘Obənsam te mò se.’ ¹⁹ Amaa saj ne mo, dimaadi mò gyi-o, a ba-ɔ, mo a gyi, ne mo a nuu, ne bo bee bo yε, ‘Mon’ kee ḥnyare amo, o gyε oteesekpapo, na ḥtanuupo, na lenpoo akɔorəpo bamo nyare, na ɛbɔye awaapo bamo nyare nεe.’ Amaa fo ya nu ɔko ne mò e gya Wuribware a kanyiasen a ɛkpa-ɔ se, fo i nu feyε mò kanyiasen-ɔ gyε kaseñtiŋ.”

*Kesebəgyiiri ne eman awuye ne baa kine
Yeesuu-o yere bo sa-ɔ
(Lukas 10.13-15)*

²⁰ Ne Yeesuu akato moŋ gyi mò fɔŋfɔŋ Isireelii awuye boko se, a leɛ feyε oo waa akpeñeyɛeto bwεeto bamo eman-no, ne bo moŋ tεe nu bamo

eyeē kiñji lēe bamō əbəye-rō. **21** የ yε, “Mōnē nē mōnē te Korasin na Bētēsayēda əmañ-nō i ነu aseñ neē fēe. Atō dabe nē mo a waa mōnē aye-ō nē mo a dēe waa amo Tiro na Sidōn əmañ nē e moñ bo Isireelii-ro-o neē, weetee mfēñ a awuye-o a kyō waa kēmo nē ke e kaapo feyē baa nu bamō eyeē kiñji lēe bamō əbəye-rō-ō kyee. **22** Mo i gyi mōnē kasēntiñ feyē kake nē Wuribware i gyi aseñ pēeë aseñ-ō, o gyiiri mōnē kēsēbō a o kyon Tiro na Sidōn awuye. **23** Mōnē Isireelii awuye nē mōnē te Kapaaniyum mañ-nō-ō mo, mōnē e kpa feyē mon' yasē mōnē eyee yaa Wuribware se neē eēē? Wuribware e twēe mōnē a o bo kyonwē mfēñ nē o gyiiri əbəye awaapo kēsēbō-ō. Mōnē a karē abwareṣen wōrē-ō-rō anēn nē Sōdōm† mañ awuye nē bo moñ gye Isireelii awuye-o a waa əbəye bweētō, nē anēn se-ō Wuribware a sa nē bamō mañ a kpuri-o ooo? Mo e tōwē mo i gywii mōnē feyē atō dabe nē mo a waa mōnē aye-ō nē mo a dēe waa amo Sōdōm neē, weetee mfēñ a awuye-o a kyō nu bamō eyeē kiñji lēe bamō əbəye-ō-rō, nē anēn se-ō bamō mañ amo moñ kpuri. **24** Mo i yi mōnē se feyē kake nē Wuribware i gyi aseñ pēeë aseñ-ō, o gyiiri mōnē Kapaaniyum awuye kēsēbō a o kyon Sōdōm awuye-o.”

*Anēn nē Wuribware i yure aworōba na bamō nē
bo moñ nyi aseñ bweētō-ō
(Lukas 10.21–22)*

25 Sañ amo-ō, Yeesuu yε, “N se, Wuribware, sōsō na sweērē Owure, mo e sa fo aŋse feyē fo a taa fo kasēntiñ-o bo kweērō anyiasēnpo se, nē fo a taa bo kaapo bamō nē bo moñ nyi aseñ bweētō-ō. **26** N se,

mo a እኔ kasenjtiŋ si aneŋ nē fo a kpa feyε fo waa-č nee.”

²⁷ Nē ዘዴ tōwē gywii mō agyasepo-č feyε, “N sē a taa kētō kēmaa bō waa mo kesaree-rō. ዲkēmaa mō moŋ nyi aneŋ nē n du-o, amo n sē nē o bō sōsō-č wōrē, nē ሁkēmaa mō moŋ nyi aneŋ nē n sē du-o, amo mō aa bamō nē bō du feyε mōnē-č, nē mō a lee feyε bō gyii mō-č wōrē kpeŋ.”

²⁸ Nē Yeesuu a tōwē bō gye kee feyε, “Ekpa nē mōnē gya se mbeyəmō-č bō lēŋ aaa? Ekpa nē mō e kaapo-č feraa moŋ bō lēŋ. Amōsē-č ne ካ yε mōnē ሁkēmaa nē ዘ kpronē o sō tōsōrō dwiidwiise-č ba mo ase, na o nya bō sōwē kyure. ²⁹⁻³⁰ Na እkee ካ kaapo mō aneŋ nē o sōrō tōsōrō nē mō e sōrō mō-č. የ moŋ bō lēŋ, a lē ŋ feyε kēkēe nē mō e sa mō-č bō dan, nē tōsōrō-č mō maa waa dwii. Na o እnu feyε nyāŋpē wōrōba na nyāŋpē timaa e gye mō, na n sa a mō kakpronō-rō yuri mō.”

12

Kukyure ንke aseŋ (Maak 2.23–28; Lukas 6.1–5)

¹ Kukyure kake kō, nē Yeesuu mō aa mō agyasepo-č naa ba kyoŋ abwaye adōo kō-rō. Nē mō agyasepo-č a lē ŋ ba gye abwaye nē ba kyoŋ amo-rō-č, nē baa fee ba wō, a lē ŋ feyε akōŋ de bamō. ² Farisii awuye kō a እnu amo-č, nē baa tōwē gywii Yeesuu feyε, “Kee ε, fo agyasepo a kegyee abwaye fee-o gye kusun. Nē a kye ane mbraa feyε akōŋ a waa kusun kō kukyure kake.”

³ Nē Yeesuu a bēŋjaa bamō feyε, “Mōnē moŋ tēe karē abwareſen wōrē-č እnu kētō nē ane ዓdēdaapo Deefid a waa san nē akōŋ de mō aa

mò anarebεερο-č ৱৱ?* ⁴ Kεtə bø abwareseñ wɔrε-č-rø fεyε oo lwee Wuribware suŋkpa, nε baa sa mò aa mò anarebεερο-č bodobodoo akuri nε baa bø ləŋjø Wuribware-č. Na a mɔŋ gyε mbraa kikye aaa? A lee fεyε anε mbraa-č yε Wuribware aləŋjøpo wɔrε ɛ gyε nε bø de kpa fεyε bø gyi anεn a bodobodoo-o. ⁵ Beεε mone mɔŋ kare anε mbraa a wɔrε-č fεyε kukyure kake kemaa Wuribware aləŋjøpo fɔŋfɔŋ i suŋ bamø kebwareseñ Wuribware suŋkpa aaa? Anεn sε-č ba kye mbraa nε n yε anε kyure kukyure kake-o, beεε? Na ɔkø ma taare taa kemø fεyε ba waa bøyε, beεε? ⁶ Mø ɛ tøwø mo i gywii mone fεyε ɔkø bø mfεe nε mò kεdabø kyo Wuribware suŋkpa lee-o. ⁷ Mon' nyiŋji si anεn nε baa kyørεe waa abwareseñ wɔrε-č-rø fεyε,

'Wuribware yε, N gyε mbo nε mo ɛ kpa a mon' mɔɔ sa mɔ.

Amaa kεdamenanjse nε mo ɛ kpa a mon' waa mone beεkø-ana.*'

Mone dεe mone i nu amo-č kaase kyεεkyεe nεe-č, weetee mone maa pørø bamø nε bø moŋ waa ebøye-č. ⁸ A lee fεyε mo, dimaadi mò gyi-o, de kukyure kake-o gbaa ełen."

*Kesaree wuse wuye ko aseŋ
(Maak 3.1-6; Lukas 6.6-11)*

⁹ Ne Yeesuu a lee mfεn ya lwee kebwarekørekyaj kø nε kε maa mfεn-č. ¹⁰ Ne ɔɔ ya to kesaree wuse wuye ko. Na Farisi awuye-o

---

* 12:3 1 Samuwel 21.1-6. * 12:7 Hoseya 6.6.

bee bo bo mfen. Bamo a kpa a bo poro Yeesuu feyε o waa eboye-c se-c, ne baa pee kekato a bo deeree kee feyε o kya kesaree wuse wuye amo kukyure kake amo aaa, a lee feyε bo maa waa kusuj kemaa kake amo. Amose ne baa bise mo feyε, “A moŋ kye ane Wuribwaree mbraa feyε oko kya clərpo kukyure kake aaa?”

11 Ne Yeesuu a lee kano feyε, “N taa feyε moŋne oko de mo sanne. Ne sanne-c a lee da kemantən kenkenjse-ro o da, ne o maa taaree a o lee. Ne amo e gye kukyure kake gbaa ooo, fo e ya a fo ya lee mo, na fo morowəwə mo beee fo maa yo aaa? 12 Amaa sanne moŋ fo sesse. Dimaadi kyo kabo. Amose se-c ane mbraa-c a sa kpa feyε ane waa kedamenanjəe kukyure kake.”

13 Ne nkee o təwə gywii kesaree wuse wuye-o feyε, “Teyi fo kesaree-c-ro.” Mo a teyi-ro-o, ne kaa kpaare nya keyaalen feyε anen ne koko-c du-o. 14 Mfen ne Farisii awuye amo a lee kawu ya da Yeesuu kuju si kikpuni a bo nya moŋ mo.

Anen ne Yeesuu e gye Wuribware keyaafəre timaa-o

15 Yeesuu a nu kikpuni ne baa kpa a bo da mo kuju si-o aseŋ-c, ne o lee mfen, ne o yo o naa ifuri banban se. Ne asese biribiri a gya mo se, ne o kya bamo alərpo peee. 16 Mo a kya bamo-c, ne oo yii bamo se feyε bo ma təwə keto ne o waa sa bamo-c gywii oko. 17 Oo waa amo-o neen na keto ne Wuribware a təwə bo bo-ro mo kyaaməe Isaya si-o nya ba kaseŋtij feyε,

18 “Wuribware yε, Mon’ kee mo keyaafəre ne mo a lee-o,

mò nè mò e kpa mò aseñ nè mò akato a gyi mò
se-ɔ.

N de mò kufwiiñe-o mò e waa mò-rɔ.

Mò e gyé nè o baa kaseñtiñ kigyi ndè se awuye
pëee se.

¹⁹ Mò aa bokò maa gyiiri ikii bëee bo fëe abëe se,
anëñ dëe nè o maa yere mbore se na o fëe sa mò
ëseñsa.

²⁰ O yuri mò eyee a o sa bamò nè bo mòn bo lèñ-ɔ,
na o ma duñ bamò nè bamò kòkɔɔregyi mòn
kyɔ-ɔ nnɔ,
amɔ sañ nè mò kaseñtiñ kigyi a gyi si tɔñ
kemaa-ɔ.

²¹ Mò nè ndè se awuye pëee e kɔɔrè a bo gyi.”*

*Yeesuu na Biil-sibul
(Maak 3.20–30; Lukas 11.14–23)*

²² Nè asëse kò a baa ɔnyare kò Yeesuu ase. ɔnyare
amo mɔ mòn këe, na o bëe o maa taare a o sa
señsa, a lee feyε ibrisi kò te mò se. Nè Yeesuu a
kyà ɔnyare-ɔ, nè mò akato a buñji, nè mò kanɔ
a buñji, nè o taare a o sa señsa. ²³ Lamañ-ɔ a ɲu
Yeesuu a waa anëñ a atɔ-ɔ, nè eyee a kpeñ bamò,
nè baa bise abëe feyε, “N gyé anë ɔdëdaapɔ Deefid
mò kënanagyi nè baa tɔwë feyε Wuribware i sun
a o bo kyɔñwe ane-ɔ nee eee?”

²⁴ Amaa Farisii awuye kò a nu anëñ nè ba tɔwë-ɔ,
nè bo yε, “Daabii, ɔnyare mɔ gyé sëse bɔyε nee.
ɔbɔnsam, nè bo bëe ba tèe mò ε Biil-sibul-o e gyé
ne o de ibrisi si keyaalen, nè o sa ɔnyare mɔ eñ
feyε o gya ibrisi bo kɔso asëse se-ɔ.”

²⁵ Amɔ Yeesuu a kyà ɲu këtɔ nè ba fa-ɔ. Nè oɔ da
bamò kekpare mɔ feyε, “Ekɔ ya lwee mañ-nɔ, nè

* ^{12:21} Isaya 42.1-4 (LXX).

maŋ-ɔ ya ke-ro, amə manj amo i bwee née, anenj dəe nē kasuro bəee kabuno ya ke-ro, nē ka bwee.

26 Amose-ɔ amo e gye kaseṇtiŋ feyε Ḍbənsam e gya ibrisi a o bo koso asesə se, a kaapo nē feyε Ḍbənsam na mō kaməe-rə awuye a ke-ro. Na kətə ma kyee, na mō kuwure gye kεe. **27** Mone yε n de Biil-sibul nē o gye Ḍbənsam-ɔ elen mo e gya ibrisi. Amaa n yi feyε mone agyasəpo-ɔ bokə e gya ibrisi ba koso asesə se. Ntetə elen ne bo de? Ḍbənsam a elen-ɔ bəee Wuribware lee-o? A gye Wuribware a elen-ɔ ne bo de, bəee? To, mone agyasəpo amo fənfən gbaa a kaapo nē feyε mone a fo kpa. **28** Amaa amo a gye Wuribware a kufwiijə-o keyaaleŋ nē n de mo e gya ibrisi-o si-o, a kaapo mone nē feyε Wuribware a kuwure-o a kyə ba mone ase.

29 M bee taa feyε Ḍbənsam du nē feyε ɔyaaleŋpo ne o de mō ləŋ-ɔ. Okemaa maa lwee ɔyaaleŋpo amo ləŋ-nə, na o ya bera mō kapotee taa, amə o nyure ɔyaaleŋpo-ɔ pwεe na o dəe taarə lweero ya bera mō kapotee-ɔ bo yə. **30** Amose-ɔ mo i yii mone se feyε mone okemaa nē o moŋ yere mo kaməe-ɔ gye mo doŋ nē. Ne okemaa mə nē o maa kya mo-rə na n kpwε asesə bweetə bo tii mo eyee se-ɔ mə e brawe bamo-rə nē. **31** Mone a təwε feyε elen ne Wuribware a kufwiijə timaa-o a sa mo-ɔ a lee Ḍbənsam ase aaa? To, mon' nyiŋji si feyε Wuribware e taare a o taa sesə ebəye kemaa ne oo waa-ɔ na aseŋ bəye kemaa ne oo təwε-ɔ na o bo ke mō, amə aseŋ bəye ne oo təwε bo kye Wuribware a kufwiijə timaa-o feraa, Wuribware maa taa bəye amo a o bo ke mō pεee. **32** Okemaa nē o təwε aseŋ bəye kemaa a o bo kye mo, dimaadi mō

gyi-o, Wuribware e taare a o taa sese-ɔ bɔye amo bo ke mò. Amaa ɔkemaa mo ne o tɔwε aseñ bɔye kemaa a o bo kye Wuribware a kufwiinje timaa-o, Wuribware maa taa sese-ɔ bɔye amo a o bo ke mò, mbeyɔmɔ a kaye mo-rɔ bεεε kaye ne ka ba a ka bo ba-ɔ-rɔ.

³³ N ye, fo ya nju kiyii ko a swεε agyi timaa, a kaapo nee feye kiyii-o bo dan. Ne fo ya nju kiyii suo ko mo a swεε agyi preepreesε, a kaapo nee feye kiyii amo moñ bo dan. Kiyii agyi ne bo de ba pini kiyii suo ne ke gye-ɔ. ³⁴ Anen se-ɔ, mone moñ nyi aseñ kpeyaa etɔwe. Mone awo mo, emenē ne mone e waa a mon' tɔwε aseñ kpeyaa na kεbwεe bo mone nnɔ-rɔ? A lee feye ketɔ ne ke bo kakpono-rɔ-ɔ ne kanɔ e tɔwε. ³⁵ Atɔ timaa a lee kakpono timaa-ro, ne aseñ bɔye a lee kakpono bɔye-rɔ. ³⁶ Mon' nyiñji si feye kake nsi ne Wuribware i gyi aseñ pεεε aseñ-ɔ, o bise ɔkemaa kesenkparegyi kemaa ne oo tɔwε, ne ke moñ bo dan-ɔ aseñ, na ɔkemaa lee mò eyee kanɔ gywii Wuribware. ³⁷ A lee feye fo aseñkparegyi ne Wuribware e deerε-rɔ a o bo gyi fo aseñ na o bu fo kebenε bεεε kεpo.”

*Atɔ dabe kowaa aseñ
(Lukas 11.29–32)*

³⁸ Mfeñ ne Farisii awuye ko na Wuribware mbraa akaapopo ko a tɔwε gywii Yeesuu feye, “Okaapopo, ane e kpa feye fo waa akperjeyεetɔ ko na fo bo kaapo feye Wuribware bo fo ase.”

³⁹ Ne Yeesuu a beñjaa bamɔ feye, “Mone ndɔa a kaye mo-rɔ aseñ-ɔ gyε aseñ bɔye ne mone maa kɔɔre Wuribware mone i gyi-o. Mone yε n waa

akpeñeyeeñtō bō kaapo mōne. Amaa ma waa, amo Wuribware kyaamee Yonaa a akpeñeyeeñtō-ɔ wore. **40** A bō abwareseñ wore-ɔ-rō feyε baa taa mō bō tweē ɔpoo-rō, ne kakinji dabē kō a kra mō mee, ne oo sii kamō kame-ro ḥke nsa pwεε ne kakinji-o a dεe kpuu mō bō bεya nkyu kεe na o kεe. Anen dεe ne mo, dimaadi mō gyi-o, i gyi ḥke nsa eṣe-rō. **41** Kētō ne ki tii si-o e gyε feyε kake nsi ne Wuribware i gyi ɔkemaa aseñ-ɔ, Niniwee awuye e koso a bō yere poro mōne ndōa a kayε mō-rō aseñ-ɔ, na bō bu mōne kepō, a lēe feyε Yonaa a yō bamō ase ya tōwē abwareseñ-ɔ, ne baa nu bamō eyee, ne baa kinjji lēe bamō ebøyε-rō. Ne mbeyəmō, n gyε ɔko ne o kyō Yonaa-o ya ba o yere mōne akato-rō-ɔ ccō? Ne mōne a kine mō abwareseñ kōtōwε-ɔ. **42** ḥke nsi amo dεe ne owurekyee kō ne oo lēe kyōwē lēekpa kigyise si a sweerē kō se-ɔ e koso a o yere na o poro mōne ndōa a kayε mō-rō aseñ-ɔ, na o bu mōne kepō, a lēe feyε oo tu kpa lēe hareē mō ayε ba ane ɔdēdaapō Owure Solomōn ase mfēe bō nu owure amo a kanyiasen aseñ-ɔ. Ne mbeyəmō, mōne a ḥju ɔko ne o kyō Owure Solomōn-ɔ a ba o yere mōne akato-rō. Ne mōne a kine kunu mō kanyiasen-ɔ.”

*Ibrisi-o ya kinjji ba, kētō ne ke e ba-ɔ
(Lukas 11.24–26)*

43-44 Ne Yeesuu yε, “Ibrisi ya koso sese se, amo e naa e kaa ɔfa-rō ee kpa toŋ ko a e kyena kyure. Emo e moŋ nya toŋ ko, amo ee ya fa emo mfēerē feyε ii kinjji a e yo lōŋ ne baa gya emo lēe mō-rō-ɔ-rō. Na i kinjji ya to feyε lōŋ amo-rō bō dan ḥ moŋ de iyisi, ne ɔko moŋ te mō-rō. **45** Na e lēe ya kpa ibrisi isunoo ne e bō leŋ e kyō emo fəŋfəŋ-ɔ, na

é bo kyéna mfeñ. Ibrisí lóñ é gyé sésé. To, amó emó a waa isunoo i te sésé amo sé se-ɔ, amó sésé a kólo-ɔ a waa kókyó kó kyón sañ né íbrisí kóñkó é gyé né ki te mó se-ɔ. Mfaanee a aseñ-ɔ é gyé ne a ba ndó a kayé mó-ró a aseñ-ɔ sé bo lée bamó ébóyé se.”

*Yeesuu mó nyi na mó tire-ana aseñ
(Maak 3.31–35; Lukas 8.19–21)*

⁴⁶ Yeesuu sañ o sa señsa o gywii lamañ amo, né mó nyi na mó tire-ana a ba. Né baa yere kawu sunj bo kyónwé mó feyé ba kpa feyé o ba a mó aa bamó a sa señsa. ⁴⁷ Né óko a tówe gywii mó feyé, “Kéé fó nyi na fó tire-ana yere kawu ba téé fó-ɔ.”

⁴⁸ Né Yeesuu a lee kanó feyé, “Nsé é gyé n na? Né nsé-ana mó e gyé mó tire-ana?” ⁴⁹ Né oo teyi mó kesaréé bo kyó mó agyasepo, né o yé, “Món’ kéé, n na na mó tire-ana i te mó ase mfeñ-ɔ. ⁵⁰ Amóse-ɔ ókemaa né o waa kétó né Wuribware, n sé né o bo sosó-ɔ é kpa-ɔ, né mó e téé mó é mó tire na mó pekyéé na n na.”

13

*Ódáapo kitee
(Maak 4.1–9; Lukas 8.4–8)*

¹ Kake amo dée né Yeesuu a lée lóñ-nó yó képare dabé-ɔ kée, mfeñ né o kyéna kaapo lamañ ató. ² Amaa aseñ ne baa bo gyanjé muruwaa mó mfeñ-ɔ a kyó bwéetó se-ɔ, né oo buwi kpa koreé. Mó a nya-ɔ, né oo neñ koreé-ɔ bo dəñjó nkyu-o si kafwéé. Né o kyéna-ró o kaapo aseñ-ɔ, na bamó mó bo yere nkyu kée ba nu mó ase. ³ Né o ba itee na akparé bo kaapo bamó aseñ bwéetó.

Aneñ a itee mə kokoñko e gye feyε, “N gye ədəəpo
kɔ e bo-rɔ aaa? Né oo yɔ a ɔ ya ηonyan mò yaabrama.
⁴ Mò a yɔ ɔ ηonyan-ɔ, nè ayaabraagyi amo akɔ a lee
da kpa-rɔ, nè mbogiyii a bɔ tesi gyi. ⁵ Né amo akɔ
a lee da kagyaase mfeñ ne sweere-ɔ moñ bɔ dan
kyeekyee-ɔ. Sweere-ɔ a moñ bɔ keñ-o si-o, nè aa
kwεε mənañ. ⁶ Amaa amo a kwεε-ɔ, nè kyowε a bɔ
da yaabrama-ɔ mɔa, a lee feyε sweere-ɔ moñ bɔ keñ
a amo ilen yɔ kaase. ⁷ Ayaabraagyi-o akɔ ne aa lee
da əfa-rɔ-ɔ mɔ a koso dan. Amaa əfa a dan mwiire
amo se. ⁸ Né ηkee ayaabraagyi amo akɔ a lee da
sweere timaa si. Né aa kwεε neenεε, nè aa dan bɔ
kowε. Haree amo akɔ a waa aju adabε adabε,
nè amo akɔ a waa aju nyiresε, nè amo akɔ mɔ a
waa aju ngingyii. Amo e gye saasebεε. ⁹ Amose-ɔ,
okemaa nè o de əsebɔ-ɔ, o nu.”

*Ketɔ se nè Yeesuu a ba itee na akpare bɔ kaapo
aseεε aseñ-ɔ*

(Maak 4.10–12; Lukas 8.9–10)

¹⁰ Né Yeesuu agyasəpo-ɔ a bɔ bise mò feyε,
“Emene se nè fo de itee na akpare fo e tɔwε aseñ
fo i gywii lamañ-ɔ?”

¹¹ Né oo bεñjaa bamɔ feyε, “Moñe wɔrε nè mo
e tɔwε aneñ ne Wuribware se a kuwure-o du-o
mo i gywii, amaa ma kaapo lamañ-ɔ aneñ a atɔ-ɔ.

¹² A lee feyε əkemaa nè o nu mo aseñ timaa-o, nè
ɔ kɔɔrε a o gyi-o, Wuribware e sa mò kanyiasen
bweetɔ na o bɔ tii kamɔ nè o de-o si. Né mò-ɔ mò nè
o kine amo-ɔ e pañ mò kanyiasen kafwεe nè o kyo
o de-o. ¹³ Ketɔ se nè n de itee na akpare mo e tɔwε
aseñ mo i gywii lamañ-ɔ e gye feyε bɔ de akato,
amaa bɔ moñ kee, nè bɔ de əsebɔ, amaa bɔ maa

nu aseñ. ¹⁴ Anęj a asęse-ɔ se-ɔ, kętə nę Wuribware
kyaaamęe Isaya a tōwę-ɔ a waa kasęntiŋ feyε,

‘Mone ya nu mo aseñ kpora-rɔ iluwi bweetɔ gbaa,
mone maa nu amo kaase.
Mone bee mone e deere asen-ɔ-rɔ
na mon' fa amo mfεerε kpone,
mone maa nu kaase.’

¹⁵ Nę Isaya a kya se tōwę feyε Wuribware yε amo a
waa anęj,

‘A lee feyε bamo aju-ro a waa lej,
nę baa tii bamo ęsebɔ,
nę baa buŋ bamo akatɔ se.

N gye anęj, bamo akatɔ i buŋji a bo ńu atɔ,
na bamo ęsebɔ mo tayε a bo nu aseñ,
na bo nu aseñ kaase
na bo nu bamo eyee,
na ńkee mo, Wuribware,
ń nya taa bamo eboyε bo ke bamo.’*

¹⁶ Mo agyasępo-ɔ, mone feraa, de ńyure. Wuribware akatɔ a gyi mone se, amose-ɔ ɔɔ sa nę mone e deere asen mo-rɔ, nę mone i nu aseñ amo kaase. ¹⁷ Mo i gyi mone kasęntiŋ feyε Wuribware akyaaamęe na mo asęse nę baa san-ɔ nę baa dee kyęna-ɔ bweetɔ a yorowę feyε bo ńu atɔ nę mone i ńu ndɔɔ a kake mo-ɔ, na bo nu aseñ nę mone i nu mbeyɔmo-ɔ. Amaa o moŋ sa bamo kpa.”

*Anęj nę Yeesuu a kaapo adəapo kitee a kaase-ɔ
(Maak 4.13–20; Lukas 8.11–15)*

---

* ^{13:15} Isaya 6.9-10 (LXX).

18 Ne Yeesuu a kya se t̄wē gywii mō agyasepo-ɔ feye, “To, mbeyəmō mōn' sa a ɔ kaapo mōnē a mōn' nu ədəəpo a kitee-o kaase. **19** Ayaabraagyi ne aa lee da kpa-rɔ-ɔ yere bo sa sese ne o nu Wuribware se a kuwure-o aseñ-ɔ, ne mō-ɔ mō maa nu amo kaase-ɔ. Mfēj ne ɔbənsam e ba a ɔ bo lee amo lee mō mfēre-rɔ. **20** Ayaabraagyi ne aa lee da kagyaasə-ɔ mō yere bo sa sese ne o nu abwareseñ-ɔ, ne mō feraa, mō ya nu amo, amo-ɔ a waa mō kōne, na ɔ kōrē waa mō kakpono-rɔ. **21** Amaa mō akato a mōn pee si-o si-o, mō kōkōregyi maa kyee. Aseñ kuñu bēee aworefōo ya tō mō bo lee abwareseñ ne oo kōrē gyi-o si, amo ɔ yōwē amo se kegya. **22** Ayaabraagyi amo ne aa lee da əfa-rɔ-ɔ mō yere bo sa sese ne o nu abwareseñ-ɔ, ne kaye mō-rɔ ato tōraase, na katannékpa ne ka taare a ka pənna sese-ɔ, ya lwee mō mfēre-rɔ, amo aa waa kōkyō kyoñ abwareseñ ne a bo mō kakpono-rɔ-ɔ. Amo mō kōkōregyi-o maa waa mō seye. **23** Lalalowē-ɔ e gyē ayaabraagyi ne aa lee da swēere timaa-o si-o. Amo mō e yere bo sa aseñ ne baa nu amo kaase, ne aa waa kōkyō bamō nkrono-ɔ-rɔ. Ne ɻkee aneñ a aseñ-ɔ boko a waa itimaa na kēdamenajse bwēetō, ne bamō boko mō a waa na a kyō, ne bamō boko mō a waa nyiire.”

Efa kitee

24 Ne Yeesuu a bee t̄wē kitee ko gywii bamō. Ne ɔ yē, “Mon' nu aneñ ne Wuribware se a kuwure-o du-o. N gyē ədəəpo ko e bo-rɔ aaa? Ne oo ɻonyan ayaabraagyi timaa ko mō kōdəə-rɔ. **25** Kanye ko san ne əkemaa a di idi-o, ne mō doñ a ywii ya ɻonyan afagyē bo waa mō yaabram

kodoo-ɔ-ro. ²⁶ Né ayaabraagyi amo a kwεε, nē aa bø danj kowε, nē ɳkee afagyi bøyε amo mø a bø kwεε lee amo eyee ifuri.

²⁷ Mfεn̄-ɔ nē ədærop̄-ɔ ayaaførε a bø tøwε gywii mø feyε, ‘Ane nyanyø, nēe fø a ɳonyan ayaabraagyi timaa nēe ε? Né mfεn̄ nē efa bøyε mø a lee?’

²⁸ Né oo lee kanø feyε, ‘Odoŋ kø ya waa amo-ɔ.’

Né baa bøø bise mø feyε, ‘Amø fø e kpa feyε anø ya kyuwi efa-ɔ lee yaabrraa amo-rø aaa?’

²⁹ Né oo lee kanø feyε, ‘Mon' yøwε, a lee feyε monø i kyuwi efa-ɔ, monø i kyuwi yaabrraa-ɔ a mon' bø tii si. ³⁰ Amøse-ɔ mon' sa a yaabrraa-ɔ na efa-ɔ pεεe danj bø fø kεtεn̄jebeε. Sanj amo nē mø e tøwε a n gywii bamø nē ba tεn̄je-ɔ a bø kyuwi efa-ɔ pwεε. Na bo ɳure emø bø beya apireŋ si apireŋ si na bø kywεε. Na bo dεe tεn̄je yaabrraa-ɔ bø waa mø akyenjkyenjku-ro.’”

Anø nē Yeesuu a ba kupurutugyi bø da kekpare-ɔ

(Maak 4.30–32; Lukas 13.18–19)

³¹⁻³² Né Yeesuu a da bamø kekpare ko. O yε, “Wuribware se a kuwure-o du nēe feyε kupurutugyi-o. Kigyi mø du kagyingyii, amaa sesε ya dwii kεmo, amo ke e kwεε a ke danj kii kikiree, nē ke bo eswee ko kyon ayii pεεe. Na mbøgyii bø kyena kεmo se waa bamø asaa.”

Yiisi a kekpare-ɔ

(Lukas 13.20–21)

³³ Né Yeesuu a bøø da bamø kekpare mø feyε, “Wuribware se a kuwure-o du nēe feyε ɔkyee a kpa a o waa bodobodoo, nē o ba yiisi bø waa esam

kyañṣe borɔ-rɔ, nɛ oo nwiini, nɛ ɛsam-ɔ a tiŋ waa bweetɔ-ɔ.”

*Keto kɔ bɛe sɛ nɛ Yeesuu a ba itee na akpare bɔ kaapo aseſe aseŋ-ɔ
(Maak 4.33–34)*

³⁴ Akpare na itee nɛ Yeesuu a bɔ tɔwɛ abwareſen gywii lamaŋ-ɔ. Ḍ moŋ tɔwɛ keseŋ kɔ gywii bamɔ na a moŋ gye kɛkpare bɛee kitee. ³⁵ Ḍ waa aneŋ nɛ nɛ na keto nɛ Wuribware kyaamɛɛ kɔ a kyɔrɛɛ waa abwareſen wɔrɛ-ɔ-rɔ-ɔ waa kasenṭiŋ fɛyɛ,

“Akpare nɛ mo e da a m bɔ sa seŋsa gywii bamɔ,
na m bɔ kaapo bamɔ aseŋ nɛ aa kweerɔ
pwɛɛ nɛ Wuribware a dɛɛ tweɛ kaye-ɔ.”*

Aneŋ nɛ Yeesuu a kaapo ɛfa kitee-o kaase-ɔ

³⁶ Nɛ ɻkee Yeesuu a lɛq lamaŋ-ɔ-rɔ lwee lɔŋ-nɔ. Mfɛŋ nɛ mɔ agyasepo-ɔ a ba mɔ ase tɔwɛ gywii mɔ fɛyɛ, “Kaapo ane ɛfa kitee-o kaase.”

³⁷ Ne ɔ yɛ, “Yooo. Ḍdəɔpo ne ɔɔ ɲonyan ayaabraagyi timaa amo-ɔ e gye mo, dimaadi mɔ gyi-o. ³⁸ Mɔ kɔdɔɔ-ɔ mɔ e gye kaye mɔ. Ne ayaabraagyi-o mɔ e gye bamɔ nɛ bɔ tii Wuribware se a kuwure-o si-o. Efa-ɔ mɔ e gye bamɔ nɛ bɔ gya ɻbɔnsam a ekpa-ɔ se-ɔ. ³⁹ Nɛ ɔdɔŋ nɛ ɔɔ ɲonyan afagyи amo-ɔ e gye ɻbɔnsam fɔŋfɔŋ. Yaabrama keteŋŋebɛe-ɔ mɔ e gye saŋ nɛ kaye mɔ e gye kɛɛ-ɔ, ne bamɔ nɛ ba teŋŋe yaabrama-ɔ mɔ e gye Wuribware a mbɔɔ-ɔ.

⁴⁰ Feye aneŋ nɛ ɔdɔɔpo-ɔ a sa nɛ baa kyuwi ɛfa-ɔ swii bɔ beya kywɛɛ-ɔ, aneŋ dɛɛ nɛ mo, dimaadi

---

* **13:35** Kiliŋ 78.2.

mò gyi-o, e waa abɔyewaapo saj nè kaye mɔ e gye kεε-ɔ. ⁴¹ Mo i suŋ mo mbɔɔ a m bo kyoŋwé kaye mɔ-rɔ na bo ba bo kpɔwé kɛtɔ kɛmaa nè kε gye bɔye-ɔ na abɔyewaapo pεεε. ⁴² Na mo mbɔɔ-ɔ lee bamɔ lee mo kuwure-o-ro, na bo twεe bamɔ waa kɛdɛekpεεtekii-ro. Mfεŋ-ɔ nè ba su, na ba duŋ nnɔ. ⁴³ Na ɳkee a saj asešε timaa-o, na bamɔ itimaa-o sa a bo laŋŋε-rɔ fεyε kyawε-ɔ bamɔ sε Wuribware a kuwure-o-ro. Amo e gye saasebεε. Amose-ɔ ɔkɛmaa nè o de ɛsεbɔ-ɔ, o nu aseŋ mɔ.”

Kalɔgyii na atanne kitee

⁴⁴ Nè Yeesuu a tɔwε kitee mɔ fεyε, “Wuribware sε a kuwure-o bee ku du nεe fεyε kalɔgyii na atanne nè baa kwii bo kwεerɔ kɔdɔɔ kɔ-rɔ-ɔ. Nè kepaafowɔ kɔ a dɔɔ ya puruwi si. Nè ɔɔ bee ləŋŋɔ ɛsε bo buŋ si nεenεε. Nè mò akatɔ a gyi fεε. Mò a kpa atanne amo kyoŋ kɛtɔ kɛmaa-ɔ sε-ɔ, nè oo kinŋji yɔ pe ya fe mò kapotεε pεεε, nè ɔɔ yɔ kɔdɔɔ-ɔ wuye ase ya sɔɔ kɔdɔɔ amo nè atanne-ɔ pure-ro-o.”

Akukye-ro a ketanŋyi-o kitee

⁴⁵ Nè Yeesuu a bee ba kitee kɔ bo kaapo bamɔ aseŋ. ɔ yε, “Mon' bee nu aneŋ nè Wuribware sε a kuwure-o du-o. N gye yawogiyipɔ kɔ e bo-rɔ aaa? Mò kusuŋ e gye atanŋyi damenŋse kɔ nè a bo akukye-ro-o kɔsɔɔ. ⁴⁶ Nè kake ɳkɔ ɔɔ ya ɳu ɔkɔ de aneŋ a atanŋyi-o kɛdamenŋse kɔ. Amaa kɛmɔ yawo bo leŋ fεε. Amose-ɔ nè oo kperi kɛmɔ sε yɔ pe ya fe mò kapotεε pεεε ya sɔɔ ketanŋyi amo.”

Kisawu kitee

⁴⁷ Nè Yeesuu a bee ba kitee kɔ bo kaapo aneŋ nè Wuribware sε a kuwure-o du-o. Nè ɔ yε, “N gye ɳkinŋyi akrapɔ kɔ e bo-rɔ aaa? Nè baa yɔ

kisawu-ro, n̄e baa ya tweē kra እክንጻይ bweētō. 48 Bamō a nya እክንጻይ bweētō-ɔ, n̄e baa dēē kideñbe ya kyēna tesi እክንጻይ-o-ro. N̄e baa swii ntimaa-o waa bamō atweētweē-rō. N̄e baa swii mmō n̄e ba kisi kigyi-o bō tweē. 49 Amōse-ɔ kayē bō gyē kēe-ɔ, anēj dēē n̄e ketō e ba. Wuribware a mbōo-ɔ e ba a bō bō lee asēsē bōyē-ɔ lēē atimaa-o-ro. 50 Na bō taa abōyē-ɔ tweē waa kēdēkprētekii-o-ro. Mfēn-ɔ n̄e ba di-ro, na ba su, na ba duñwi nnō.”

51 Yeesuu a tōwē itee na akpare amo lowē-ɔ, n̄e oo bise mō agyasēpo feyē, “N̄e mōne a nu itee mō kaasē ε?”

N̄e bō yē, “Cēn, anē a nu kaasē.”

52 N̄e Yeesuu a tōwē gywii bamō feyē, “Wuribware mbraa akaapopō kyō bō nyi Wuribware a atō-ɔ kekaapo. Amōse-ɔ bamō የko ya bee kii feyē sukuu kigyi n̄e oo suye Wuribware sē a kuwure-o ekpa-ɔ kēgya se-ɔ lēē mo ase, o waa neē feyē atō wuye kō n̄e o de atō damēnañsē popwēe na adēdaa mō kēkyan-j-nō-ɔ, n̄e oo lee amo pēee bō kaapo asēsē-ɔ.”

*Aneñ n̄e Nasaret awuye a kine Yeesuu-o
(Maak 6.1-6; Lukas 4.16-30)*

53 Yeesuu a tōwē itee na akpare amo lowē-ɔ, n̄e oo lēē mfēn. 54 N̄e oo yō mō ayē Nasaret. Mō a bō mfēn-ɔ, n̄e oo kaapo asēsē abwareseñ mañ amo a kebwarekorekyan-ɔ-rō. Bamō a nu mō aseñ-ɔ, n̄e aa kpeñ bamō eyē. N̄e baa tōwē bamō wōrē wōrē feyē, “Mfēnē n̄e ኣንያራይ mō a nya mfēerē mō lēē? N̄e nse ya sa mō kpa feyē o waa akpeñeyēetō mō n̄e anē a nu amo aseñ-ɔ? 55 Anē ayēpo fōñfōñ e gyē mō. N̄ gyē kaapenjtaa-ɔ mō gyi-o neē eēē? N̄ gyē mō nyi e

gye Mariya aaa? N gyē mō tire-ana e gyē Yakubu na Yosef na Simōn na Yudas aaa? ⁵⁶ Mō pēkyēe-ana moŋ te mfēe aaa? Ne እkeet mfēne nē oo nya amo-č pēee lēe?” ⁵⁷ Ne baa kine mō.

Mfēj nē Yeesuu a tōwē gywii bamō feyε, “Ba bu Wuribware kyaamēe tōj kēmaa, amaa mō fōñfōj ayē awuye na mō lōj-no awuye feraa mō moŋ de mō bo tēe seye.”

⁵⁸ Bamō a moŋ kōrē mō gyi-o si-o, o moŋ waa akpenjeyēetō bwēetō mfēj.

14

*Anēj nē Yohanee Osuubəro-č a wu-o
(Maak 6.14–29; Lukas 3.19–20; 9.7–9)*

¹ Saŋ amo-č, nē Hērōd nē o gyē Galileya swēerē sē owure-o a nu Yeesuu asej na anēj nē oo waa akpenjeyēetō bwēetō-č. ² Nē oo tōwē gywii mō ayaafōre-č feyε, “Mo e kōrē a n gyi feyε የንያሬ mō e gyē Yohanee Osuubəro nē mo a mō mō-č, nē oo bee kyiñjī lee lowi-ro. Amo e moŋ gyē anēj feraa, o maa taare a o waa anēj a akpenjeyēetō mō.”

³⁻⁴ Mfaanēe nē Yohanee Osuubəro-č a wu. Saŋ ko, nē Owure Hērōd a kōrē mō tire Filipo mō ka Hērōdeya waaree. Nē Yohanee Osuubəro-č mō a yii owure-o si iluwi bwēetō feyε, “A moŋ bware feyε fo a kōrē fo tire mō ka waaree.” ⁵ Mfaanēe sē-č, nē Hērōd a yorōwē feyε o mō Yohanee. Amaa o sere lamaŋ nē bo yε Wuribware a akyāamēe-č ዕko e gyē Yohanee-o. Amo feraa ketō nē owure-o a waa-č e gyē feyε oo sa nē baa kra Yohanee, nē baa ba agbarabi bo እure mō, nē baa tii mō.

6 Owure-o kokowe kasu kano kigyi a fo-ɔ, né oo tée asese dabe ko bo gyanŋe feye bo bo gyi ateese mò aye, na bo gyi akato. Ngyanŋe amo-rɔ, né owure-o mò ka Herodeya mò gyi kabregyii a lwee boj-nó o kyaa. Mò a kyaa-ɔ, né aa gyi owure-o akato bwéetɔ. **7** Amose-ɔ né oo waa etan feye o sa kabregyii-o keto kemaa né o tówé a o gywii mò ε o kpa-ɔ. **8** Né kabregyii-o a ya bise mò nyi Herodeya keto né o tówé gywii mò feye o kpa-ɔ. Né oo beñjaa ε, “Tówé gywii mò ε Yohanee Osuubɔpo-ɔ kuju né fo ε kpa kyanŋe-rɔ mbeyɔmɔ.” Né kabregyii-o a ya tówé anen dee gywii owure-o. **9-11** Owure-o a nu keto né o ye o kpa-ɔ, a moj waa mò kone peee. Amaa anen né oo kyo waa etan lamañ-nó se-ɔ, oo sa kano feye soogyaa ko yo mfenɛ né baa tii Yohanee-o ya tuwi mò kuju baa. Né oo ya tuwi Yohanee kuju-o bo waa kyanŋe-rɔ taa yaa bo sa kabregyii-o, né mò-ɔ mò a taa yaa bo sa mò nyi.

12 Né Yohanee a agyaseɔpo-ɔ boko a bo sorɔ mò kifuniñ-o yaa pure. Mfenɛ né baa ya tówé keto né kaa waa Yohanee-o gywii Yeesuu.

*Anen né Yeesuu a sa asese እկրքን nnuu ateese-o
(Maak 6.30-44; Lukas 9.10-17; Yohanee 6.1-14)*

13 Yeesuu a nu anen né baa mo Yohanee-o, né oo fa mfearɛ feye mò aa mò agyaseɔpo-ɔ yo mfenɛ né asese moj bo-rɔ-ɔ ya kyure kafwée. Né mò aa bamo a lwee koree-rɔ ba kpa a bo pare yo mfenɛ né a du dinŋo. Amaa boko a kyo እኔ mfenɛ né o kpa a o yo-ɔ, né anen se-ɔ asese biribiri a leɛ mfenɛ a emanŋ-rɔ meraa se bo borɔ nkyu ekeekɛ se bo gya mò se. Né baa serɛ gye mò እկրքε ya fo mfenɛ né o kpa a o yo-ɔ. **14** Koree-ɔ a bo danɛ, né Yeesuu a leɛ-ɔ,

ne oo ላှု asesē biribiri amo, na bo gywii mò. ၎မ်းလောက် a ၁၁ kwaye bamō, a leē feyε oo ላှု aneŋ ne baa pee akatā ba kpa a bo ላှု mò-၃. Ne bamō asenj a waa mò ခြေသာ. Aneŋ se-၃, aləpo k̄emaa ne baa baa mò ase-၃, ၁၁ kya bamō.

¹⁵ Amo kyowē a kpa a ၁၁ twε-၃, ne mò agyasepo-၃ a bo t̄owē gywii mò feyε, “Kyowē a lowē. Amo a gyε efa-r̄o se-၃, sa a asesē-၃ yə emanj ne e maa mfee-၃-၃, na bo nya ya s̄o k̄otəko gyi.”

¹⁶ Ne Yeesuu a bəŋŋaa bamō feyε, “A moŋ bware feyε bo yə. Mone fəŋfəŋ, mon' sa bamō k̄otəko a bo gyi.”

¹⁷ Ne baa lee kanə feyε, “Bodobodoo akuri anuu na ɻkiŋgi ɻnyo wore kpeŋ ne ane de mfee.”

¹⁸ Ne Yeesuu a t̄owē gywii bamō feyε bo taa baa mò a ၁၁ kee. ¹⁹ Ne ၁၁ yε asesē-၃ kyēna efa se sweere mfeŋ. Ne ၁၁ taa bodobodoo akuri anuu-o na ɻkiŋgi ɻnyo-၃ waa mò asaree-၃, ne ၁၁ deere soso, ne ၁၁ sa Wuribware aŋse. Ne ɻkee ၁၁ teŋŋe-၃ bo sa mò agyasepo-၃, ne baa ke-ro sa asesē-၃ pεeε.

²⁰ Bamō pεeε a gyi bodobodoo-o kponε, ne baa wo ɻkiŋgi-o kponε. Ne ɻkee mò agyasepo-၃ a taa ake kudu anyo swii bodobodoo na ɻkiŋgi mpupuri-asē ne ၂၂ ya san-၃ bo bɔr̄o. ²¹ Akyee na ɻyaagyi ne baa gyi ateeso-၃ e moŋ tii si, anyare-၃ wore bo ɻkpeŋ nnuu.

*Aneŋ ne Yeesuu a nare nkyu si-o
(Maak 6.45–52; Yohanee 6.16–21)*

²² Amo-၃ kamεε-၃, ne Yeesuu a sa ne mò agyasepo-၃ a lwee koree-၃-၃ gyε mò ɻkpεe yə nkyu-o nnoŋ a boŋbe-၃ se, ne mò-၃ mò a sii a ၁၁ sa lamaŋ-၃ kpa a bo yə pe. ²³ Mò a brawē bamō-၃

pεεε bø kyoŋwø bamø epe-ɔ, nε ɔɔ yø kebøe kø se ya køre købwarekøre mø wøre kpen.

Bø fo kanye-o, Yeesuu wøre bo kebøe-ɔ se mføŋ.
²⁴ Na mø agyasepo a koree-ɔ a fo kefø. Amø bø moŋ lεe ba taare bø pare yø akatø-rø, a lee feyε bamø a pare ba gyanjaa afwii-o si-o, alañkpøre e da bamø a kiŋji.

²⁵ Bø fo gyegyaye kese-ro, nε Yeesuu a nare nkyu-o si feyε mø a naa sweere-ɔ ya to bamø. ²⁶ Mø agyasepo-ɔ a ḥu mø a naa nkyu-o si-o, bø moŋ pini mø, amoſe-ɔ kufu a nya bamø pεεε, nε baa fεe-rø feyε, “Kyenjaŋpo nee!”

²⁷ Mføŋ nε Yeesuu a tøwø feyε, “Mo nee. Moŋ’ nya kakponø. Moŋe ma sa a kufu nya moŋe.”

²⁸ Nε Peetroo yε, “Mo nyaŋpe, amo e gyø fo kaseŋtiŋ si, amo feraa sa kanø na n nare nkyu-o si ba fo ase.”

²⁹ Nε Yeesuu a beŋjaa mø feyε, “Ba!”

Amoſe-ɔ nε Peetroo a lee koree-ɔ-rø lee ɔ naa nkyu-o si ɔ yø Yeesuu ase. ³⁰ Amaa afwii-o a da mø nkyu si mføŋ-ɔ se-ɔ, kufu a nya mø, nε ɔɔ lee o kirewi. Nε ɔɔ faa-rø tøwø ε, “Mo nyaŋpe, morowø mo!”

³¹ Puri amo-rø, nε Yeesuu a fo mø ase, nε ɔɔ tweε kra mø-rø tøwø feyε, “Fo kokořegyi nε fo de-o moŋ kyø pεεε! Emene se nε fo moŋ køre gyi?”

³² Saŋ nε Yeesuu na Peetroo a lwee koree-ɔ-rø-ɔ, nε afwii-o a yøwø. ³³ Nε Yeesuu agyasepo-ɔ a gyøŋjø suŋ mø koree-ɔ-rø mføŋ. Nε bø yε, “Kaseŋtiŋ si, Wuribware mø gyi-o e gyø fo.”

*Aneŋ nε Yeesuu a kya aløpo Ginesaret ifuri si-o
(Maak 6.53–56)*

34 Né baa meraa sē ba yō nkyu-o si. Né ḥkee bamō kōrē-ɔ a bō daŋ Ginesaret ifuri si. **35** Mfēn a asēsē-ɔ a dēn ḥju Yeesuu-o, né baa da kibonjboŋ mmaŋgyii na emān né e maa mfēn-ɔ-rō. Né ifuri-o si a asēsē-ɔ a taa bamō aləpo pēee baa Yeesuu ase. **36** Né baa kōrē mō feyε ɔ daborō bamō na bō kpaare, bēee ɔ sa aləpo-ɔ kpa na bō daborō mō waagya kanō gbaa. Bamō né baa daborō mō waagya-ɔ pēee a kpaare.

15

Anę ne adędaapo a kaapo-ɔ (Maak 7.1-13)

1 Saŋ kō né Wuribware mbraa akaapopo na Farisii awuye kō né baa lee Yerosalem maŋ-nō-ɔ a ba Yeesuu ase bō bise mō feyε, **2** “Ntētō sē né fo agyasepo-ɔ maa gya ékpa né anę adędaapo a kaapo anę-ɔ sē? Kētō sē né anę a bise amo-ɔ e gyε feyε bō maa fwęe asaręe, pwęe dęe gyi ateeese.”

3 Né Yeesuu a bęnjaa bamō feyε, “To, ntētō sē né mōne gbaa mōne maa gya Wuribware fəŋfəŋ a mbraa-ɔ sē, né mōne gya mōne asēsē a ékpa-ɔ sē?

4 Mōne nyi feyε Wuribware yε,

‘Bu fo sē na fo nyi’, *
na ‘Okemaa né ɔɔ lōŋ mō sē bęee mō nyi-o, bō mō
mō.’*

5-6 Amaa mōne fəraa, mōne e kaapo nee feyε atanne bęee kētō timaa kō né ɔkō de a ɔ bō kya mō

* **15:4** Keleę Igypiti 20.12; Mb̄raa kēb̄esa 5.16.

* **15:4** Keleę Igypiti 21.17; Kołəŋjɔ mb̄raa 20.9.

se na mò nyi-ro-o, mò ya taa yaa bø sa Wuribware na mò kusuŋ, amo feraa Wuribware e bo, a kaapo feyε sese-ɔ a nya mò eyee, ne monε bee monε ye mò se na mò nyi kitiri ne ba wu-o moŋ lee a gyε mò aseŋ nee. Mò akowepo atanne kesa maa kaapo nee feyε o bu bamø nee ee? Monε fɔŋfɔŋ a ekpa mɔ ne monε e kaapo. A moŋ lee a gyε Wuribware aseŋ ne monε gya se. Ne ŋkee mɔ Wuribware aseŋ moŋ lee a gyε kotoŋko monε ase. ⁷ Monε nnɔ ŋnyɔ ŋnyɔ awuye mɔ, san ne Wuribware kyaamεε Isaya a kyoreε aseŋ ko waa abwareseŋ wɔrε-ɔ-rɔ-ɔ, monε aseŋ ne oo tɔwε, o moŋ ba ayeba. Oo kyoreε nee feyε Wuribware ye,

8 ‘Asesε mɔ de bamø nnɔ kpaŋkpaŋ nee ba bonyaa
mo,
amaa bamø ŋkpɔnɔ moŋ bo mo se.

9 Bamø kusuŋ mɔ ne ba suŋ mo-ɔ gyε kwaa,
ke e gyε kegya mbraa na amanbere
ne dimaadi a kaapo-ɔ se dooo.’ ”*

*Atɔ ne a waa sese iyisi-o
(Maak 7.14–23)*

10-11 Yeesuu a tɔwε aseŋ gywii Farisii awuye-o na Wuribware mbraa akaapopo-ɔ lɔwε-ɔ, ne oo bee teŋ lamaŋ-ɔ bo gyanŋε mò ase, ne oo tɔwε gywii bamø feyε, “Mon' ləŋ ɛsebø, na mon' nu mo ase, na mon' nu kaasε feyε n gyε ketɔ ne sese i gyi o waa kame-ro-o e gyε ne ke e sa a o waa iyisi. Amaa ketɔ ne ke e leε mò kanɔ-rɔ-ɔ e gyε ne ke e sa a o waa iyisi.”

---

* **15:9** Isaya 29.13 (LXX).

12 Né Yeesuu agyasepo-ɔ a ba mò ase bø tøwø gywii mò feye, “Fø moŋ nyi feye aseŋ né fo a tøwø-ɔ se-ɔ, Farisii awuye-o idun a fwii fo se aaa?”

13 Né Yeesuu a da kækparø mø bo lee kanø feye, “Ketødwii kemaa ne Wuribware, n se ne o bo soso-ɔ, moŋ dwii-o o kyuwi. **14** Farisii awuye-o feraa, monø ma kaŋ beŋŋaa bamø. Bo yø bo gye tønapø kayii-ro akrapø nee. Amaa bamø føŋføŋ monj kœ. Tønapø ya kra tønapø kiyii-ro a o gye mø nkøree, bamø pøee e lœ a bo lœ da kœmaŋtaŋ-nø.”

15 Né Peetroo yø, “Fø yø n gye kœtø né sësë i gyi o waa kame-ro-o e gye né ke e sa a o waa iyisi, kaapo ané kœmo kaase.”

16 Né Yeesuu yø, “Ntø se né monø du feye aseø amø-ɔ nee? **17** Ntø se né monø moŋ nu aseŋ amo kaase-ɔ nee? Moŋ' nu feye kœtø né sësë i gyi-o i lwee mò kanø-rø nee na kø yø mò kame-ro na ñkee o kœ bo tweë. **18** Amaa kœtø né ke e lœ mò kanø-rø-ɔ feraa a lœ mò kakponø-rø nee. Kœmo e gye né ke e sa né o waa iyisi. **19** A lœ feye sësë kakponø-rø né mfœerø bøye e lœ, né ka sa né o mœ mò bœkø, né o waa kakyeekpa bœee kanyarekpa, né o ywii, né o tœŋ mò bœkø kanø, né o tøwø aseŋ bøye o kye mò bœkø. **20** Aneŋ a atø mœ e gye né a sa né sësë e waa iyisi. Amaa mœ ya gyi ateeše na o moŋ fwœe asaree, a maa taare a a sa a o waa iyisi.”

*Okyee ko ne o moŋ gye Yudaanyi-o a kokœregyi-o
(Maak 7.24–30)*

21 Yeesuu a lœ mfœŋ-ɔ, né oo ywii lœ bamø føŋføŋ Isireelii awuye sweere se yø ifuri kœ né o da o maa Tiro na Sidøŋ emaŋ-ɔ se, na o ya kyure kafwœe. **22** Amaa økyee kœ a ñu mœ a ba-ɔ, né oo

ba mò ase. ወkyee mə moŋ gyę Yudaanyi, o gyę Kanañyi, nę o te ifuri amo se-ɔ. Nę oo kore Yeesuu feyę, “Mo nyaŋpe, Deefid mò nana, እu mo ewee na fo kya mo-rɔ. Ibrisi kō te mo kayaagyi kyeesę se, nę ee təraa mò bweetɔ.”

²³ Amaa Yeesuu moŋ beŋjaa mò. Amosę-ɔ nę oo su o kore mò anen-aaa. Nę እkee Yeesuu agyasepo-ɔ a bō kore mò feyę, “Anę nyaŋpe, gya ወkyee amo bō kyoŋwe, a lee feyę o gya anę se anen-aaa, na o maa yowę elawo mə kowaa.”

²⁴ Nę እkee Yeesuu a tōwę gywii ወkyee-ɔ feyę, “Fo moŋ nyi feyę mo kusuŋ nę Wuribware a suŋ mo a m bō waa-ɔ e gye feyę እ yo mo fəŋfəŋ Isireelii awuye ne baa fo-ɔ ase, na m bō buwi bamo kiŋjaa baa Wuribware ase aaa?”

²⁵ Mfeŋ nę ወkyee-ɔ a bō kpuni aŋurii Yeesuu ayaan-rɔ tōwę feyę, “Mo nyaŋpe, mo e kore fo nee feyę fo bō kya mo-rɔ.”

²⁶ Nę Yeesuu yę, “N de ateese mo e sa Wuribware mò gyi-ana. Nę mo ya taa akɔ sa bamo ne anę aseę e tee feyę igyono-o, a bware aaa?”

²⁷ Nę ወkyee-ɔ yę, “To, mo a nu, mo nyaŋpe, amaa igyono maa kisi bamo anyaŋpe a anowore ne a lee a da sweere-ɔ kigyi.”

²⁸ Mò a tōwę anen-ɔ, nę Yeesuu mə a bee tōwę gywii mò feyę, “Opekyee, fo a kəorę mo gyi bweetɔ-ɔ se-ɔ, kętɔ nę fo a kore mo-ɔ, fo e nya.” Puri amo-rɔ nę ወkyee-ɔ mò gyi kyeesę-ɔ a kpaare.

Anen nę Yeesuu a bee kya alpo bweetɔ-ɔ

²⁹ Nę Yeesuu a lee mfeŋ kiŋji yo Galileya sweere se o naa mfeŋ a kępare dabę-ɔ ękεεkε se. Nę oo deę kębee kō kafwęe ya kyena. ³⁰ Mfeŋ-ɔ nę aseę

biribiri a ba mò asę. Bamo boko a baa agyaboo na atenapoo na asaree wuse awuye na mmu na bamo ne ba lo alaygi eworese eworese-č mò akatoo-rö. Ne oo kya bamo. ³¹ Lamanj ne baa ba Yeesuu asę-č a nyu anej ne puri amo-rö mmu a sa sejsa, ne asaree wuse awuye a asaree-č a kpaare, ne agyaboo a kosoo nare bamo ayaa se, ne atenapoo akatoo a buñji-o, ne eyee a kpēn bamo, ne baa kyoro Wuribware, ne bo yε, “Anę Isireelii awuye a nyanyep-č keyaaleń kyō bwéetoo.”

*Anę ne Yeesuu a sa asesę ńkpeń nna ateese-o
(Maak 8.1-10)*

³² Ne ńkee Yeesuu a tęę mò agyasepo-č baa mò ase, ne oo tawé gywii bamo feye, “Asesę mo aseň bo mo ęwee, a lęę feye bamo a ba mo asę mfęę-č ńke nsa neę. Amose-č bamo ateese pęee a lowę. Ne mo-č mo ya sa ne baa yo ępe na moŋ sa bamo ateese, akon ę mo boko kpa-rö.”

³³ Ne mò agyasepo-č a bęńjaa mò feye, “Kimukee mo-rö mfęenę ne ńko ę nya asesę demantę mo kanoo se ateese?”

³⁴ To, ne Yeesuu a bise bamo feye, “Bodobodoo akuri afene ne moňe de?”

Ne bo yε, “Anę de bodobodoo akuri asunoo na ńkińgyi ngyingyii kafwęe.”

³⁵ Ne Yeesuu a sa ne lamanj-č a kyęna swęere.

³⁶ Ne oo taa bodobodoo akuri asunoo amo na ńkińgyi amo, ne oo sa Wuribware aŋse węe se. Ne oo tęńje-rö, ne oo taa sa mò agyasepo-č feye bo ke-ro sa bamo. Ne baa ke-ro sa asesę-č pęee.

³⁷ Ne bamo pęee a gyi ateese amo kpone. Ne ńkee mò agyasepo-č a ya swii ateese mpupuriasee-č bo

borɔ ake adabɛ asunoo. ³⁸ Akyee na ɳyaagyi ɛ moŋ tii si, anyare nɛ baa gyi ateese amoɔ-ɔ wɔrɛ bo ɳkpeŋ nna.

³⁹ Yeesuu a sa nɛ asesɛ-ɔ pɛɛɛ mɔ a brawe-ɾɔ-ɔ, nɛ oo lwee koreɛ-ɾɔ ya daŋ nkyu-o nnoŋ a boŋbe-ɔ sɛ meraa manj ko nɛ ba tee mò ε Magadaŋ-ɔ.

16

*Aneŋ nɛ Farisii awuye yε Yeesuu kaapo elege-ɔ
(Maak 8.11–13; Lukas 12.54–56)*

¹ Nɛ Farisii awuye-o na Sadukii awuye-o bɔkɔ a ba Yeesuu ase na bɔ bɔ ɳu feyɛ mò k̄eyaałen nɛ o de ɔ waa akpeŋyeetɔ-ɔ a lee Wuribware ase kasenjtɔ nɛe ɛee. Anen sɛ-ɔ, baa tɔwɛ gywii mò nɛe feyɛ, “Sa a kɔtɔkɔ lee Wuribware sɛ na anɛ nya ɳu feyɛ Wuribware bo fo ase nɛe.”

² Nɛ Yeesuu a lee kana feyɛ, “Kyɔwɛ ɛ twɛɛ-ɾɔ, nɛ kɛtɔ ya pee-ro-o, mɔnɛ ɛ tɔwɛ nɛe feyɛ nyarɛ anɛ ɛ nya kaye-ɾɔ kayeeyuri. ³ Gyegyaye tututu mɔ awɔrɛ ya biri, mɔnɛ ɛ tɔwɛ nɛe feyɛ bware ɛ kpa a o ba. Mone a taare mone ɛ dɛere sosɔ mɔnɛ i pini kɛtɔ nɛ ke ɛ ba kaye-ɾɔ-ɔ, emenɛ sɛ nɛ mɔnɛ maa taare a mon' kaapo kɛtɔ nɛ ke ɛ waa kaye mɔ-ɾɔ mbɛyɔmɔ-ɔ kaasɛ feraa? ⁴ Ndɔɔ a kaye mɔ-ɾɔ a asesɛ-ɔ gye asesɛ bɔyɛ nɛ bo maa kɔrɛ Wuribware ba gyi-o. Mɔnɛ yε ɳ waa akpeŋyeetɔ bo kaapo mone. Amaa ma waa amo a n sa mone, amo akpeŋyeetɔ kɔ nɛ aa waa Yonaa dɛdaa-ɔ sɛ wɔrɛ nɛ mo ɛ waa a m bɔ kaapo mone.”

Nɛ ɔɔ lee bamɔ ase o yii.

⁵ Nɛ Yeesuu mò aa mò agyasepo-ɔ a bɛɛ pare nkyu si yɔ nnoŋ a boŋbe-ɔ sɛ. Amaa mò agyasepo-ɔ

a taŋ sε feyε bø sɔɔ bodobodoo pwεε nε baa dεε ba.
6 Mfεŋ nε Yeesuu a tɔwε gywii bamø feyε, “Møn’ sa Farisii awuye na Sadukii awuye amo sε, a leε feyε bø de yiisi kø ba waa bodobodoo nε o tinj-o na ø møŋ bø kønε.”

7 To, nε mø agyasepo-ø a leε ba tɔwε ba gywii abεε feyε, “Aneŋ nε anε møŋ de bodobodoo-o si nε ø tɔwε aneŋ-ø, bεεε?”

8 Yeesuu mø a nyi kεtø nε ba tɔwε-ø se-ø, nε oo bise bamø feyε, “Ntεtø nε nε mønε e tɔwε mønε kε-møŋ-de bodobodoo aseŋ? Emene se nε mønε kókɔɔregyi møŋ tεε waa kókyø? **9** Mønε møŋ tεε nu mø kεkaapo-ø kaase nε nε bεεε? Mønε a taŋ sε feyε mø a tεŋŋε bodobodoo akuri anuu-o-ro sa asesε njkøŋ nnuu-o, nε baa gyi kpone aaa? Mønε a taŋ ake nε mønε a swii mpupuriasε-ø waa-rø-ø kanø se aaa? **10** Mø a bεε tεŋŋε bodobodoo akuri asunoo-o-ro sa asesε njkøŋ nna-ø, nε baa gyi kpone-ø, mønε møŋ nyinjø ake nε mønε a bεε swii mpupuriasε-ø waa-rø-ø kanø nε bεεε? **11** Nε emene se nε mo e tɔwε gywii mønε feyε mon’ sa Farisii awuye na Sadukii awuye a yiisi-o si, nε mønε maa nu kaase feyε n gyε bodobodoo aseŋ nε mo e tɔwε?”

12 Nε nκee mø agyasepo-ø a nu kaase feyε n gyε yiisi nε bø de ba waa bodobodoo-ro-o aseŋ nε ø tɔwε. Amaa oo yii bamø se bø leε aneŋ nε Farisii awuye-o na Sadukii awuye-o maa kaapo kebwaresuŋ kpa se-ø se nεe.

*Mø nε Peetroo yε Yeesuu gyε-ø
(Maak 8.27–30; Lukas 9.18–21)*

13 Saŋ ko ne Yeesuu a yo ifuri ko ne e maa Kayesareya Filipii manɔ-ɔ se-ɔ. Bamo a naa ba yo-ɔ, ne oo bise mò agyasepo-ɔ feyε, “Emenε ne asese e tee mo, dimaadi mò gyi-o?”

14 Ne baa lee kano feyε, “Boko yε fo gyε Wuribware a akyaamee ne baa dee kyena-ɔ ɔko ne oo kyinni lee lowi-ro, feyε Yohanee Osuuboro-ɔ, beeee Iliya, beeee Yeremeya, beeee bamo-rɔ ɔko-ɔ.”

15 Ne oo bise mò agyasepo-ɔ feyε, “Ne mone mo mone yε nse e gyε mo-ɔ nee?”

16 Ne Simɔŋ Peetroo a benjaa feyε, “Fo e gyε Kristoo, Wuribware ne mò wore dooo i de ɔkpa-ɔ mò gyi ne Wuribware yε o suŋ ane ase-ɔ.”

17 Ne Yeesuu a towe gywii mò feyε, “Yohanee mò gyi Simɔŋ mo, fo de ɔjure, a lee feyε n gyε nyinkpase ya towe kasentij mo gywii fo, amaa n se Wuribware ne ɔ bo soso-ɔ ya towe gywii fo.

18 Fo kenjasenyare e gyε Peetroo, ne kemo kaase e gyε kefore-ɔ beeee? Fo du nee feyε kefore-ɔ. Mo e towe mo i gywii fo feyε kefore mo se ne mo e pwee mo asoree kekyan a m bo yera, na Obensam na mò kamee-rɔ awuye ma taare a bo nyera kemo.

19 Fo ne mo e taa Wuribware se a esafowa-ɔ a n sa. Pone kemaa ne fo e tayε sweere se mfee-ɔ, Wuribware ne ɔ bo soso-ɔ a tayε. Ne pone kemaa ne fo e tweee-rɔ sweere se mfee-ɔ, Wuribware ne ɔ bo soso-ɔ a tweee-rɔ-ɔ.”

20 Mfenj ne oo yii mò agyasepo-ɔ se feyε bo ma kaj towe gywii ɔko feyε mò e gyε Kristoo ne Wuribware yε o suŋ a ɔ bo kyonwe-ɔ.

*Anęj nę Yeesuu a təwę mὸ aseń kuńu na mὸ lowi
aseń-ɔ*

(*Maak 8.31 – 9.1; Lukas 9.22–27*)

21 Lęe kake amo bo yo, nę Yeesuu a lęe o kaapo-ro
o təwę gywii mὸ agyasepo-ɔ feyε, “A tiri feyε n
yo Yerosalem man-ŋo. Na mfęj a manj abręsε
na Wuribware aləŋŋəro abręsε na Wuribware
mbraa akaapopo-ɔ sa a n gyi aworefɔo bweętɔ. Na
bo mao mo. Amaa kęmo ŋke nsa, Wuribware i
kyiŋni mo a o lęe lowi-ro.”

22 Nę Peetroo a lee mὸ keri si, nę o o təwę gywii
mὸ feyε, “Wuribware sa a a ma ba anęj. Amo-ɔ
ma ba fo sę daa.”

23 Nę Yeesuu a buruwaa təwę gywii Peetroo feyε,
“Obonsam, narę lee mo ase. Peetroo, fo du nę feyε
kefore ne ki i tii mo ękpa-ɔ. Fo mfęerę moj lee
Wuribware ase, Sęsę mfęerę nę fo de.”

24 Mfęj nę Yeesuu a təwę gywii mὸ agyasepo-ɔ
feyε, “Okę nę o kpa a o gya mo sę-ɔ yəwę kowaa kętɔ
nę kę e pre mὸ-ɔ, na o sorɔ mὸ fəŋfəŋ kiyii kpare-
abęe-rę gya mo sę. **25** A lęe feyε okę nę o kpa a o
nya mὸ eyee lee lowi ase-ɔ, lowi e nya mὸ nsu pęeε.
Okę mo nę o kperi mo sę na o wu-o e nya ŋkpa na
kukyure nę a moj de kee-ɔ. **26** Tonę mo nę sęsę e
nya feyε mὸ a nya kaye-rę ato pęeε, na bo lee anęj
sę na o paŋ kyenakpa Wuribware ase? A moj de
tonę. Sęye moj bo-rę nę o taare a o bo sęsę kyenakpa
amo. **27** Mon' nu mo ase. Saŋ kę e ba a o bo ba
ne n sę Wuribware a kelanjjer-ɔ e lee soso a kę
węe sweerę sę, na mo, dimaadi mὸ gyi-o, na n sę
a mbęe-ɔ lee ba. Na mo-ɔ n gyi ase sęsę pęeε
Wuribware ayaar-ɔ, na n ka ɔkemaa ębøyę bęeε
itimaa nę o waa-ɔ koko. **28** Mo i gyi moj kaseňtiŋ

feyε boko bo mfεe na bo ma wu, amo baa ηu mo, dimaadi mò gyi-o, a ba feyε owure-o pwεe.”

17

Anεη ne Yeesuu agyasepo-ɔ boko a ηu mò kedabe-ɔ

(Maak 9.2–13; Lukas 9.28–36)

¹ Nke nsiye a kyon feyε Yeesuu a tωe aseŋ mɔ-ɔ, ne oo lee Peetroo na Yakubu na Yakubu mò tire Yohanee, ne mò aa bamø wɔrε a yø kebøe sɔswee ko soso. ² Bamø a bo mfεn-ɔ, ne baa ηu feyε Yeesuu a kyurowi. Mò akatɔ-rø a tɔrε se feyε kyowε, ne mò atɔ buŋse a fwiiri pareparepare. ³ Puri amo-rø ne baa ηu feyε anyare anyø kø na Yeesuu yere, na ba sa sεnsa. Ne baa pini feyε Wuribware mbraa ɔsapø Mosis na Wuribware akyaamεe Iliya nee.

⁴ Ne Peetroo a tωe gywii Yeesuu feyε, “Mo nyarŋpe, a bware fεe feyε anε a bo mfεe. Fø e kpa feraa, mo e waa abwii asa, fo kɔŋkø, na Mosis kɔŋkø, na Iliya kɔŋkø.”

⁵ Peetroo a saŋ ɔ sa sεnsa-ɔ, ne kowore toresesε kuyayu a lεe soso bo døŋjø bamø se. Ne bɔrε kø a lεe kowore-ɔ-rø tωe feyε, “Mon' kεe mo gyi timaa ne mo e kpa mò aseŋ bweetø, ne mo akatø a gyi mò se-ɔ. Mon' nu mò aseŋ.”

⁶ Agyasepo asa amo a nu bɔrε amo-ɔ, kufu a nya bamø fεe. Amose-ɔ ne baa lee da bamø mme si, ne baa bera akatø bo buŋ sweere.

⁷ Ne Yeesuu a bo dabɔrø bamø tωe feyε, “Mon' koso, mone ma sa a kufu nya mone.” ⁸ Bamø a yasε akatø dεere-ɔ, bo moŋ lεe ηu ɔko bo mfεn, amo Yeesuu wɔrε kperø.

9 Bamo a kporowe kebee-o se ba ba kaase-o, ne Yeesuu a da bamo nno se feye, “Mone ma kantowe ata ma ne mone a ηu-o gywii əko, ama bo fo saŋ ne Wuribwaree i kyinji mo, dimaadi mo gyi-o, a o lee lowi-ro-o.”

10 Ne mo agyasepo asa-u a bise mo feye, “Nteto se ne Wuribwaree mbraa akaapopo-u e towe feye Iliya amo ne ane a ηu-o e gye ne o gye Kristoo ηkree a o ba-u nee?”

11 Ne Yeesuu a lee kant feye, “Kasentin si Iliya e gye ne o gye ηkree a o ba na o nya bo loñjo ekpa-ro.

12 Amaa mo e towe mo i gywii mone feye Iliya a kyo ba, ne asese moj pini mo. Ne baa waa mo aneŋ ne ba kpa-u. Aneŋ dee ne ba waa mo, dimaadi mo gyi-o, borokraa.” **13** Ne ηkee mo agyasepo-u a pini feye Yohanee Osuubopo-u asen ne o towe o gywii bamo-u, a lee feye Wuribwaree kyaamee kusuŋ ne Yohanee a waa-u du nee feye kyaamee kusuŋ ne san-o Iliya a waa-u.

Aneŋ ne Yeesuu a kya kanyaŋsee ko ne ibrisi te mo se-u

(Maak 9.14–29; Lukas 9.37–42)

14 Ne Yeesuu mo aa mo agyasepo asa-u a bee kiñji bo to mo agyasepo ne baa saŋ-u na lamaŋ-u. Mfeŋ ne onyare ko a bo kpuni ajuuri Yeesuu ayaa-ro towe feye, **15** “Mo nyanpe, mo e kore fo nee feye fo ηu mo gyi nyanse mo ewee na fo kya mo. O lo kigbungbuŋ nee, ne ke e taŋraa mo bweeto. San kemaŋ, ke e tweŋ mo ke e da deŋekpa-ro beee nkyu-ro. **16** Mbeyomo ne mo a taa mo baa fo agyasepo-u ase mfeŋ, amaa bo moj taare kya mo.”

17 Ne Yeesuu a towe gywii mo agyasepo-u feye, “Keseboroleŋ awuye, mone maa koree mo mone i

gyi. Nsu mfene nē mōne ē kpa feyε mo aa mōne a kyēna? Beεε nsu mfene nē mōne ē kpa feyε n̄ nyite mōne pwεε na mōn' dēe kārē mo gyi-o nēe? Mōn' taa kayaagyi-o baa mo ase mfēe.”

¹⁸ Bamō a taa mō baa-ɔ, nē Yeesuu a sa ibrisi nē i te kayaagyi-o si-o kanɔ, nē ē ya koso lee mō se. Puri amo-ɾɔ nē kanyanjee-ɔ a kpaare.

¹⁹ Amo kamee-ɾɔ-ɔ, nē Yeesuu agyasepo-ɔ a ba mō ase keri si tonj ko bo bise mō feyε, “Ntētō se nē ane mōn taare gya ibrisi amo-ɔ nēe?”

²⁰ Nē ɔɔ beñjaa bamō feyε, “Ketō se nē mōne mōn taare gya ibrisi amo bo koso kayaagyi amo se-ɔ e gye feyε mōne kokɔoregyi mōn kyo. Mo i gyi mōne kaseñtiñ feyε mōne dēe mōne de kokɔoregyi na ke ta feyε kiyii kigyi kagyingyingyii gbaa nee-ɔ, weetee mōne ē taare a mōn' tōwē gywii kēbēe sōswēe mō mfee feyε ‘Lee mfee yō mfen,’ na ki bu mōne. Na weetee mōn' taare waa ketō kēmaa. [²¹ Amaa anēñ a ibrisi amo, mōne maa taare a mōn' gya bo koso sēsē se, amo mōne a kōrē kēbwarekōrē na mōne a kra akon pwεε.]”

*Aneñ nē Yeesuu a beq tōwē mō lowi aseñ-ɔ
(Maak 9.30–32; Lukas 9.43–45)*

²² Yeesuu mō aa mō agyasepo-ɔ pεee a naa ba muruwi Galileya sweere se ba yō-ɔ, nē ɔɔ tōwē gywii bamō feyε, “Mōn' lōñ ɛsēbō na mōn' nu mo ase. Ba taa mo, dimaadi mō gyi-o, a bo waa sweere mo se ayaalenpo kesaree-ɔ. ²³ Ba mō mo, amaa kēmo ካke nsa, Wuribware i kyiñji mo a ስ lee lowi-ro.” Mō agyasepo-ɔ a nu amo-ɔ, nē bōre-ɔ a duñwi bamō.

Wuribware suñkpa a tweetwee-ɔ aseñ

24 Né saŋ né Yeesuu mò aa mò agyasepo-ɔ a fo Kapaaniyum man-nɔ-ɔ, né tweetweé akɔɔrepɔ kɔ a ba Peetroo ase bɔ bise mò feyε, “Ané a ba a ané bɔ kɔɔrɛ atanne lèe ané Isireelii awuye ase née, na bɔ bɔ taare lɔŋŋɔ Wuribware suŋkpa akyan-ɔ. Fo nyarprɛ e ka anen a tweetweé amo aaa bɛɛɛ o kine?”

25 Né Peetroo yε, “O ka.”

Peetroo a lwee lɔŋ-nɔ-ɔ, né Yeesuu a gye nkpree bise mò feyε, “Simɔŋ, emené né fo e fa amo-ɔ mfɛɛrɛ? Kayɛ mɔ-rɔ awure ya sa kanɔ feyε bɔ ka tweetweé sa bamɔ, bamɔ fɔŋfɔŋ aseɛɛ ase né ba kɔɔrɛ pwɛɛ, bɛɛɛ bamɔ adon né baa kɔ kɛnaa gyi si-o ase né ba kɔɔrɛ a bɔ lèe pwɛɛ?”

26 Né Peetroo a lee kanɔ feyε, “Bamɔ adon ase né ba kɔɔrɛ a bɔ lèe pwɛɛ.”

Né Yeesuu yε, “Kaseŋtin née. Amosɛ-ɔ ané a gye Wuribware se a kuwure-o-ro agyi-o si-o, ané maa ka Wuribware suŋkpa kɔlɔŋŋɔ a tweetweé amo.

27 Amaa ma kpa feyε tweetweé akɔɔrepɔ mɔ se, aseɛɛ idun fwii ané se. Amosɛ-ɔ, yo nkyu-ro, ya twéé drɔwa waa-rɔ. Fo ya yo, kakinγyi né fo e gye nkpree a fo kra-ɔ kanɔ-rɔ fo i ḥu atanne kigyi né kaa fo siidii aduna-ɔ, né ke e taare a ke ka mɔ aa fo kuŋu si tweetweé né ba kpa-ɔ. Na fo taa yaa bɔ ka mɔ aa fo a Wuribware suŋkpa a tweetweé-ɔ.”

18

*Nsɛ e gye bresɛ Wuribware se a kuwure-o-ro?
(Maak 9.33–37; Lukas 9.46–48)*

1 Saŋ amo-ɔ, né Yeesuu agyasepo-ɔ a ba mò ase. Né baa bise mò feyε, “Nsɛ e gye bresɛ Wuribware se a kuwure-o-ro?”

² Né Yeesuu a tēe kayaagyi kō baa bō yēra bamō akatō-rō. ³ Né oō tōwē gywii bamō fēyē, “Mō e tōwē mō i gywii mōnē fēyē mōnē ḥkēmaa kakponō-rō e moṇ waa fēyē kayaagyi lee-o, mōnē maa nya kpa a mōn' tii Wuribware sē a kuwure-o si. ⁴ Amōsē-ō ḥkēmaa nē o yuri mō eyēe, nē o waa fēyē kayaagyi mō nē o yērē mfeē-ō i kii bresē Wuribware sē a kuwure-o-ro. ⁵ Amōsē-ō, ḥko nē mō ya kra anēj a kayaagyi mō nēnēe mō kenyare-rō-ō, oō kra mō nēnēe nēe.”

*Mōnē ma kaapo bōkō ekpa bōye
(Maak 9.42–48; Lukas 17.1–2)*

⁶ Né Yeesuu a kya sē tōwē fēyē, “ጀko nē mō ya sa ne እyaagyi ngyingyii mō nē ba ክōrē mō ba gyi-o ḥko ya waa ይbōyē, amō feraa bamō ya ba kibu dabē bō da sēsē-ō kēbō-rō, nē baa tweē mō waa ሽpoō-rō, a bō fēyē mō a nya kēsēbōgyiiri nē Wuribware i gyiiri anēj a ይbōyē awaapo kēsēbō-ō.

⁷ A gyē afutō sa kayē-rō aseṣē fēyē bōkō a bō-rō nē ba sa nē bamō bēekō-ana e waa ይbōyē. Anēj a asej-ō e dee ba feraa. Amaa bamō nē baa sa nē bōkō e waa ይbōyē amō-ō a kēsēbōgyiiri-o e waa kōkyō fēē.

⁸ Amōsē-ō fō kō nē fō kesareē bēēē fō keyaa e gye nē kē e sa nē fō e waa ይbōyē, tēj kēmō bō tweē. A lee fēyē fō ya kii kesareē konkō wuye bēēē keyaa konkō wuye, ne fō a nya እkpa na kukyure nē a moṇ de kēē-ō, a bō fēyē fō kumumwii a lwee aworefōō dēēkpa nē o maa dunj, nē Wuribware a kure bō beya na o bō gyiiri ይbōyē awaapo kēsēbō-rō-ō-rō. ⁹ Nē fō nē fō kēkatō kō e sa nē fō e waa ይbōyē-ō, fō lee kēmō bō tweē. A lee fēyē fō ya lee kēmō

bo tweē, nē fo ya kii kekatō kōŋkō wuye, nē fo a nya ɳkpa na kukyure nē a moŋ de kεε-ɔ, a bō feyε fo akatō anyɔ a te fo se, nē fo a bo lwee aworefɔɔ dēekpa-ɔ-rɔ.”

*Sanne nē oo fo-ɔ kitee
(Lukas 15.3-7)*

¹⁰ Nē Yeesuu a kya se kaapo mō agyasepo-ɔ feyε, “Mōnē ma kan̄ fa feyε ɳyaagyi ngingyili mō moŋ gye seye. A lee feyε mo i gyi mōnē kaseṇtiŋ feyε Wuribware a mbōo nē ba deerē bamō ɔkēmaa se-ɔ yere Wuribware ase saŋ kēmaa. [¹¹ Mon' lɔŋ eṣebɔ. Mō, dimaadi mō gyi-o, a ba a m bo deerē kpa ebɔye awaapo nēe na m morowē bamō.]

¹² N taa feyε ɔko de ɛsanne kelafa, nē o deerē bamō se efa-rɔ, nē bamō ɔko ya fo, emene ne sese-ɔ e waa? Mō e kɔɔrē a n gyi feyε o yowē ɛsanne adukpanɔɔ na ekpanɔɔ nē baa saŋ-ɔ a bō bō sii bamō gyirokpa nēe, na o ya buwi kpa ɔkōŋkō-ɔ bō fo saŋ ne o ɳu mō-ɔ. ¹³ Kasen̄tiŋ si mō ya ɳu mō, mō akatō i gyi sanne kōŋkō amo se, a kyon̄ adukpanɔɔ na ekpanɔɔ nē bō moŋ fo-ɔ. Beεε mo e ba ayeba nee eee?

¹⁴ Aneŋ dεε nē Wuribware, mōnē se nē o bō soso-ɔ, maa kpa feyε ɳyaagyi ngingyili mō ɔko fo.”

Fo kosobεε ya waa fo bɔye, ketɔ ne fo waa-ɔ

¹⁵ Nē Yeesuu a kya se o kaapo ketɔ nē Wuribware yε ane waa ebɔye awaapo-ɔ. O ye, “Fo kosobεε ɔkɔɔregyipo ya waa fo bɔye, emene nē fo waa? Ketɔ nē fo waa-ɔ e gye feyε fo yo mō ase, na fo tee mō keri si. Na fo aa mō abee anyɔ wɔre, fo tɔwε bɔye nē oo waa fo-ɔ gywii mō. Nē mō ya nu fo kaase, nē mō ya yere gywii fo, amo feraa fo a lɔŋŋɔ

fо aa mò mbоnгtо-rо. **16** Amaa mò e moŋ nu fо aseŋ feraa, tеe sесe kоnкo bеeε abеeε anyо bо tii fо eyеe se yaa mò ase. A lеe feyε baa kyорee abwareseŋ wоre-ɔ-rо feyε,

‘Abеeε anyо bеeε nкo asa ya yere-rо tоwе feyε baa nу kасeпtiн si feyε sесe amo a waa bоyе kо feraa, abrese e taare a bо bu mò kеpо.’*

17 Ne mò ya saŋ kine kunu bamо kaase feraa, moŋ' taa aseŋ-ɔ pеeε yaa asoree agyi akatо-rо. Ne mò e ma nu asoree agyi gbaa a nnо-ɔ, amo feraa taa mò feyε o moŋ tii asoree-ɔ se, a lеe feyε o du nee feyε bamо ne bо maa suŋ Wuribware-ɔ okо bеeε feyε apoo lenjpoо okоarepo-ɔ.

18 Mo i gyi moŋe kasеnтиn feyε okо bоyе kемaa ne moŋe e taa a moŋ' bо ke mò sweere mo se-ɔ, Wuribware ne o bо soso-ɔ a taa bо ke mò. Ne moŋe e moŋ taa emо bо ke mò feraa, Wuribware moŋ taa bо ke mò.

19 M bеe mo e tоwе mo i gywii moŋe feyε moŋe abеeε anyо ya waa kanо sweere mo se mfеe kore Wuribware, n se ne o bо soso-ɔ, kотokо, o sa moŋe.

20 A lеe feyε mfеn ne abеeε anyо bеeε asa e gyanje mo kenyare-rо-ɔ, m bо bamо ase mfеn.”

Keyaafre kuŋuroleŋ wuye-o kitee

21 Ne Peetroo a bо bise Yeesuu feyε, “To, mo nyaŋpe. N taa feyε mo kosobee e waa mo bоyе saŋ kемaa, waa iluwi efene ne n taa mò ebоyе-ɔ bо ke mò na n yоwe? Iluwi isunoo bеeε efene?”

---

* **18:16** Mbraa kеbеesa 19.15.

22 Né Yeesuu a lee kanɔ fεyε, “Daabii. N gyε iluwi isunoo. Amaa ŋ yε iluwi adusunoo anεŋ a ntuŋkarε nsunoo-o.

23 Mɔn' nu anεŋ né a du Wuribware sε a kuwure-o-ro-o. N gyε owure kɔ ya dεε kyεna aaa? Né mò ayaafɔrε-ɔ bɔkɔ de mò kɔkɔ. Né ɔɔ waa mò mfεεrε fεyε ɔ tε̄bamɔ pεεε a ɔ bɔ gyanjε na ɔ nya ŋu mò aa bamɔ mbɔŋtɔ-rɔ atanne né a bɔ-rɔ-ɔ na ɔ kɔɔrε lε̄bamɔ ase. **24** Mò a lε̄kaasε ɔ waa amo-ɔ, né baa baa mò ayaafɔrε-ɔ ɔkɔ né o de mò kɔkɔ siidii ŋkpεŋkεe kakpεŋ (GHC 1,000,000,000). **25** Owure a kpa a ɔ kɔɔrε atanne-ɔ lε̄mò ase-ɔ, né ɔ yε ɔ maa taarε a ɔ ka. Amoſε-ɔ né owure-o yε bɔ taa mò kapotεe pεεε na mò ka na bamɔ ŋyaagyi fe sa ɔkɔ na bɔ kii sesε-ɔ anya. Na bɔ taa atanne né baa nya-ɔ baa bɔ ka kɔkɔ-ɔ.

26 Mfεŋ né keyaafɔrε amo a kpuni aŋjurii owure-o ayaa-rɔ-ɔ tɔwε fεyε, ‘Mo e kore fo nee fεyε fo nyite mo, na mo e ka fo kɔkɔ-ɔ pεεε.’ **27** Né ŋkee owure-o a ŋu fεyε mò keyaafɔrε amo aseŋ a waa ɛwεε, né ɔɔ taa kɔkɔ-ɔ pεεε bɔ ke mò, né ɔɔ sa mò kpa fεyε ɔ nare.

28 Keyaafɔrε-ɔ a lε̄kawu ɔ yɔ-ɔ, né ɔɔ ya gyanjaa mò kɔsobεε keyaafɔrε kɔ né o de mò kɔkɔ siidii kakpεŋ. Né ɔɔ ya kra mò bɔrε-rɔ, né ɔ yε, ‘Ka mo atanne né mo a bɔ para fo-ɔ sa mo mbεmbεyɔmɔ.’

29 Né mò kɔsobεε-ɔ a kpuni aŋjurii mò ayaa-rɔ, né ɔ yε, ‘Mo e kore fo nee fεyε fo nyite mo, na mo e ka fo kɔkɔ-ɔ pεεε.’

30 Amaa né ɔ moŋ nu kokɔrε né mò kɔsobεε-ɔ a kɔrε mò-ɔ. Né ɔ yε bɔ kra mò tii tiikpa bɔ fo saŋ né ɔ ka atanne-ɔ pεεε a ɔ bɔ sa mò-ɔ. **31** Mò kɔsobεε-ana

ayaafore ne baa sañ-ɔ a እu keto ne oo waa-ɔ, ne bamo iduŋ a fwii bweetɔ, ne baa ya tawę gywii owure-o.

³² Amose ne owure-o a tee aneŋ a keyaafore amo. Ne oo tawę gywii mò feye, ‘Kuñuroleŋ wuye keyaafore e gye fo. Kokɔ ne fo de mo-ɔ kyɔ bweetɔ bεε? Amaa fo a kore mo feye እ nyite fo-ɔ se-ɔ, mo a taa fo kokɔ amo bo ke fo. ³³ Ne emene se ne fo kosobee keyaafore-ɔ a kore fo feye fo nyite mò-ɔ, ne fo moŋ እu mò ewee feye aneŋ ne mo-ɔ mo a እu fo ewee-ɔ dεε? Amo-ɔ bware aaa?’ ³⁴ Ne owure-o duŋ a fwii mò keyaafore amo se bweetɔ, ne oo sa kano feye bo ya tii mò tiikpa waa mò borokraa bo fo sañ ne o taare a o ka atanne-ɔ pεee-ɔ. Amo e gye saasebεε.

³⁵ Aneŋ ne Wuribware, n se ne o bo soso-ɔ, e waa moŋe əkemaa-ɔ nee, amo fo a lee fo kame-ro taa fo bεekɔ ebɔyε bo ke mò feraa.”

19

Aneŋ ne Yeesuu a kaapo awaareye keten-nə aseŋ-ɔ

(Maak 10.1-12)

¹ Sañ ne Yeesuu a tawę amo-ɔ pεee lowę-ɔ, ne oo lee Galileya sweere se yø Yudeya sweere se a kebegya ne ke bo Yoodanø boŋ nnoŋ a boŋbe-ɔ se-ɔ.
² Ne aseſe biribiri a gya mò se. Ne oo kya bamo alɔpo-ɔ mfeŋ.

³ Mfeŋ-ɔ, Farisii awuye ko a ba mò ase a bo lɔore mò kano-ɔ. Ne bo yε, “Ane mbraa-ɔ e sa kpa feye əko kine mò ka bo lee keto kemaa ne onyare-ɔ e fa feye əkyee-ɔ a waa-ɔ se aaa?”

4 Né Yeesuu a bəñjaa bamə feyε, “Mənə moŋ təε karə abwareſen wore-ɔ-rə feyε saŋ né Wuribware a twəe kaye-řa ato pεεε-ɔ, oo twəe ɔnyare na ɔkyee nee eee?* **5** Né a bəe təwə feyε,

‘Amose ne ɔnyare e ləe mò se na mò nyi ləŋ-na na o waaree,
na mò aa mò ka a waa kanɔ kyena kii
kokon̄ko.’*

6 Amo e kaapo nee feyε bo moŋ lεe bo gyε abee anyo. Amaa Wuribware a sa ne baa kii sese kon̄ko nee. Amose se-ɔ sese moŋ de kpa feyε mò a brawe ketə ne Wuribware a bo waa abee-rɔ-ɔ-rɔ.”

7 Né Farisii awuye-o yε, “Né ntetə nee ne ane ɔdēdaapo Mosis a sa mbraa feyε ɔnyare e kpa a o kine mò ka, o kyoree wore na ɔkemaa nya ḥu feyε oo yure mò se, pwee na o dεe gya mò ləe mò aye?”

8 Né Yeesuu a bəñjaa bamə feyε, “Mosis a sa mone kpa feyε mon' kine mone aka, a ləe feyε mone aŋu-ro bo leŋ nee fεe. Amaa mo e təwə mo i gywii mone feyε haree ləe saŋ né Wuribware a twəe ketə kemaa-ɔ, a moŋ waa mò kəne feyε ɔnyare a kine mò ka. **9** Amose-ɔ, ketə ne mò e kaapo mone-ɔ e gyε feyε ɔnyare ma kine mò ka ketə kemaa se, amo ɔkyee-ɔ a kyɔ ləe mò kamεe feraa. Né n gyε aneŋ, ɔnyare-ɔ ya waaree ɔkyee baŋbaŋ, o waa boye. Mò kebeε waaree ɔkyee baŋbaŋ-ɔ du nee feyε mò a waa kakyeekpa-ɔ.”

10 Né Yeesuu agyasəpo-ɔ a təwə gywii mò feyε, “Onyarə na mò ka mbɔŋtə-rə e gyε aneŋ, amo feraa,

* **19:4** Keleekaase 1.27.

* **19:5** Keleekaase 2.24.

a bware feyε ɔko ma waareε daa aaa?”

11 Nε Yeesuu a lee kanø feyε, “N gyε asεsε pεee ε gye nε ba taare a bø sure kεtø nε mone a tøwε-ɔ se, amo bamø nε Wuribware a sa bamø anεj a eyεe kekra-ɔ. **12** Kεtø nε mø ε kaapo-ɔ ε gyε feyε anyare bokø bo-ρø nε baa kowε bamø na bø maa taare a bø kowε nyaagyi sa bamø eyεe. Bokø mø bo-ρø nε baa lee bamø awεe. Ne bokø mø bεε bø bo-ρø nε bamø a pee akatø Wuribware se a kuwure-o ekpa se kegya-ɔ se-ɔ, bø ye bø maa waareε. Amose sε-ɔ ɔko ε bo-ρø nε mø ε taare a o waa anεj, mon' sa a o waa.”

*Anej nε Yeesuu a yure nyaagyi-o
(Maak 10.13-16; Lukas 18.15-17)*

13 Nε asεsε kø a baa bamø nyaagyi Yeesuu ase, na o ba mø asareε bø døηηø bamø se, na o kore kebwarekore sa bamø. Amaa mø agyasepo-ɔ ye bø nare, na bø ma lee tørraa mø.

14 Amose-ɔ nε Yeesuu feraa ye, “Monε ma kanø gya nyaagyi mø lee mø ase. Mon' sa a bø ba mø ase, a lee feyε anεj a nyaagyi mø na bamø nε bø du feyε nyaagyi mø-ɔ ε gyε nε bø tii Wuribware se a kuwure-o si.”

15 Mø a ba mø asareε bø døηηø bamø se-ɔ, nε oo lee mfεη meraa mø kpa se.

*A waa lej bweetø feyε atø wuye i sure si feyε
Wuribware gyε mø owure
(Maak 10.17-31; Lukas 18.18-30)*

16 Nε ɔnyare kø a ba Yeesuu ase, nε o ye, “Okaapopo, ntøtø kεtø timaa nε η waa na η nya ηkpa na kukyure nε a moŋ de kεε-ɔ?”

17 Né Yeesuu a lee kanə feyε, “Nteto se nē fo i bise mo ato timaa si? Ḍko moŋ bo-rə nē o gyε otimaa bεe bō tii Wuribware se. To, fo e kpa a fo nya ɳkpa na kukyure nē a moŋ de kεe-ɔ, gya Wuribware a mbraa-ɔ se.”

18 Né ɔnyare-ɔ a bise mὸ feyε, “Nteto mbraa?”

Né Yeesuu a lee kanə feyε, “Mbriaa nē ɳ yε,

‘Okø ma moɔ mὸ bεekø, okø ma waa kakyeekpa, okø ma kaŋ ywii, okø ma kaŋ teŋ mὸ bεekø kanø,

19 na ɔkemaa bu mὸ se na mὸ nyi,’*

na ‘Okemaa kpa mὸ bεekø feyε aneŋ nē o kpa mὸ eyee-ɔ.’ ”*

20 Né ɔnyare amo a beŋŋaa mὸ feyε, “Mo a gya mbriaa mo pεee se. Nteto ya saŋ nē a bware feyε m bee waa?”

21 Né Yeesuu a lee kanə feyε, “Fo e kpa feyε fo kii sesε timaa lowε, amo feraa, narε ya fe ketø kemaa nē fo de-o, na fo taa atanñe-ɔ pεee bō sa atiripo. Fo ya waa aneŋ feraa, Wuribware e kpa kapotεe a o bo yera soso sa fo. Na fo bō gya mo se mbeyømø.”

22 ɔnyare amo a nu mfaanee-ɔ, a moŋ waa mὸ køne, a leę feyε o de kapotεe bwεetø. Né oo børe leę mfeŋ yɔ mὸ lɔŋ-nɔ.

23 Mfeŋ nē Yeesuu a tøwε gywii mὸ agyasepo-ɔ feyε, “A waa leŋ feyε ato wuye a sure si feyε Wuribware gye mὸ owure. **24** Nyøma e taare a o lwee basa bo-rə daree aaa? Amaa mo e tøwε mo i gywii moŋe feyε ato wuye kusure si feyε Wuribware gye

* **19:19** Keleę Igyipiti 20.12-16; Mbriaa kεbεesa 5.16-20. * **19:19** Koløŋŋø mbriaa 19.18.

mò owure bo lèŋ a kyɔ nyɔma kulwee basa bo-rɔ daree.”

25 Yeesuu agyasepo-o a nu amo-o, nè aa waa bamø aseñ dabe. Nè baa bise mò feye, “Nè ɻkee nsɛ gbaa e gyɛ nè o de kpa feye o nya ɻkpɑ na kukyure nè a moŋ de kɛe-o nèe?”

26 Nè Yeesuu a deere bamø diŋŋ, nè oo beŋŋjaa bamø feye, “Sesɛ e gyɛ nè o maa taare a o nya aneñ a ɻkpɑ-o, amo Wuribware a sa mò kpa feraa. Kotoko moŋ bo-rɔ nè Wuribware maa taare a o waa kemo.”

27 Nè Peetroo ye, “Kee ε, anɛ a yɔwɛ ketɔ kɛmaa anegya fo se-o, ntetɔ nè ane e nya?”

28 Nè Yeesuu a tɔwɛ gywii bamø feye, “Mo i gyi monɛ kaseŋtiŋ feye saŋ ko e ba a o bo ba, na kaye mɔ gyɛ kɛe, na kaye popwɛe ba. Na saŋ amo-o, mo, dimaadi mò gyi-o, nya kɛdabɛ na wuraa na n kyɛna mo kuwuregya se gyi mo kuwure. Na monɛ fɔŋfɔŋ nè monɛ a gyi mo se-o kyɛna ɻwuregya kudu ɻnyo se, na mon' gyi ane Isireelii awuye a nsuro kudu ɻnyo-o kuwure. **29** Na ɔkɛmaa nè oo kperi mo se, nè oo yɔwɛ mò lɔŋ bɛee mò daa-ana bɛee mò tire-ana bɛee mò pekye-e-ana bɛee mò se bɛee mò nyi bɛee mò gyi-ana bɛee mò adɔɔ gyi mo se-o nya atɔ kɛmaa na akowebɛe kɛmaa nè oo yɔwɛ-o iluwi kɛlafa a o bo teere swɛere mo se mfɛe, na ɻkee o nya ɻkpɑ na kukyure nè a moŋ de kɛe-o. **30** Amaa asesɛ bweetɔ nè bo gyɛ agyenkpreepo mbeyəmɔ-o i kii nsii-amɛe, na bamø nè bo gyɛ nsii-amɛe mbeyəmɔ-o mɔ kii agyenkpreepo.”

Kqdɔɔ kɔ apafowɔ kitee

¹ Né Yeesuu a kya sē tōwē gywii mō agyasepo-ɔ feyε, “Mɔn' bεe nu kitee mɔ nē kε kaapo aneŋ nē Wuribware sē a kuwure-o du-o. N gyε kqdɔɔ wuye kɔ ya kyεna aaa? Né adɔoteese kεkpabεe a fɔ, nē ɔ kpa apafowɔ na bo yɔ mō kqdɔɔ-ɔ-rɔ ya kya mō-rɔ. To, nē gyeggyayε tututu ɔɔ yɔ kawu ya tō anyare kɔ yere. ² Né ɔ yε ɔ sa bamɔ siidii kudu na bo yɔ ya sunj sa mō kake amo pεee. Né baa sure si, nē baa yɔ mō kqdɔɔ-ɔ-rɔ ya sunj.

³ Kyowε a dan kafwεe-ɔ, nē ɔɔ bεe yɔ kawu bεe ya tō anyare kɔ na bo yere kɔlɔnjde sē bo maa waa seye. ⁴ Né ɔɔ tōwē gywii bamɔ feyε, ‘Mone gbaa mone ya sunj mo kqdɔɔ-ɔ-rɔ, mo ɛ ka mone kɔkɔ aneŋ nē a bware-o.’ Né baa sure si, nē baa yɔ mō kqdɔɔ-ɔ-rɔ ya sunj.

⁵ Mpase a fɔ-ɔ, nē ɔɔ bεe yɔ kawu ya nju boko, nē ɔɔ bεe tōwē aneŋ dεe gywii bamɔ, nē baa sure si. Kyowε kikpeerebεe a fɔ-ɔ, nē ɔɔ bεe ya nju boko, nē ɔɔ bεe tōwē aneŋ dεe gywii bamɔ, nē baa sure si.

⁶ Kedeepwεta a fɔ ne kyowε e kpa a ɔ lωe-ɔ, nē ɔɔ bεe yɔ kawu bεe ya tō anyare kɔ yere na bo maa waa seye. Né oo bise bamɔ feyε, ‘Emenε sē nē mone a yere mfeε lee gyeggyaye bo fɔ kedeepwεta na mone moŋ waa seye?’

⁷ Né baa bεŋŋaa mō feyε, ‘Okɔ moŋ taa ane a ane sunj sa mō.’ Né baa yɔ.

Né ɔ yε, ‘To, mone gbaa, mɔn' narε mo kqdɔɔ-ɔ-rɔ ya sunj sa mo.’ Né baa yɔ.

⁸ Kyowε a lωe-ɔ, nē kqdɔɔ-ɔ wuye-o a tōwē gywii mō kεpaafowɔ brεsε feyε, ‘Tεe mo apafowɔ-ɔ pεee bo gyanjε na fɔ ka bamɔ kɔkɔ. Na fɔ ka bamɔ nē

baa sii kamεε yø mo kødøo-ɔ-rø køkø pwεε na fø dεε ka bamø nø baa gye nkøeø yø-ɔ.’

9 Nø apaføwø nø kødøo-ɔ wuye-o a taa bamø lalaløwø bø suŋ mø kødøo-ɔ-rø-ɔ a ba akato-rø, nø øø ka bamø økømaa siidii kudu. **10** Nø øø kya se ka mø apaføwø-ɔ kegyase kegyase leø nsii-amεε-ɔ ase bø yø agyønkpøepø-ɔ ase. Bamø nø baa suŋ leø gyegyayø tututu-o bø fø kødeeprøeta-ɔ a ba akato-rø-ɔ, nø ba fa bamø mføeere feyø ba nya atanneø bwøetø a bø kyoŋ nsii-amεε-ɔ. Amaa øø ka bamø økømaa siidii kudu dεε nøe. **11** Bamø a øø atanneø nø baa nya-ɔ, nø baa tøø. **12** Nø bø yø, ‘Anyareø mø nø baa ba fø kødøo-ɔ-rø mføe saŋ nø kyøwø e kpa a ø løwø-ɔ a suŋ kusuŋ døjhwerøø køŋko nøe. Nø ane mø ane a kpone suŋ kusuŋ ibiri mø pøee na kyøwø a da anø. Amø-ɔ pøee gbaa fø a ka anø aa bamø atanneø køŋko dεε nøe.’

13 Nø kødøo-ɔ wuye-o a bøŋjaa bamø økø feyø, ‘Mo nyareø, nu mo ase. Moŋ gyi fø nøe. Fø a kyo sure si feyø fø i suŋ kusuŋ kake mumwii-o nøe a fø sa mo, na øø ka fø siidii kudu. Mo e ba ayøeba nøe eøø? **14** To, taa fø kakøka a fø narø pe. Mo ya ka fø aa ønyareø mø nø oo sii kamεε bø døø mø-ɔ atanneø køŋko gbaa ooo, a moŋ gyø fø aseø. **15** Mo føŋføø atanneø nøe. Amøseø-ɔ n de kpa feyø m ba amo bø waa anø nø mo e kpa-ɔ. Beεε a bø fø gya feyø mo a waa kødamønaŋø nøe eøø?’ ”

16 Nø Yeesuu yø, “Amø e gyø saasebøε. Amøseø se-ɔ nsii-amεε i kii agyønkpøepø, na agyønkpøepø mø kii nsii-amεε.”

*Anø nø Yeesuu a tøwø mø lowi aseø saseøpø-ɔ
(Maak 10.32–34; Lukas 18.31–34)*

17 Yeesuu a meraa se o yø Yerøsaløm-ɔ, nø oo lee mò agyasepo kudu anyɔ-ɔ keri si, nø oo tøwø gywii bamø feyε, **18** “Mon' nu mo ase. Yerøsaløm nø ane e yø mɔ-ɔ, nø ba ba mo, dimaadi mò gyi-o, a bo bo waa Wuribware aløñjøpo abrese na Wuribware mbraa akaapopo kësaree-rø. Bamø e gyø nø ba gyi mo aseñ na bo bu mo kepø. **19** Na ñkee bo taa mo sa Roma awuye nø baa kooře ane manj-ɔ na bo mao mo. Roma awuye mo e waa mo ñwaagyiseñjø, na bo da mo paara, na bo da mo bo mera kiyii kpare-abee-rø se. Amaa këmo ñke nsa Wuribware i kyiñji mo a o lee lowi-ro.”

*Aneñ nø Yakubu na Yohanee-ana bamø nyi e kpa kotočko Yeesuu ase a o sa bamø-ɔ
(Maak 10.35-45)*

20 To, nø Yeesuu a agyasepo-ɔ anyɔ kɔ a lee mò keri si na bo kɔrø mò kotočko. Bamø e gyø Sibidii mò agyi nyansø anyɔ-ɔ Yakubu na Yohanee. Nø baa yaa bamø nyi Yeesuu ase na o tøwø bamø kanø se aseñ. Nø ɔkyee-ɔ a kponi aŋjurii Yeesuu ayaa-rø, nø oo kɔrø mò kotočko.

21 Nø Yeesuu a tøwø gywii mò feyε, “Tøwø këtø nø fo e kpa-ɔ gywii mo.”

Nø ɔkyee-ɔ yε, “Mo e kpa feyε fo ya kyena fo kuwure-o si, na fo sa a mo agyi nyansø anyɔ mo kyena fo ase, ɔkoŋkø kyena fo kigyise si, na ɔkoŋkø-ɔ mɔ kyena fo kebena se.”

22 Nø Yeesuu a beñjaa bamø feyε, “Monø moñ nyi aneñ nø këtø nø monø i bise monø e kpa-ɔ du-o. Monø e taare a mon' gyi aworefø kɔŋkø nø mo e ba a m bo gyi-o ooo? Nø monø e taare a mon' nyite aseñ dεe nø asesø e taa a bo bo layø mo-ɔ ɔɔ?”

Né baa bəñŋaa feyε, “Ané e taare.”

23 Né Yeesuu a təwé gywii bamø feyε, “Mø e təwé mo i gywii mònë feyε ané nè mo i gyi aworefɔɔ-ɔ, ané dεε nè mònë i gyi. Amaa n gyε mo e gyε nè mo i lee mò nè o kyεna mo kigyise si-o na mò-ɔ mò nè o kyεna mo kεbεna sε-ɔ. N sε Wuribware e gyε nè o lee ekyεnakpa amo a o bo sa bamø nè oo ləñŋo mfεŋ bo yεra bamø-ɔ.”

24 Saŋ nè Yeesuu agyasepo kudu ne baa saŋ-ɔ a nu ané nè Yakubu na Yohanee e kpa feyε Yeesuu sa bamø kedabe kyoŋ bamø pεεε-ɔ, nè bamø iduŋ a fwii Yakubu na Yohanee si. **25** Mfεŋ nè Yeesuu a tεe bamø pεεε bo gyaŋŋε, nè oo təwé gywii bamø feyε, “Néé mònë nyi feyε kayε mɔ-rɔ aseſε-rɔ feraa, bamø ne bo de maŋ-ɔ na agyεŋkpeεpo-ɔ e gyε nè bo de kεyaaleŋ ba gyi ɔkεmaa sε ε? **26** Amaa mònë-rɔ feraa n gyε ané nè a du-o nεe. ɔkø nè o kpa feyε o waa mònë-rɔ ɔgyεŋkpeεpo-ɔ, amo feraa sεſε-ɔ taa mò eyee bo waa mone kεnya, **28** feyε ané nè mo, dimaadi mò gyi-o, moŋ ba feyε ɔkø sun sa mɔ-ɔ. Mø a ba nεe feyε m bø waa asun bo sa aſeſε nεe, na ɳ wu bo sa aſeſε bwεetɔ, na ɳ ka koko sa bamø a bo bεe nya nya bamø eyee.”

*Ané nè Yeesuu a buŋŋi atenapø anyø kø akatɔ-ɔ
(Maak 10.46–52; Lukas 18.35–43)*

29 Né Yeesuu mò aa mò agyasepo-ɔ a boŋɔ Yerikoo maŋ-nø. Bamø a lee mfεŋ ba yø-ɔ, nè aſeſε biribiri a gya bamø sε. **30** Amø atenapø anyø kø i te kpa-ɔ kεε. Bamø a nu feyε Yeesuu e gyε nè o kyøŋ

kpa amo se-ɔ, ne baa lęe ba fεε-rɔ ba tęe mὸ feyε,
“Anę nyanjpe, Deefid mὸ nana, ḥu anę ewεε.”

³¹ Ne asesε-ɔ a fεε bamō se feyε bo laatɔ. Amaa
ŋkee gbaa ne baa meraa se ba fεε-rɔ keŋken-ɔ nee
feyε, “Anę nyanjpe, Deefid mὸ nana, ḥu anę ewεε.”

³² Ne Yeesuu a yere. Ne oo tęe bamō baa mὸ ase.
Bamō a ba-ɔ, ne oo bise bamō feyε, “Nteto ne mone
e kpa feyε ḥ waa sa mone?”

³³ Ne bo yε, “Anę nyanjpe, anę e kpa feyε fo sa a
anę akatɔ buŋji nee.”

³⁴ Ne Yeesuu a ḥu bamō ewεε, ne oo dabɔrɔ bamō
akatɔ. Puri amo-rɔ mfεŋ ne bamō akatɔ a buŋji.
Ne baa gya mὸ se.

21

*Anę nę Yeesuu a deę kyena kuruma si lwee
Yerōsalēm maŋ-nɔ-ɔ*

*(Maak 11.1–11; Lukas 19.28–40; Yohanee 12.12–
19)*

¹⁻² Bamō a kpa a bo fo Yerōsalēm-ɔ, ne baa lwee
kamaŋgyii ko ne ba tęe ε Betefage, ne ka maa
Mfɔ-Ayii kębęe-ɔ-rɔ. Mfεŋ-ɔ ne Yeesuu a suŋ mὸ
agyasepo-ɔ anyɔ bo gyę ŋkpεe tɔwε gywii bamō
feyε, “Mon' yə kamaŋgyii ne ka bo akatɔ-rɔ-ɔ-rɔ.
Mone ya deę fo mfεŋ, mone i ḥu bamō a ŋure
kukurumanyi ko bo yera na mὸ gyi yere mὸ ase.
Na mon' saŋjε bamō baa mὸ ase. ³ Oko ya bise
mone kętɔ se ne mone e saŋjε bamō-ɔ, na mon'
tɔwε gywii sęsε-ɔ feyε mone nyanjpe e gyę ne o kpa.
Mone ya tɔwε anę, na o sa mone kpa feyε mon'
taa bamō baa.”

4 Amo-ɔ a ba nee a keto ne Wuribware kyaamee ko a kyoree waa abwareseñ wore-ɔ-rɔ-ɔ nya waa kasenjetin feye,

5 “Mon' tawé gywii Yerusalém maŋ awuye, feye,
Mon' kée, moné owure e ba moné ase-ɔ.
O gyé ɔworoba, ne oo dëe kakurumagyii o ba.’ ”*

6 Ne agyasepo anyo amo a ya waa anej ne Yeesuu a tawé gywii bamo feye bo waa-ɔ. **7** Ne baa baa kukurumanyi-o na mò gyi-o. Ne baa ba bamo awaagya bo dønø mbo-ɔ mmee. Ne Yeesuu a dëe kyena kakurumagyii-o si. **8** Ne asesë bwëetø a brawé bamo awaagya-ro bo bëya kpa-ɔ se sa mò, ne oo nare se kyon. Bokø mə a ñeri aféraa lee ayii ne a maa kpa kee-ɔ bo dønø kpa-ɔ se sa mò, ne oo nare se kyon. **9** Nkee bamo ne bo gyé mò ñkree na bamo ne bogya mò se-ɔ a lee ba fëe-ro nee feye,

“Mon' sa a ane da Deefid mò nana kakyirele.
Wuribware yure mò ne o ba mò kenyare-ɔ-ɔ.*
Mon' sa a ane da Wuribware ne o bo soso-ɔ
kakyirele.”

10 Yeesuu a lwee Yerusalém maŋ-nɔ-ɔ, ne elawo a dëe maŋ-ɔ-rɔ toŋ këmaa, ne bo ye, “Ne nsé nee?”

11 Ne asesë ne bamo aa Yeesuu a yɔ-ɔ a lee kanø feye, “Wuribware kyaamee Yeesuu-o nee. Oo lee Nasaret maŋ ne o bo Galileya sweere se-ɔ nee.”

---

* **21:5** Sakariya 9.9.   * **21:9** Kilij 118.26.

Ketə nē Yeesuu a waa na የ bo Wuribware suŋkpa-ɔ

(Maak 11.15–19; Lukas 19.45–48)

12 Amo kamεε-rɔ-ɔ, nē Yeesuu a ya lwee Wuribware suŋkpa-ɔ kabuno. Nē oo እu ayawogyipō te mfenj ba fe ato na boko e sōo. Boko mō te bamō iteeburi asē mfenj ba kyeeri Roma sweere se atanne ba yaa Yudeya sweere se atanne-rɔ. Asesē mō-rɔ boko mō te bamō ngya se ba fe awurelepō nee. To, Yeesuu a ya to bamō aneŋ-ɔ, nē ወ gyera gyera bamō iteeburi-o na bamō ngya-ɔ bo da, nē ወ gyra bamō bo kyōnƿe. **13** Nē ወ tōwē gywii bamō feyε, “Nē baa kyoree waa abwareseñ wore-ɔ-rɔ feyε Wuribware yε,

‘Mo lōŋ-ɔ i kii kēkyan nē kaye mō-rɔ asesē pεεε
ε ba a bo bo nya kore kēbwarekore-ɔ.’*

Amaa mōne a taa mfenj bo kii ‘ayu lōŋ nē’* bεεε?’

14 Wuribware suŋkpa a kabuno-o mfenj nē atenapō na agyabōo a ba mō ase, nē ወ kya bamō. **15** Nē እyaagy i fεε-rɔ aneŋ-aaa feyε, “Mon' sa a ane da Deefid mō nana kakyirele.”

Nē Wuribware aləŋŋəpō na Wuribware mbraa akaapopo a እu akpeŋyeetō nē Yeesuu a waa-ɔ, nē baa nu aneŋ nē እyaagy-i-o e fεε-rɔ-ɔ, nē bamō iduŋ a fwii Yeesuu si. **16** Nē baa bise mō feyε, “Fo a nu aneŋ nē እyaagy mō e tōwē-ɔ ዝር? Ketə bware aaa?”

Nē Yeesuu a beŋŋaa bamō feyε, “A bware. Nē mōne moŋ tēe kare ketə nē baa kyoree waa abwareseñ wore-ɔ-rɔ-ɔ feyε,

---

* **21:13** Isaya 56.7.   * **21:13** Yeremeya 7.11.

‘Anē nyanjpe Wuribware, fo a sa nē elawo nē nyaagyi ngingyii e waa mfēe-ɔ a sa nē fo a nya kēdabē.’* ε?”

17 Ne Yeesuu a lēe bamo ase maŋ-ɔ-rō yō ka-maŋyii kō nē ba tēe ε Betaniya, nē oo di mfenj kraye.

*Anē ne Yeesuu a daa figi kiyii kō yii-o
(Maak 11.12–14, 20–24)*

18 Kayē ḥke gyegyaye tututu-o, nē Yeesuu a kiŋji ḥ yō maŋ-ɔ-rō. Ne akoŋ de mō. **19** Mfenj nē oo ḥu figi kiyii kō yere kpa kεe. Ne ḥā yō a ḥ ya dēere kēmo se feye ḥ nya kēmo agyi a o gyi aaa. Amaa mō a yō kēmo kaase-ɔ, sεyε moŋ te kēmo se, amō afəraa wōre. Amose-ɔ nē ḥā tōwē gywii kiyii-o feye, “Fo moŋ lēe fo bo-rō a fo swεε agyi daa.” Puri amo-rō mfenj nē kiyii amo a wu.

20 Yeesuu agyasepo-ɔ a ḥu feye kiyii amo a wu-o, nē aa kpeŋ bamo eyee. Ne bo ye, “Emenē nē figi kiyii mō a waa wu puri mo-rō anē?”

21 Ne Yeesuu a tōwē gywii bamo feye, “Mo e tōwē mo i gywii moŋe feye, moŋe ya kōrē Wuribware gyi, nē moŋe e moŋ lwi kamee, amo feraa moŋe e taare a moŋ’ waa anē nē mo a waa kiyii mo mfēe-ɔ. N gyε amo wōre gbaa, amaa moŋe e taare a moŋ’ tōwē gywii kebēe mō feye, ‘Koso nare ya twēe fo eyee waa ṣpoo-rō.’ Na Wuribware sa a ketō waa anē sa moŋe. **22** Amose-ɔ, moŋe ya kōrē Wuribware kōtoko, nē moŋe a kōrē gyi feye ḥ sa moŋe ketō amo, moŋe e nya.”

---

* **21:16** Kiliŋ 8.2 (LXX).

*Yudaa awuye agyεŋkpeεpo a seŋbise kɔ nε Yeesuu
a kine kanəlee-o
(Maak 11.27–33; Lukas 20.1–8)*

23 Nε Yeesuu a kiŋji ba Wuribware sunkpa a kabuno-o. Nε ɔɔ kaapo lamaŋ abwaresen mfεŋ. Mò a maa se ɔ kaapo-ɔ, nε Wuribware aləŋŋɔpo abrεsε na maŋ-ɔ abrεsε a ba mò ase. Nε baa bise mò feyε, “Nse ya sa fɔ kpa feyε fɔ bɔ gya asešε bɔ lee Wuribware sunkpa a kabuno-o mfee? Nε nsε ya sa fɔ kpa feyε fɔ kaapo atɔ mfee?”

24 Mfεŋ nε Yeesuu a bεŋŋaa bamɔ feyε, “To, mo-ɔ mo i bise mone aseŋ koŋko kpeŋ, nε mone ya taare bεŋŋaa mo neenε feraa, mo-ɔ mo e kaapo mone kpa nε n de feyε m bɔ waa aneŋ a atɔ mɔ.

25 Mon' kaapo mo mò nε ɔɔ sa Yohanee Osuubəro-ɔ kpa feyε ɔ bɔ asuu-o? Wuribware ya sa mò bεεs dimaadi aaa?”

Mfεŋ nε bamɔ wɔrε wɔrε a lee ba gyiiri ikii feyε, “Emenε nε ane tɔwε-ɔ nee? Bɔ lee feyε ane ya tɔwε feyε Wuribware ya sa Yohanee kpa feyε ɔ bɔ asuu, o bise ane feyε, ‘Nteto se nee nε mone moŋ kɔrε Yohanee gyi?’ **26** Nε ane mɔ ane ya tɔwε feyε dimaadi ya sa mò kpa, emenε nε lamaŋ mo e waa ane? Ane sere bamɔ, a lee feyε bamɔ okemaa a kɔrε gyi feyε Yohanee gye Wuribware a akyaameε-ɔ ɔkɔ nee.”

27 Amose se-ɔ nε baa bεŋŋaa Yeesuu feyε, “Ane moŋ nyi ɔkɔ nε ɔɔ sa Yohanee kpa feyε ɔ bɔ asuu-o.”

Nε Yeesuu mɔ a tɔwε gywii bamɔ feyε, “Aneŋ feraa, n gbaa ma tɔwε ɔkɔ nε ɔɔ sa mo kpa feyε n waa kεtɔ nε mo e waa-ɔ a n gywii mone.”

Onyarε kɔ na mò agyi nyansε anyɔ kitee

28 Né Yeesuu a kya sē tōwē feyε, “Emenē nē mōnē e fa feyε kitee mō e kaapo? N gyē ḷnyare kō e bo-rō aaa? Né o de mō agyi nyānse anyo. Kake ḷkō nē oo ya kōrē mō gyi brēsε-ɔ torrō. **29** Né oo tōwē gywii mō se feyε, ‘Ma yo.’ Amaa ketō a waa kafwēe-ɔ, nē oo nu mō eyee, nē oo yā mō se a kōdāɔ-ɔ-rō ya dōo.

30 Saŋ amo mō se kyō o yii mō gyi nyāsəpō-ɔ ase a o ya kōrē mō torrō anē dēe. Né oo bēñjaa mō se feyε, ‘Yooo, n se, mō a nu. Mō e yo.’ Amaa mō-ɔ mō mōn' yo.”

Né Yeesuu a bise bo gyē kēe feyε, **31** “Nnyānseē ḷnyo mā-rō-ɔ, bamō mmo ya waa mō se kepre? Mon' lee kanō a n nu.”

Né baa lee kanō feyε, “Gyi brēsε-ɔ.”

Né Yeesuu a tōwē gywii bamō feyε, “Kasentij nēe. Ketō nē mō e kaapo mōnē-ɔ e gyē feyε apoo lenpoo akōrēpo na apurimakyēe e gyē nē ba gyē ḷkpēe a bo tii Wuribware se a kuwure-o si na mōnē te. **32** Bo lēe feyε Yohanee Osuubəpō-ɔ a ba mōnē ase nēe a o bo kaapo mōnē ekpa timaa na mon' borō se. Né mōnē mā mōnē mon' kōrē mō gyi. Amaa lenpoo akōrēpo-ɔ na apurimakyēe-ɔ feraa a kōrē mō gyi. Mon' a ḷu amo-ɔ gbaa ooo, mōnē mon' kyurowi mōnē mfēerē na mon' kōrē mō gyi.”

Apafoワ bōyē kō kitee (Maak 12.1–12; Lukas 20.9–19)

33 Né Yeesuu yε, “Mon' nu mō ase, na m bēe tōwē kitee kō. N gyē kōdāɔ wuye kō ya dēe kyēna aaa? Né oo dwii bobe ayii kō, nē amo ya swēe agyi nē bo de ba waa nta-ɔ. Né oo gyi banē dabē bo muruwa, nē oo kwii kēmantan kōdāɔ-ɔ-rō, na o taa ayii-o agyi bo waa-rō a bo kyikye si lee amo nkyu-o. Né

া বে় কো নে বা দে় যেৰে কেমো সে এ বো
দেৰে কো সে-ৱ বো যেৰা কো-ৱ-ৱ। নে ও তা সা
আপাফো কো ফেয়ে বো দেৰে সে সা মো, নে ও লে় পে তু
ক্পা যো কেফো.

³⁴ সাজ নে আয়ি-ো এ ভেৰে, নে আমো কিটেবে়ে
এ ফো-ৱ, নে কো-ৱ উয়ে-ো এ সুণ মো আয়াফোৰে কো বো
ক্যোন্বে আপাফো আমো অসে ফেয়ে বো যো না আপাফো-ৱ
কে কেতো নে বা ন্যা লে় মো কো-ৱ-ৱ-ৱ-ৱ, না বো
তা মো লে বো ক্যোন্বে মো। ³⁵ আয়াফোৰে আমো এ যো
আপাফো-ৱ অসে-ৱ, নে আপাফো-ৱ এ ক্ৰা বামো একো নে
বা দা মো, একো মো নে বা মো, নে একো মো বে় বা
ত্বে় অবু বো দা মো মো। ³⁶ অমো-ৱ নে কো-ৱ-ৱ
উয়ে-ো এ বে় সুণ আয়াফোৰে কো না বো ক্যো কেগ্যেন্কপ্রে
এ বোমো-ৱ। আমা আনে় দে় নে আপাফো আমো এ বে়
কো নে বামো।

³⁷ লালালো-ৱ নে ও সুণ মো গ্যি বো ক্যোন্বে
আপাফো আমো অসে। নে ও ফা মো ম্ফেৰে ফেয়ে, ‘মো
ই কোৱে এ ন গ্যি ফেয়ে বা বু মো গ্যি-ো।’ ³⁸ সাজ নে
আপাফো আমো এ ইৰু কায়াগ্যি-ো ই বা-ৱ, নে ইকী বা
ত্বে় বা গ্যুবী অবে় ফেয়ে, ‘কে় কো-ৱ-ৱ উয়ে-ো মো
গ্যি-ো নে মো সে যা বু ও গ্যি মো কাৰ্পো-ৱ ই বা-ৱ।
মন’ সা এ আনে মো মো, না মো সে এ কো-ৱ মো কী আনে
লী।’ ³⁹ অমো-ৱ নে বা ক্ৰা মো কায়াগ্যি আমো, নে
বা গ্যিৰি মো লে় কো-ৱ-ৱ-ৱ, নে বা মো মো।

⁴⁰ তো, মনে ই কোৱে মনে ই গ্যি ফেয়ে বোবে কো-ৱ-ৱ
উয়ে-ো ফোঁফোঁ যা বা আপাফো আমো অসে, এমেনে নে ও
কো নে বামো-ৱ নে়ে?’

⁴¹ নে বা লো কানো ফেয়ে, ‘আ কো কানো ইকেমা ও
মো অসে বোঁফে আমো। না ও বো তা কো-ৱ-ৱ এ অসে
বান্বান বো দেৰে সে সা মো। না কিটেবে়ে যা ফো বো
কে আয়ি-ো আয়ি-ো না বো তা মো লে বো ক্যোন্বে মো।’

⁴² নে যেসু যে, ‘কাসেণ্টিন নে়ে। মো এ কোৱে গ্যি
ফেয়ে মনে এ কাৰে অবৱারেশে় ওৱে-ৱ-ৱ ফেয়ে,

‘Kefore serise ko ne apweepo de bo pwee
 ne baa kine kemo bo twee-ɔ,
 ya kon bo kii kemo ne kaa lenj lenj-ɔ peee bo
 yera-ɔ.

Wuribware ya sa ne aa ba anenj,
 ne aa kpenj ane eyee kebanjse.’ ”*

43 Ne Yeesuu a towe bo gye kee feye, “Amose se-ɔ
 mo e towe mo i gywii mone feye Wuribware i lee
 mone Isireelii awuye a ɔ bo lee mo kuwure-o-ro,
 na ɔ bee tee asese banjbaj baa bo tii kemo se. Anenj
 a asese mo e gye bamo ne bamo awaase e kaapo
 feye baa fo feye bo tii kuwure-o si-o. [**44** Okemaa
 ne mo ya lee da kefore amo se, ke e tenje ses-ɔ-rɔ
 kyikpuri kyikpuri. Ne kemo ya lee da oko se, na ko
 kwee mo waa feye ese-ɔ.]”

45 Wuribware alənjapo abrese-ɔ na Farisii
 awuye-o a nu itee amo ne Yeesuu a towe-ɔ, ne baa
 pini feye ɔ kaapo feye bo du feye apafoww beye
 amo na apweepo ne baa kine kefore serise-ɔ kebo
 pwee-ɔ. **46** Amose-ɔ ba kpa mo a bo kra. Amaa
 bamo a sere lamaj-ɔ se-ɔ, bo monj taare, a lee feye
 lamaj-ɔ feraa ye ɔ gye Wuribware a akyaamee-ɔ
 oko nee.

22

*Gyikpa dabə ko kitee
 (Lukas 14.15–24)*

1 Ne Yeesuu a bee ba kitee ko bo sa seŋsa gywii
 asese ne ba nu mo ase-ɔ. **2** Ne o ye, “Mon’ nu anenj
 ne Wuribware se a kuwure-o du-o. N gye owure
 ko e dee ɔ bo-rɔ aaa? Ne mo gyi nyanjse-ɔ e kpa

* **21:42** Kiliñ 118.22-23.

a o waaree ɔkyee. Né owure-o a waa kókofɔ-rɔ ateese sira a mò gyi-o. ³ Né oo suŋ mò ayaafɔré bɔ kyɔŋwé aseɛ nè oo nyinji bamɔ-ɔ ase, feyɛ saŋ a fo feyɛ bɔ ba na bɔ gyi ateese bɔ gyi akatɔ. Amaa bamɔ ɔkemaa a kine kɛba.

⁴ Né oo bee sun ayaafɔré kɔ bamɔ ase bɔ tɔwɛ gywii bamɔ feyɛ, ‘Mɔ a waa kókofɔ-rɔ a ateese-o lowɛ. Mɔ a mɔɔ mɔ ɛnaate-rɔ ɛdabɛdabɛ-ɔ, nè mɔ a waa kɛtɔ kemaa sira a lowɛ. Amose-ɔ mon' bɔ gyi.’

⁵ Amaa afɔ-ɔ ɔkemaa mon' beŋŋaa owure a ayaafɔré-ɔ. Bamɔ-rɔ ɔkonjɔ a yɔ mò ndɔɔ-rɔ, nè ɔkonjɔ mɔ a yɔ mò yawogyikpa. ⁶ Bamɔ nè baa saŋ-ɔ mɔ a kra owure a ayaafɔré-ɔ nè baa da bamɔ mɔɔ.

⁷ Kɛmɔ nè owure-o de? Mɔ dun a fwii bweetɔ, nè oo suŋ mò asoogyaa awuye, nè baa ya mɔɔ anen a aseɛ bɔyɛ-ɔ kywɛe bamɔ maŋ.

⁸ Né oo bee tɛe mò ayaafɔré-ɔ bɔ gyanjɛ, nè oo tɔwɛ gywii bamɔ feyɛ, ‘Mɔ a waa kókofɔ-rɔ a ateese-o sira a lowɛ, amaa bamɔ nè mɔ a nyinji feyɛ bɔ ba-ɔ a kine kɛba. Anen a aseɛ-ɔ mon' fo feyɛ bɔ bɔ gyi mɔ ateese-o nɛe. ⁹ Amose-ɔ mɔ ɛ kpa a n tɛe aseɛ banjbaŋ na bɔ ba. Mon' narɛ yɔ maŋ-nɔ mbore se ya tɛe sɛsɛ kemaa nè monɛ i ɲu-o na ɔ ba mfée bɔ gyi mɔ ateese-o.’

¹⁰ Né mò ayaafɔré-ɔ a yɔ maŋ-nɔ a mbore-ɔ se ya tɛe aseɛ timaa na abɔyɛ pɛɛɛ nè baa ɲu mfɛŋ-ɔ. Né baa ba ateese-o gyikpa-ɔ. Bamɔ a ba-ɔ, baa bɔrɔ owure a gyikpa a kɛkyan-ɔ.

¹¹ Né owure-o a lwee gyikpa a kɛkyan-ɔ-rɔ ya sa mò afɔ amo aŋse na kɛba. Mɔ a bɔ mfɛŋ-ɔ, nè oo ɲu sɛsɛ kɔ na o mon' buŋ kókofɔ-rɔ-ɔ waagya. ¹² Né

oo bise mò feyε, ‘Mø nyare, emenø ne fo a waa ba mfée na fo moŋ buŋ kókofɔ-ro waagya-ɔ née?’ Amaa sese-ɔ moŋ taare lee kanɔ.

¹³ Ne owure-o a sa mò ayaaføre ne bo yere mfεŋ-ɔ kano feyε, ‘Mon! nure sese-ɔ asaree na aya, na mon’ taa mò twεe bo kyoŋwe kawu kibugyii-ro. Mfεŋ ne asesε da ba su na ba duŋwi nno, a lεe feyε bo maa taare a bo lweero ba gyikpa-ɔ mfée.’

Amo e gyε saasebεε. ¹⁴ Amose se-ɔ Wuribware a tee asesε bweetɔ feyε bo bo tii mò kuwure-o si. Amaa asesε kafwee ne Wuribware i lee a bo bo kii mò fɔŋfɔŋ asesε.”

*Leŋpoo keka sεŋbise
(Maak 12.13–17; Lukas 20.20–26)*

¹⁵ Farisii awuye-o a nu itee ne Yeesuu a waa-ɔ, ne baa ya buwi ɛkpa na bo bɔrɔ se bise mò asen lɔrε mò kano-ro. Na mò ya tɔwε kεbøye kɔ a bo nya kra mò. ¹⁶ Amose-ɔ ne baa suŋ bamø fɔŋfɔŋ agyasepo kɔ na Owure Herød ayererøpo kɔ bo kyoŋwe Yeesuu ase, ne baa ba bo tɔwε kɔnε kɔnε gywii mò feyε, “Okaapopo, ane nyi feyε kasentij wuye e gyε fo, ne fo maa penna ɔkɔ. Na kufu moŋ de fo feyε asesε tɔwε fo asen. Fo moŋ nyi feyε sese mo gyε sese dabε bεε ε gyε sese kagyingyii. Fo feraa fo e kaapo atɔ kasentij ne Wuribware e kpa feyε sese dimaadi kεmaa waa-ɔ née. ¹⁷ Amose-ɔ ane i bise fo feyε, Roma awuye a kɔ kεnaa gyi ane se kɔɔrε ane maŋ-ɔ se-ɔ, ane ya ka leŋpoo sa bamø owure dabε ne ba tee mò ε Kayesaa-ɔ, a kye ane Wuribware mbraa-ɔ bεε a maa kye? Tɔwε na ane nu.”

18 Amaa Yeesuu a kyə pini bamə mfəerə bəye-č. Nə ɔɔ bəŋjaa bamə fəyε, “Mənə nno ɳnyo ɳnyo awuye mə. Ntətə nəe nə mənə e kyə mo-rə mənə e kəe-č nəe? **19-20** Mən' taa atanne fufuri kigyi nə kaa fo siidii kudu-o, nə mənə de mənə e ka leŋpoo-o baa mo a n kəe.” Bamə a taa baa-č, nə oo bise bamə fəyε, “Nsə fotoo na kənyarə e dəŋ atanne mə se-č nəe?”

21 Nə baa bəŋjaa fəyε, “Owure Kayəsaa lee nəe.”

Nə Yeesuu yε, “To, amo fəraa, mən' ka kətə nə kə gye Kayəsaa lee-o sa Kayəsaa, na mən' ka kəmə nə kə gye Wuribware lee-o sa Wuribware.”

22 Nə anəŋ nə Yeesuu a bəŋjaa-č a kpeŋ bamə eyee. Aməse-č nə baa yəwə mə bə yii.

*Kikyinji ləe lowi-ro serjbise
(Maak 12.18–27; Lukas 20.27–40)*

23 Kake amo dəe nə Sadukii awuye kə a ba Yeesuu ase anəŋ dəe na bə bə bise mə aseŋ. Amə Sadukii awuye mə gye Yudaa awuye kə nə ba kəərə ba gyi fəyε səsə ya wu, mə kayəwərə na mə kra pəee a wu, nə anəŋ se-č o maa taare a o kiyinji ləe lowi-ro pəee-č nəe. **24** To, nə baa bise Yeesuu fəyε, “Okaapopo, anə ədədaapo Mosis ya kyoree mbraa mə waa abwareşen wore-č-rə sa anə fəyε, əkə ya wu yəwə mə ka na bə moŋ kowə agyi, səsə-č mə tire taa kpenleye-č waaree na bə nya kowə kayaagyi. Na bə taa kamo fəyε mə daa nə oo wu-o mə gyi nəe. **25** To, ənyare kə agyi nyaŋse asunoo e dəe bə bə ane-rə mfəe. Ne bamə-rə əbrəsə-č a waaree əkyee, nə ənyare-č a bə wu na mə ka moŋ kowə agyi. Nə ɔɔ yəwə mə ka sa mə tire nə o gya mə se-č na o waaree mə. **26** Nə mə tire amo a taa

kpenlekyee-ɔ waaree. Aneŋ dεε nε mò aa mò moŋ kowε, nε ɔnyare-ɔ a bø wu. ɔnyare amo mò tire nε ɔ gya mò sε-ɔ aneŋ dεε. Bamø pεεe a waaree bamø daa a kpenlekyee amo gyanjε se, nε baa wu yowε mò na mò aa bamø ɔkø moŋ kowε gyi koŋko gbaa. ²⁷ A bø-rø nε ɔkyee-ɔ mø a bø wu gya bamø se. ²⁸ Nε mbeyømø, bø ye ɔkemaa i kyiŋji a ɔ lee lowi-ro. Kake nsi amo, bamø-rø nse e gyε ɔkyee-ɔ mò kuri? Bø lee feyε bamø asunoo-o pεεe mø a waaree mò bo gyanjε se.

²⁹ Mfεŋ nε Yeesuu a beŋŋaa bamø feyε, “Moŋe a fo kpa, a lee feyε moŋe moŋ nyi abwaresen wore-ɔ-rø aseŋ, nε moŋe moŋ nyi aneŋ nε Wuribware kεyaaleŋ-ɔ du-o, aneŋ dεε nε moŋe maa nu kεmo kaase. ³⁰ A lee feyε asesε ya kyiŋji lee lowi-ro, bamø kakyεna-rø du nεe feyε Wuribware a mbøø nε bø bo soso-ɔ lee-o. Amo-ɔ awaareyε moŋ lee a bø-rø. ³¹ To, moŋe feraa moŋe ye alowipo-ɔ maa lee kyiŋji a bø lee lowi-ro. Amaa mo i bise moŋe feyε moŋe moŋ kare ketø nε Wuribware a kaapo moŋe, nε baa kyoree waa abwaresen wore-ɔ-rø-ɔ ɔɔɔ? Mfεŋ-ɔ ɔ ye, ³² ‘Mo e gyε Wuribware, nyanpe nε fo nana-ana Abraham na Isak na Yakubu i sunj-o.’* Amo e gyε feyε ane adedaapo amo nε baa wu-o a saŋ ba sunj Wuribware-ɔ se-ɔ, a kaapo nεe feyε bamø a wu gbaa ooo, bamø ɔkra saŋ i te.”

³³ Laman nε ba nu Yeesuu ase mfεŋ-ɔ a nu mò kεkaapo amo-ɔ, nε aa kpeŋ bamø eyee.

*Mbraa-ɔ pεεe-rø mmø nε n tiri-o
(Maak 12.28-34)*

* ^{22:32} Keleę Igyipiti 3.6.

34 Né Farisii awuye né bo bo mfəŋ-ɔ a nu anəŋ né Yeesuu a sa né Sadukii awuye-o a waa diŋŋ-o. Né baa gyaŋŋe a bo kpa aseŋ kɔ na bo ya bise mò lɔɔrɛ mò kanɔ-rɔ. **35** Amosə-ɔ né bamɔ-rɔ ɔkɔ né ɔ gyɛ Wuribware mbraa ɔkaapɔrɔ-ɔ a bo bise mò feyɛ, **36** “Okaapɔrɔ, mbraa-ɔ pɛɛɛ-rɔ mmo e gyɛ né n tiri-o nee? Tɔwɛ na anɛ nu.”

37 Né Yeesuu a bɛŋŋaa mò feyɛ, “Mmɔ né n tiri-o e gyɛ feyɛ,

‘Lee fɔ kame-ro ba fɔ kakpɔnɔ na fɔ mfɛɛrɛ pɛɛɛ bo kpa fɔ nyanyɛ Wuribware aseŋ.’*

38 Mmɔ-ɔ e gyɛ mbraa né n kyo mbraa-ɔ pɛɛɛ-ɔ.

39 Mbraa né n tiri, né n gya sɛ nyɔsɛpɔ, né n ya lee ngyɛŋkpeɛsɛ-ɔ e gyɛ feyɛ,

‘Kpa fɔ bɛɛkɔ aseŋ feyɛ anəŋ né fɔ e kpa fɔ eyee-ɔ.’*

40 Wuribware a mbraa né Mosis a kyɔrɛɛ bo bɛya-ɔ pɛɛɛ na Wuribware akyaamɛɛ a kɛkaapɔ-ɔ pɛɛɛ yere anəŋ a mbraa ɲnyɔ amo sɛ nee.”

*Oko né Wuribware i suŋ a ɔ bo kyoŋwɛ-ɔ aseŋ
(Maak 12.35–37; Lukas 20.41–44)*

41 Farisii awuye-o a saŋ bo yere ba nu Yeesuu ase-ɔ, né oo bise bamɔ sɛŋbise kɔ bo teere mò né baa bise mò-ɔ. **42** Né ɔ ye, “Emené né mɔnɛ e fa Kristoo né Wuribware ye o suŋ a ɔ bo kyoŋwɛ ane-ɔ aseŋ? Nse kɛnana-rɔ né ɔ lee?”

Né baa lee kanɔ feyɛ, “O lee Owure Deefid a kɛnana-ɔ-rɔ nee.”

* **22:37** Mb̄raa kɛb̄ɛs̄a 6.5.

* **22:39** Kɔləŋŋɔ mb̄raa 19.18.

43 Ne oo tawé gywii bamo feyε, “Ne emené se ne Wuribware a kufwiine timaa-o mo a sa ne Deefid fəñfəñ gbaa a tee mo mo nyanpe? Bo lee feyε Deefid a kyoree waa abwareseñ wore-ɔ-rɔ feyε,

44 ‘Wuribware a tawé gywii mo nyanpe nee ε,
Kyena mo kigyise si mfee
na n sa a fo adon peee mo ba fo kaase.’*

45 To, Deefid a kyoree aseñ amo ne Wuribware a tawé gywii øko ne o te mo ase-ɔ, Kristoo ne oo tawé gywii. Amo a gye ane-ɔ se-ɔ, ne Deefid fəñfəñ gbaa a tee Kristoo feyε mo nyanpe, bamo ya kowé Kristoo ne oo waa sesé dimaadi, emené ne o waa a o lee Deefid a kenana-ɔ-rɔ, na Deefid a kyø tee Kristoo feyε mo nyanpe?’

46 Bamø øko moŋ taare sa Yeesuu kanlee kemaa. Amose-ɔ lee kake amo bo yɔ-ɔ kufu de bamø peee feyε bo bęe bise mo aseñ.

23

*Yeesuu ye økemaa sa Wuribware mbraa akaapopo-ɔ na Farisii awuye-o si
(Maak 12.38–40; Lukas 20.45–47)*

1 Ne Yeesuu a sa seŋsa gywii laman ne ba nu mo ase-ɔ na mo agyasepo-ɔ. **2** Ne o ye, “Wuribware mbraa akaapopo-ɔ na Farisii awuye-o e gye ne bo de kpa feyε bo kaapo moné Wuribware mbraa ne ane ødedaapo Mosis a kyoree bo beya sa ane-ɔ. **3** Amose-ɔ mon' bu bamø, na mon' gya ketø kemaa ne ba kaapo moné feyε mon' waa-ɔ se. Amaa feraa

---

* **22:44** Kiliñ 110.1.

mone ma kajgya bamo asej waase se, a leej feye ketu ne ba tawebu ba gywii mone-o, bamo fonyfoni moj gyu se. ⁴ Ne bo de bamo fonyfoni ananatu ba tii Mosis a mbraa-o se, na bo nya sa a mmo kegyase waa lej sa mone. Amaa bamo fonyfoni feraa maa kya mone-ro na mon! gyu mmo se. A du neej feye oko a taa tsoro dwiidwiise bo soru fo, ne mbo-o maa soru a o kya fo-ro-o.

⁵ Ba waa ketu kemaa akatu se neej a asese nya ju. N taa feye anej ne ane de ndakaagyii ane da ane nsukpeeno na asaree-ro-o. Wuribware mbraa akaapopo-o na Farisii awuye-o feraa e waa amo adabe. M bee taa feye anej ne ane bee ane de awaagya ane i buju anu si ane e kore kebwarekore-o, ne ane i njure ife apuu ane kya kya amo nno nna-o se. Wuribware mbraa akaapopo-o na Farisii awuye-o feraa e waa amo asoswee. ⁶ Ne oko ya nyinji bamu feye bo ya gyi ateese, amo ba kpa gyikpa-ro a ngya dabu-o se neej a bo kyena. Ne ba kpa kebwarekore akyanu-nu ngya dabu-o se kekyena. ⁷ Ne bamu a naa lamaanu-nu m, ne ba kpa feye asese gyenju ka bamu kano tee bamu ε Akaapopo.

⁸ Amaa mone feraa, a moj bware feye bo tee mone oko ε Okaapopo, a leej feye mone puee gyu kokowebes konyko neej, ne mo wore kpen e gyu mone okaapopo. ⁹ Anej dee ne mone ma kaj tee oko sweere m, se feye mone se, a leej feye se konyko wore kpen ne mone de. Mbo e gyu Wuribware. ¹⁰ Anej dee ne mone okemaa ma sa a oko tee mbo feye ogyenkpuepo, a leej feye mbo ne o gyu mone ogyenkpuepo konyko kpen-o e gyu Kristoo ne Wurib-

ware a suŋ bø kyoŋwø kayø mø-rø-ɔ. **11** Møne-rø
ɔbrøsø waa asuŋ bø suŋ møne nø møne a saŋ-ɔ.
12 Bø lœ̄ feyø ɔkømaa nø o bu mø eyøe kødabø-ɔ,
mø nø Wuribware e baa kaasø. Nø ɔkømaa mø nø o
baa mø eyøe kaasø-ɔ, Wuribware e sa mø kødabø.”

13 Nø Yeesuu a kya se tøwø feyø, “Møne nø
møne gye Wuribware mbraa akaapøpo na Farisii
awuye-o, møne i nju aseŋ ɳke ɳkø feε. Nnø ɳnyø ɳnyø
awuye mø. Bamø ne ba kpa a bø tii Wuribware
se a kuwure-o si-o nø møne i tii bamø kpa. Nø
møne føŋføŋ mø maa kpa a møn' tii kuwure-o
si. [**14** Møne nø møne gye Wuribware mbraa
akaapøpo na Farisii awuye-o mø, η yε εεε, møne
i nju aseŋ ɳke ɳkø feε. Nnø ɳnyø ɳnyø awuye e
gyø møne. Møne e gye nø møne i puni akpen-
lekyøe møne e køøre bamø ɬøŋ, na møne e kore
kebwarekøre aneŋ-aaa, na aseøe nya nju saŋ amo
feyø møne teε møne gya Wuribware se nεεnεε.
Mfaanεε se-ɔ, Wuribware i gyiiri møne køsebø
bwøetø.] **15** Møne nø møne gye Wuribware mbraa
akaapøpo na Farisii awuye-o mø, η yε εεε, møne
i nju aseŋ ɳke ɳkø feε. Nnø ɳnyø ɳnyø awuye e gyø
møne. Bø lœ̄ feyø møne e nare køfø køfø a møn'
ya fo eman se, na møn' bøø kyøna kørøø-rø teø
øpøø-rø ya køfø køfø ya fo esweere ko gbaa se, na
møn' nya økø nø o køøre møne køkaapo a o gyi-o.
Na ɳkee mø ya kii møne øgyasøpø-ɔ, na møn'sa a ø
waa ebøye kyoŋ mone føŋføŋ gbaa.

16 N yε εεε, møne e ba a møn' bø nju aseŋ feε. Møne
nø møne e teε møne eyøe feyø atønapø ɳyii-ro
akrapø mø-ɔ, møne føŋføŋ gbaa møn' keø. Aneŋ
deε nø møne køkaapo møn' gye kasøntiø. Møne
e kaapo feyø økø ya waa etøŋ tøwø bo bøya feyø

◦ waa kotko, ne mo ya koj be ba Wuribware suŋkpa bo waa etaŋ, o de kpa feye ◦ laŋnje mo kano. Ne mone bee mone e kaapo nee feye, mo ya ba atanne pipee ne baa bo waa Wuribware suŋkpa-◦ dang-◦ bo waa etaŋ, amo feraa ◦ moj de kpa feye ◦ laŋnje mo kano. ¹⁷ Abaa! Mone mfeere ke-◦moj-◦ awuye-o mo, mone moj kee nee eee? Wuribware suŋkpa beee etanne pipee ne baa bo waa suŋkpa amo dang-◦, komo i tiri? N gye suŋkpa-◦ ya sa ne atanne pipee-o a kii atimaa aaa?

¹⁸ Keto ne ki tii amo se-◦ e gye feye mone ye, oko ya ba longo kpa ne ◦ bo suŋkpa-◦ mfeng-◦ bo waa etaŋ, ◦ taare a ◦ laŋnje mo kano. Amaa mo ya ba kabo ne baa taa bo dongo longo kpa-◦ se-◦ bo waa etaŋ, amo feraa mone e towe nee feye ◦ moj de kpa feye ◦ laŋnje mo kano. ¹⁹ Mone moj kee nee beee? Longo kpa-◦ na kabo ne ka dong mo se-◦, amo-◦ ro komo i tiri? N gye longo kpa-◦ ya sa ne kabo-◦ a kii katimaa aaa? ²⁰ Amose se-◦ η ye oko ne ◦ ba longo kpa-◦ a ◦ bo waa etaŋ-◦ a ba longo kpa-◦ na kabo ne baa bo longo Wuribware mfeng-◦ apepeyo bo waa etaŋ nee. ²¹ Ne oko ne ◦ ba Wuribware suŋkpa-◦ a bo waa etaŋ-◦ e ba suŋkpa-◦ na Wuribware fongfong a ◦ bo waa etaŋ nee, a lee feye Wuribware te suŋkpa-◦ mfeng. ²² Ne oko ne ◦ ba Wuribware se a ◦ bo waa etaŋ-◦ e ba Wuribware kuwuregya-◦ a ◦ bo waa etaŋ nee, ne a kaapo feye ◦ bee ba Wuribware ne o te komo se-◦ a ◦ bo waa etaŋ nee.

²³ Mone ne mone gye Wuribware mbraa akaapopo na Farisii awuye-o mo, m bee mo e towe mo i gywii mone feye mone i ηu aseŋ ooo. Nno ηnyo ηnyo awuye e gye mone. Bo lee feye

mone gya Wuribware mbraa ne ij ye mon' taa mone adøteese kemaa ntujkare kudu kemaa-ro katuñ koñko na mon' bo lonyo Wuribware san kemaa-ɔ se. Ne mone de haree koraa na akare na aleefo akø gbaa mone e sa Wuribware. Amaa mone moj gya mbraa ne n tiri n kyø mbraa amo-ɔ se. Ketø ne mo e kaapo-ɔ e gyø feye mone maa waa itimaa, mone maa waa kedamenañse, ne mone moj de kasençtiñ. Aneñ a atø mo e gyø ne a bware feye mon' waa, na mone ma yøwe adøteese a ntujkare kudu kemaa-ro katuñ koñko-ɔ ketaa sa Wuribware. ²⁴ Mone moj kee nee bæee? A lee feye ketø ne mone e waa-ɔ du nee feye øko a ijø kyøsen a lee da mò kotowa na nkyu si, ne oo lee mò bo tweé, ne oo mee nyøma dabø ne o da kotowa na nkyu-o kaase na o moj ijø-o.

²⁵ Mone Wuribware mbraa akaapopo na Farisii awuye mo, mo i gyi mone kasençtiñ feye nnø ijnyo ijnyo awuye e gyø mone. Mone du nee feye sesø a fwøe mò atørenkyu na mò egyptare mmee, na o maa fwøe amo mme-ro-o. Mone e lonyo mone ijowore, amaa apoo na gyikore na gyimore ya borø mone ijkrono-ro. ²⁶ Mone Farisii awuye mo, mone moj niyi feye mone ya lee ebøye lee mone ijkrono-ro, amø mone ijowore moj lee n de iyisi aaa?

²⁷ Mone Wuribware mbraa akaapopo na Farisii awuye mo, m bee mo e tøwe feye mone gyø nnø ijnyo ijnyo awuye nee. Mone du nee feye kegyeranø-ɔ. Kemø soso ne ba ba siimeetii bo laa, ne kaa waa dañ. Amaa sweere-ɔ kaase kifuniñ da ki i gyo. ²⁸ Aneñ dee ne mone bware akato se, amaa mone bo ayeba na borokøane.

²⁹ Mone Wuribware mbraa akaapopo na Farisii awuye mō bō aseñ dabē-rō. Nnō ḥnyā ḥnyā awuye e gyē mone. Bō lee feyε mone e deere Wuribware akyaamee na asesē timaa kō ne baa dēe kyēna-č ne mone nana-ana a mōo bamō-č agyeranṭa se, ne mone mō mone de siimeetii mone laa amo nεεnεε. ³⁰ Ne mone e tōwē feyε, ‘Anē dēe anē te anē adēdaapo a mbēe-č se nee, weetee anē moj sure na bō mōo Wuribware a akyaamee amo.’ ³¹ Amaa mone maa taare a mon' gyiiri ikii feyε bamō ne baa mōo Wuribware a akyaamee-č moj gye mone fōnfōj adēdaapo nee bεεε? Mone gye bamō ananagyī kasenṭinj nee. ³² To, mone moj tēe waa mone awaagyī bōye-č lōwē. N yε mon' kya se mōo asesē feyε anē ne mone adēdaapo a waa-č, bō fō saj ne mone e mōo Wuribware akyaamee-č pεεε-č na mon' ḥu.

³³ Mone awō mō, mone e fa feyε mone e taare a mon' kwaye aworefōo deekpa ne Wuribware a kure bō bēya na o bō gyiiri ebōye awaapo kēsēbō-č-rō aaa? Mone maa taare. ³⁴ Amose-č, mo e tōwē mo i gywii mone feyε mo i suj akyaamee na anyiasenjō na akaapopo a m bō kyonjwe mone ase. Bamō bōkō ne mone e mōo, bōkō mō ne mone e da a mon' bō mera ayii kpare-abεε-rō se. Bamō bōkō mō mone bee mone e da bamō akyokywēe mone kebwarekōrē akyañ-nō, na mon' gya bōkō mō lee mañ-nō yaa mañ kō se. ³⁵ Ketō ne kē bō-rō-č e gyē feyε Wuribware e ba bamō ne baa mōo asesē timaa kemaa sweerē mō se a kēsēbōgyiiri ne o kaa a o bō gyiiri bamō-č bō gyiiri mone kēsēbō. Kasenṭinj

si, lee saŋ ne baa mɔɔ sɛsɛ timaa Abel-ɔ* bo fo
saŋ ne mɔne a mɔɔ Barakiya mò gyi Sakariya-o*
Wuribware sunkpa kano na lɔŋŋəkpa mboŋtə-rɔ-ɔ
pɛɛɛ kesebɔgyiiri dɔŋ mɔne se. ³⁶ Mo i gyi mɔne
kaseŋtin fɛyɛ Wuribware i kperi bamɔ ilowi mɔ
pɛɛɛ se na o gyiiri ndɔɔ a sɛsɛ-ɔ pɛɛɛ kesebɔ.”

*Aneŋ ne Yeesuu e kpa Yerōsalēm awuye aseŋ-ɔ
(Lukas 13.31–35)*

³⁷ Ne Yeesuu a kya se tɔwε feyε, "Mone Yerøalem awuye, san kemaa ne Wuribware a sunj mò akyamεε-ɔ ɔko mone ase-ɔ, mone a daye mò abu mɔɔ. San kemaa ne mo a kpa feyε ŋ kpɔwε mone bo gyanŋε, na ŋ kuŋ mone feyε anεŋ ne kyaase i buŋ mò agyi si-o, mone mɔ mone a kine.

³⁸ To, Wuribware e kpa a ɔ yɔwε mone aseŋ sa mone, na mone maŋ mɔ kii ketaakpan. ³⁹ Mo i gyi mone kaseŋtiŋ feyε mone maa lεe ɳu mo mfaanεε, amɔ san a fo feyε m ba, ne mone e tɔwε feyε,

‘Wuribware yure mò ne ṣ ba mò kenyare-rɔ-ɔ.’*

24

Anęŋ ne Yeesuu a təwę Wuribware suŋkpa kib-wee aseŋ-ɔ

(Maak 13.1–2; Lukas 21.5–6)

¹ Yeesuu a kaapo lamaŋ abwareſen Wuribware ſuŋkpa-č lowe-č, ne ɔɔ leę mfę̄. Mò a leę mfę̄ ɔ yo-č, ne mò agyasepo-č a ba mò ase feyε bo kaapo mò aneŋ ne ſuŋkpa a akyan-č bo dan-č. ² Ne ɔ yε, "Yooo. Mone a ɳu aneŋ ne akyan amo du-o ooo?"

* 23:35 Keleekaase 4.1-12. * 23:35 2 Nkowekvase 24.20-22.

* 23:39 Kilin 118 26

Sanj ko e ba a o bo ba na afore amo ne baa bo pwee akyan amo-o kokoñko gbaa maa sii mfen ne ke yere mbeyamoo. Ba gyera amo peee a bo bo da.”

*Asej ne a ba pwee na kaye dee gyé këe
(Maak 13.3–13; Lukas 21.7–19)*

³ Ket a waa kafwëe-o, ne Yeesuu a yo o te Mfo-Ayii kebëe-o se. Ne mo agyasepo-o a ba mo ase bamo wore, na oko moj bo-ro, ne baa bise mo feye, “Towë gywii ane. Sanj mo ne asej mo peee ne fo a towë bo lee Wuribware sunkpa amo se-o e ba? Ne fo ya yo Wuribware ase, nteto ato e gyé ne a waa na ane dee nu feye fo kikiñji ba kaye mo-ro a to-ro na kaye gyé këe?”

⁴ Ne Yeesuu a lee kanø feye, “Mon' sa se na oko ma pennna mone. ⁵ Bo lee feye asesë bwëetö e ba na bo bo pennna mone e, ‘Mo e gyé Kristoo ne Wuribware a sun bo kyonjwe-o.’ Na bo de mo kenyare ba towë asej na bo pennna asesë bwëetö. ⁶ Sanj amo mone ya nu eko na anaa se meraa mone bëee kef ooo, mone ma sa a amo asej tiri mone, a lee feye a waa kanø nkemaa a ba ane pwee. Amaa n gyé amo-o e gyé ne a kaapo feye kaye e ba a ka gyé këe nee. ⁷ Mo e towë mo i gywii mone feye eman e ko abee, na sweere kó se asesë kó sweere kó mo se asesë. Na akon ba, na sweere lee o lenkpanj esweere bwëetö se. ⁸ Amo-o peee du nee feye akyee a duñwi pwee ne oo dee bo kowé.

⁹ Sanj amo-o ba kperi ane ne mone gyé mo agyasepo-o se na bo kra mone, na bo sa a boñko waa mone borokraa mo. Kaye-ro asesë peee i kperi mo se na bo kisi mone. ¹⁰ Sanj amo-o asesë bwëetö bëe ba kiñji kamee, na bo ma lee gyá mo ekpa-o

se. Na bo gyi abee kidiburo, na bo kisi abee. ¹¹ Na ayebapo bwheeto ba na bo penna bokotoweye bo gye Wuribware akyaamee. ¹² Anej a ato-jo e gyey ne a sa a ebaye sanjhe-ro boro kaye, na bo leej anej se-jo asese bwheeto bwheeto yoweye bamoo beekoo-ana asej kekpa. ¹³ Amaa mo e moroweye okemaa ne o taare a o nyite, na o yere kejkenj bo fo asej amo kee-jo. ¹⁴ Amaa pwee na kaye deey gyey keeey, asese peey i nu asej timaa bo leej Wuribware se a kuwure-o si. Abwaresej kotooweye mo e kaapo bamoo feyey kaye e kpa a ka fo kamoo kee.”

*Anej ne Yeesuu ye Yerusalem man i kpuri-o
(Maak 13.14–23; Lukas 21.20–24)*

¹⁵ Ne Yeesuu a kya se taweyey, “Ato mo ne mo a deej taweyey gywii mone-jo peey se-jo, mon’ nu mo ase neenee. Wuribware kyaamee Daniyel a kyoreey waa abwaresej wore-jo-ro feyey, ‘San ko e ba a o bo ba ne mone adon e ba iyisi ato ko a bo bo yera Wuribware sunkpa-ro na bo bo sa a sunkpa-nyera.’ ”* (Fo ne fo e karay amo-jo, fo a nu kaase aaa?) ¹⁶ “San amo-jo bamoo ne bo bo Yudeya sweere se-jo, a tiri feyey bo sere ya abee-ro. ¹⁷ Na bamoo ne bo bo kawu-o ma kponeey bamoo eyey kinjji yo lony-no feyey ba ya taa kotoeko. ¹⁸ Na bamoo ne bo bo ndoo-ro-jo ma kinjji ba pe feyey ba ba a bo bo taa bamoo awaagya. ¹⁹ Nke nsi amo adanpokyey na atrapo i nyu asej neey feey. ²⁰ Mon’ kore Wuribware feyey sanj ya fo feyey mon’ sere, amo a maa waa kukyure kake, beeey sanj ne kpa kutu bo leej-jo. ²¹ Bo leej feyey sanj amo a asej-jo e waa leej bwheeto a kyoy asej kemaa ne aa kyo waa leej hareey sanj ne

---

* **24:15** Daniyel 9.27; 11.31; 12.11.

Wuribware a tweę kaye-ɔ bo fo ndəɔ-ɔ. Aseŋ ko mə maa lęe ba na a du feyε amo daa. ²² Amaa Wuribware a təŋ nke ne weetee aseŋ amo e waa-ɔ se. O dəe ɔ moŋ təŋ-ɔ se feraa neę, weetee ɔko maa saŋ kaye mɔ-rɔ. Bo lęe bamō ne Wuribware a lee sa mò eyee-ɔ se ne ɔɔ təŋ nke-o si.

²³ Saŋ amo ɔko ya təwę gywii mone feyε, ‘Kee Kristoo ne Wuribware a suŋ-o e yere mfee-ɔ,’ bęee ‘Mò e yere nnoŋ-ɔ,’ mone ma kɔore mò gyi. ²⁴ Bo lęe feyε bokō e ba a bo bo penna mone feyε bamō e gyę Kristoo-o, na bokō mə penna feyε bamō e gyę Wuribware a akyamee-ɔ bokō. Ba ba a bo bo waa akpenyeetə dabə dabə bo kaapo feyε bamō əlen-ɔ a lęe Wuribware ase-ɔ, na bo nya penna bamō ne Wuribware a lee sa mò eyee-ɔ gbaa. Bamō e taare feraa de. ²⁵ To, mo a təwę ketə kemaa gywii mone pwee a saŋ amo dəe fo. Neę monē a nu ε?

²⁶ Amose se-ɔ, ɔko ya təwę gywii mone feyε, ‘Kee, Kristoo bo kimukee-ro nnoŋ,’ mone ma kaŋ yo mfeŋ ya deerę. Bęee ɔko ya təwę feyε, ‘O kwęerə kekyan mɔ-rɔ mfee,’ mone ma kaŋ kɔore mò gyi. ²⁷ Mo e təwę a n gywii mone feyε, aneŋ ne ələelęe i gyi awore-rɔ lęe kyowę lęekpa ya bo fo kyowę twęekpa-ɔ, aneŋ dəe ne mo, dimaadi mò gyi-o, e ba na ɔkemaa ḥu mo. ²⁸ N ye, mfeŋ ne fo ya ḥu apateyε i fuwi ba muruwi-ro, a kaapo feyε kifuniŋ da mfeŋ.”

*Yeesuu, dimaadi mò gyi-o, a keba nyəsepo-ɔ
(Maak 13.24–31; Lukas 21.25–33)*

²⁹ Neę Yeesuu a kya se təwę feyε, “Nke amo-rɔ saŋ ne aseŋ dabə amo a kyoŋ-ɔ,

‘Kyowé ya lée, kétó e gyase,
na oferi mō ma lée lanjé-ró.’
 ‘Na akyéé-e-kpa-agyi kyuwi
lée dayé bwee-ro pupuri,
 na kétó këmaa nē kë bō aworé-ró-ɔ pëee
ma lée waa kyéekyee.’*

30 Sañ-ɔ ba nju soso afutó kó nē a kaapo føyé mó, dimaadi mó gyi-o, e kpa a m ba sweere se. Na kayé-ró asëe pëee yon, na bō su keñken. Nkee ba nju mó a lée soso m bō aworé-ró mó e ba këyaalen-nó na kelañjeró dabe-ró. **31** Na kabere dabe su keñken soso, na n sunj mó mbɔ́ lée soso ba sweere mó se mfée, na bō yo këbare këmaa ya kpwé asëe nē Wuribware a lee sa mó eyee-ɔ pëee lée sweere këmaa se bō gyanjé toñ kó.”

32 Né Yeesuu a kya se tawé føyé, “Mon' sa a figi kiyii kaapo móne kanyiasen. Móne nyi føyé këmo ya ba kë e kpa a kë pøwé, amo këkyaare e kpa a kë fo. **33** To, anej dee nē móne ya nju føyé aseñ mó pëee e waa, amo mon' pini føyé sañ e kpa a o fo føyé m bëe kijñji ba. **34** Mó i gyi móne kasentin føyé ndoo a kayé mó-ró a asëe-ɔ bokó i nju sañ nē ato mó e ba-ɔ. **35** Soso na sweere pëee aseñ e kyon, amaa mó aseñ feraa maa kyon daa.”

*Okó móñ nyi kake nsi nē Yeesuu i kijñji a o ba-ɔ
(Maak 13.32–37; Lukas 17.26–27)*

36 Né Yeesuu a kya se kaapo mó kikiñji ba-ɔ aseñ. Né o ye, “Amaa okó móñ nyi kake nsi nē mó i kijñji a m ba-ɔ. Wuribware mbɔ́-ɔ, bëeë mó, dimaadi mó gyi-o, gbaa móñ nyi kake suyo-o.

* **24:29** Isaya 13.10; 34.4.

Amə anę sę Wuribware wore kpeñ i nyi. ³⁷ Anęñ ne aa dęe waa anę ədędaapə Nowaa mbęe sę-ɔ, anęñ dęe ne mo, dimaadi mò gyi-o, kikiñji ba-ɔ e waa. ³⁸⁻³⁹ Nowaa mbęe amo sę-ɔ, əkemaa maa sę o gyi ateese na o nuu nta, na anyare na akyęe e waaree anęñ-aaa, na bo moŋ nyi feyę aseñ e to bamo ya bo fo kake ne Nowaa a lwee mò koree dabę dabę-ɔ-rɔ-ɔ, ne kufwiiri a bo tweę moɔ bamo pęee. Anęñ dęe ne mo, dimaadi mò gyi-o, i fu-ro a m ba.

⁴⁰ Kake nsi ne mo i kiñji a m ba-ɔ, mo e ba a m bo to anyare anyɔ na ba dɔɔ kɔdɔɔ-rɔ. Na n lee əkoñko yaa mo ase yowę əkoñko mo bo sii. ⁴¹ Na akyęe anyɔ kɔ mo bo toŋ koñko ba kwęe abwaye, na m bo lee əkoñko yowę mo bęekɔ-ɔ bo sii.

⁴² Amosę sę-ɔ moñe əkemaa sa mò eyęe sę. Moñ' waa sira, a leę feyę moñe moŋ nyi saj ne moñe nyañpe e ba-ɔ. ⁴³ Moñ' nyiñji si feyę lɔŋ wuye dęe o nyi saj ne oyu de ɔ ba-ɔ nee, weetee ɔ maa di idi na ɔ yowę mo lɔŋ-ɔ sa oyu-o na ɔ bo lweero ya ywii mò. ⁴⁴ Amosę sę-ɔ moñe gbaa, moñ' waa sira, a leę feyę mo, dimaadi mò gyi-o, bo ba-ɔ, mo i fu-ro a m ba nee.”

Keyaafɔrę timaa na keyaafɔrę bɔyę (Lukas 12.41-48)

⁴⁵ Ne Yeesuu a kya sę tɔwę gywii mò agyasepo-ɔ feyę, “Mo a fu-ro a m ba sę-ɔ, mo e kaapo moñe keyaafɔrę ne mo ase o nyi aseñ, ne o bware-o. Moñ' sa a anę taa feyę nyañpe kɔ e kpa a o tu kpa, ne ɔɔ taa keyaafɔrę kɔ feyę ɔ bo deere mò lɔŋ na mò ayaafɔrę ne baa saj-ɔ sę, na bo nya nya ateese gyi saj ne a bware feyę bo gyi-o. ⁴⁶ Mò nyañpe ya

kiñjì ba pē bō tō feyē keyaafōrē amo e waa kētō nē
 oo tōwē gywii mō feyē o waa-ɔ, anēñ a keyaafōrē-ɔ
 akatō i gyi. ⁴⁷ Mō e tōwē mō i gywii mōne feyē
 a waa kanō ñkemaa mō nyāñpē e taa mō kapotēe
 pēee na o bō sa mō keyaafōrē amo a o deērē sē
 sa mō. ⁴⁸⁻⁴⁹ Amaa n taa feyē mō e gyē keyaafōrē
 bōyē, amo feraa o tōwē neē feyē mō nyāñpē-ɔ a
 kyee na kikiñjì ba-ɔ sē-ɔ, o lēe kaasē a o dayē mō
 kosobēe-anā ayaafōrē nē bō bō lōñ-ɔ-rō-ɔ, na o gyi
 ateese nē o kpa-ɔ, na mō aa atabwēepō kyēna nuu
 nta ba bwēe. ⁵⁰ Ntētō nē mō nyāñpē-ɔ e waa? Mō
 nyāñpē-ɔ i kiñjì a o ba kake nē keyaafōrē-ɔ maa
 deērē mō kpa-ɔ na sañ nē o moñ nyi-o. ⁵¹ Na mō
 nyāñpē bō da mō bwēetō gyiiri mō kēsēbō, na o gya
 mō yaa mfēñ nē nnō ñnyo ñnyo awuye i ñju aseñ-ɔ.
 Mfēñ-ɔ o su bwēetō, na o duñwi mō kanō.”

25

Mbregyii kudu kitee

¹ Nē Yeesuu a bēe tōwē kitee kō nē kē e kaapo
 anēñ nē Wuribware se a kuwure-o du sañ nē o
 bēe o kiñjì a o ba-ɔ. O yē, “N gyē ñnyare kō ya dēe
 kyēna aaa? Nē o kpa a o waaree ñkyee. Nē baa waa
 kōkofō-rō ateese siraan bō gyi. Nē ñkofō mō kuri a
 kyee ateese-o kēbō gyi. Amō kibugyii a da na o moñ
 tēe ba. Nē mbregyii kudu kō mō bō-rō. Nē bō te
 kawu bō gywii mō kēba. ²⁻⁴ Bamo-rō anuu kō moñ
 bō mfēere, a lēe feyē bō de ifetiri, nē bō moñ sōa mfō
 bō tii mmō nē m bō ifetiri-o-ro si baa. Bamo anuu
 nē baa sañ-ɔ mō gyē anyiasenþo, a lēe feyē baa kyo
 taa mfō bō tii mmō nē m bō bamō ifetiri-o-ro si baa.

⁵ የቆዕቃ ሡኝ kuri a kyee na ክeba-ታ se-ታ, mbregyii-o
የሱስ ሙን ተወሩ kra idi. Ne baa di idi.

⁶ Yenseña a fo-ɔ, ne ɔkɔ a faa-rɔ tɔwe feyɛ, ‘Okofɔ mò kuri e ba ooo. Mon' sa a ane ya gyanjaa mò.’

⁷ Né mbregyii-o pεεε a tεŋ-nɔ kyiŋŋi kɔsɔ kyεna. Né baa yonyoŋ bamɔ ifetiri-o-ro. ⁸ Né mbregyii nε bo mɔŋ bo mfεεre-ɔ a tɔwε feyε, ‘Oo! Oo! Oo! Anε ifetiri i duŋ ooo.’ Né baa kɔrε mbregyii anyiasεŋŋɔ-ɔ feyε bɔ sa bamɔ mfɔ-ɔ ɳkɔ. ⁹ Né baa beŋŋaa bamɔ feyε, ‘Daabii. Anε ya sa mone ɳkɔ, mfɔ nε anε aa mone i ke-ro-o maa ke anε aa mone kayε. Amose-ɔ mɔn' nare mfɔ ofepɔ a lɔŋ-ɔ-rɔ ya sɔɔ mone lee.’

¹⁰ Mbregyii ne bo moŋ bo mfεεre-ɔ a yii a bo ya sɔɔ mfɔ-ɔ, ne ɳkee əkofɔ mò kuri-o a ba. Ne mbregyii anyiasenpo-ɔ, bamø a kra sira-o si-o, a ya gyanjaa əkofɔ mò kuri-o. Ne bamø aa mò a lwee lɔŋ-nɔ na bo ya gyi kokofo-rɔ a ateese-o. Bamø a lweero-o, ne baa tii pone-ɔ twee-rɔ.

¹¹ Ketō bo waa kafwee-ɔ, ne mbregyii ne bo moŋ
bo mfεεre-ɔ a kiŋji ba. Ne baa bo yere kawu
pone-ɔ ase tée fεyε, ‘Ane nyanpe, ane nyanpe, taye
ane a ane lweero.’

¹² Ne əkofə mὸ kuri a bęñjaa bamὸ feyε, ‘Daabii. Mo i gyi mone kasentin feyε moŋ nyi mone.’

Amo e gye saasebεε.”

¹³ Ne Yeesuu a baa amo bo gyę kęe feyę, “Mone
okemaa sa mò eyee se, a lee feyę mone monj nyi
kake bęee san ne mo, dimaadi mò gyi-o, e ba-ɔ.”

*Ayaafɔrə timaa anyə na keyaafɔrə wɔrɔgyapo kɔ
kitee*
(Lukas 19.11–27)

14 Né Yeesuu a bęe ba kitee kő bő kaapo kętő nę ke e waa mὸ keba bęe-ɔ. Ḷ yε, “N gyę ato wuye kő ya dęe kyęna aaa? Né o kpa a o tu kpa yę kęfə ya kyęna kafwęe. Né o taa mὸ kapotęe waa bamő kęsaree-rő na bő deere sę gywii mὸ. **15** Ḷ sa bamő əkemaa anęn nę o fa feyę o taare a o deere sę-ɔ. Ḷ sa əkönkő siidii ńkpęn alafa anuu (GHC 500,000). Əkönkő mō nę o sa siidii ńkpęn alafa anyɔ (GHC 200,000). Né əkönkő mō bęe o sa siidii ńkpęn kelafa (GHC 100,000). Né ńkee oo tu mὸ kpa-ɔ.

16 Mfęn nę keyaafřre gyenkpęesę-ɔ a yɔ ya taa mὸ siidii ńkpęn alafa anuu bő kyurowi-ro nya siidii ńkpęn alafa anuu bő tii si. **17** Anę dęe nę keyaafřre nyasępo-ɔ a ya taa mὸ siidii ńkpęn alafa anyɔ bő kyurowi-ro nya siidii ńkpęn alafa anyɔ bő tii si. **18** Amaa keyaafřre sasępo-ɔ a taa mὸ siidii ńkpęn kelafa-ɔ yaa kawu ya kwii bɔ, nę o taa mὸ nyanępe a atanne-ɔ bő waa-rő pure.

19 Amo a kyee-o, nę ayaafřre-ɔ bamő nyanępe-ɔ a kinji ba pe. Né o tęe mὸ ayaafřre-ɔ bő gyantę na o nya ḥnu mὸ aa bamő mbonytő-rő atanne nę a bő-rő-ɔ na o kɔɔrę lęe bamő ase. **20** Keyaafřre gyenkpęesę a ba mὸ akatő-rő, nę o tawę gywii mὸ feyę, ‘Mo nyanępe, kęe siidii ńkpęn alafa anuu nę fo a taa bő sa mὸ-ɔ. Ńkee bęe kęe siidii ńkpęn alafa anuu nę mὸ a nya bő tii si-ɔ.’

21 Né mὸ nyanępe-ɔ yε, ‘Fo a waa ato. Keyaafřre timaa na kaseňtiŋ wuye e gyę fo. Mbeyəmə mō a kɔɔrę fo gyi atanne ngyingyii-ro ḥnu fo kaseňtiŋ. Amosę-ɔ mō e taa mὸ atanne dabe na m bō sa fo a fo deere sę. Lweero ba mfeę na mὸ aa fo gyi akatő.’

22 Né keyaafɔré nyɔsepo-ɔ a ba mò nyanjpe-ɔ akatɔ-rɔ, né ɔɔ tɔwɛ gywii mò feyɛ, ‘Mɔ nyanjpe, kɛe siidii ηkpeŋ alafa anyɔ né fɔ a taa bɔ sa mo-ɔ. Nkee bɛe kɛe siidii ηkpeŋ alafa anyɔ né mo a nya bɔ tii si-o.’

23 Né mò nyanjpe-ɔ yε, ‘Fɔ gbaa, fɔ a waa atɔ feyɛ fɔ bɛɛkɔ keyaafɔré kɔ-ɔ. Mɔ a kɔɔrɛ fɔ gyi atanne ngyingyii-ro ɲu fɔ kasenṭin-ɔ si-o, mɔ e taa atanne dabe na n sa fɔ a fɔ deere se. Lweero ba mfée na mo aa fɔ akato.’

24-25 Né ɲkee keyaafɔré sasepo-ɔ a bɔ tɔwɛ feyɛ, ‘Mɔ nyanjpe, n sere fɔ, né ɲ nyi feyɛ fɔ aseŋ bɔ lɛŋ, né fɔ e taa kɛtɔ né kɛ moŋ gye fɔ lee-o, né fɔ e kɔɔrɛ adəateese né fɔ moŋ dwii-ɔ fɔ i kii fɔ lee-o, amo se-ɔ né mo a taa fɔ siidii ηkpeŋ kelafa-ɔ yaa kawu. Né mo a ya kwii bɔ taa bɔ waa-rɔ pure. Amosɛ-ɔ mbeyɔmɔ kɛe fɔ atanne-ɔ pɛee. Fɔ lee neɛ, amosɛ-ɔ kɔɔrɛ fɔ ato.’

26 Né mò nyanjpe-ɔ yε, ‘Keyaafɔré bɔyɛ na wɔrɔgyapo kasenṭin e gye fɔ. Fɔ yε fɔ nyi feyɛ mo e taa kɛtɔ né kɛ moŋ gye mo lee-o, né mo e kɔɔrɛ adəateese né moŋ dwii-ɔ mo i kii mo lee. **27** Né emenɛ ya waa se ne fɔ moŋ taa mo atanne-ɔ yaa bɔ beya baŋkɛ-rɔ, na mo a kinŋji ba-ɔ na ɲ nya atanne bɛe bɔ dəŋŋɔ se?’

28 Né ɔɔ bɛe tɔwɛ gywii bamɔ né bɔ yere mfɛŋ-ɔ feyɛ, ‘Mon’ kɔɔrɛ siidii ηkpeŋ kelafa né e bo ɔnyare mo ase-ɔ taa sa mò né o de siidii kakpeŋkeɛ-ɔ. **29** Bɔ lɛɛ feyɛ ɔkɔ né o de kɛtɔ-ɔ, ba taa bwɛɛtɔ na bɔ bɔ tii mò se. Na mò lee nya waa kokyɔ. Amaa ɔkɔ né ɔ moŋ de-o feraa, ba kɔɔrɛ kafwɛɛ né o de-o a bɔ lɛɛ mò ase. **30** Na mon’ taa keyaafɔré mo né ɔ maa

lənəjə seye-ɔ twęe mὸ bo kyoŋwē kawu kibugyii-ro.
Mfəŋ nē ba su, nē ba duŋwi nnɔ-ɔ.' ”

Aneŋ nē Yeesuu i gyi kaye-rɔ asesɛ peee aseŋ-ɔ

³¹ Nē Yeesuu a kaapø mὸ agyasəpø-ɔ atɔ bo gyę kęe feyε, “Kake nsi nē mo, dimaadi mὸ gyi-o, e lee soso na m bo gyi kuwure-o, mὸ aa Wuribware a mbɔɔ-ɔ e ba na n kyęna mὸ kuwuregya-ɔ se. ³² Na kaye-rɔ asesɛ peee gyanję mὸ akata-rɔ. Mfəŋ nē mo i ke bamø-rɔ ntuŋ ŋnyɔ, feyε aneŋ nē mbo ɔdeerəsəpø i lee ɛsanne kɔkweę, nē o lee ɛteerę mὸ kɔkweę-ɔ. ³³ Bamø nē bo gyę asesɛ timaa-o du nee feyε ɛsanne-ɔ. Bamø nē mo e sa a bo yere mὸ kigyisésaree se. Bamø nē baa saŋ-ɔ du nee feyε ɛteerę-ɔ. Bamø mὸ nē mo e sa a bo yere mὸ kebenasaree se.

³⁴ Na n kyęna mὸ kuwure si. Na n tɔwę gywii bamø nē bo yere mὸ kigyise si-o feyε, ‘Mon' sa a mone akatø gyi, a lee feyε n sę Wuribware a yure mone. Amose-ɔ mon' bo gyi kuwure nē ɔɔ bo beya sa mone lee hareę saŋ nē ɔɔ twęe kaye-ɔ. ³⁵ Bo lee feyε saŋ nē akon a nya mo-ɔ, nē mone a sa mo ateese, nē mo a gyi. Saŋ nē burufo a nya mo-ɔ, nē mone a sa mo nkyu, nē mo a nuu. Saŋ nē mo a kii ɔfɔ-ɔ, nē mone a kra mo neenee mone aye. ³⁶ Saŋ nē mone a ŋu feyε m buŋ aprakęe-ɔ, nē mone a sa mo atɔ, nē mo a buŋ. Saŋ nē mone a ŋu mo na mo e lɔ-ɔ, nē mone a kya mo-rɔ. Saŋ nē baa tii mo tiikpa-ɔ nē mone a bo laa mo.’

³⁷ Na asesɛ timaa amo bise mὸ feyε, ‘Anę nyanyę, nsan̄ mo nē akon a nya fo, nē anę a sa fo ateese, nē fo a gyi? Tɔwę gywii anę. Beεε nsan̄ mo nē burufo a nya fo, nē anę a sa fo nkyu, nē fo a nuu? ³⁸ Nsan̄

mo nē anē a bēe njū fō na fō gyē ḥfō, nē anē a kra fō nēenēe anē aye? Nē nsaj mo nē anē a njū fō, na fō buŋ aprakēe, nē anē a sa fō atō, nē fō a buŋ? ³⁹ Nsaj mo nē anē a njū feyē fō e lō, bēee baa tii fō tiikpa nē anē a bo laa fō kya fō-rō?

⁴⁰ Na m bēnjaa bamō feyē, ‘Mo i gyi mōnē kasēntiŋ feyē, saj kēmaa nē mōnē a waa mo kōwēbēe-anā ngyingyii mō ḥkō kēdamēnaŋsē-ō, mōnē a waa mo, Yeesuu, kēdamēnaŋsē nēe.’

⁴¹ Na n tōwē gywii bamō nē bo yērē mo kēbēna sē-ō feyē, ‘Mōnē feraa, mōn’ lee mo ase. Wuribware a loŋ mōnē. Mōn’ narē ya lwee dēekpa ne Wuribware a kure bo bēya ḥbōnsam na mō kamēe-rō awuye-o-ro. Anēj a dēekpa-ō maa duŋ pēee. ⁴² Bo lee feyē saj nē akōn a nya mo-ō, mōnē moŋ sa mo ateese a n gyi. Saj nē burufo a nya mo-ō, mōnē moŋ sa mo nkyu a n nuu. ⁴³ Saj nē mo a kii ḥfō-ō, mōnē moŋ kra mo nēenēe. Saj nē mōnē a njū feyē m buŋ aprakēe-ō, mōnē bēe mōnē moŋ sa mo atō buŋsē. Saj nē mōnē a njū feyē mo e lō, nē n da tiikpa-ō-rō-ō, mōnē moŋ bo laa mo na mōn’ kya mo-rō?’

⁴⁴ Na aseſe bōyē amo bēnjaa mo feyē, ‘Anē nyaŋpē, nsaj mo nē anē a njū fō na akōn de fō, nē anē a kine kēsa fō ateese? Tōwē gywii anē. Nē nsaj mo nē anē a njū fō na burufo de fō, nē anē a kine kēsa fō nkyu? Nsaj mo nē anē a njū fō feyē ḥfō, nē anē a kine kēkra fō nēenēe, bēee anē a njū fō na fō buŋ aprakēe, nē anē a kine kēsa fō atō buŋsē? Bēee nsaj mo nē anē a njū fō na fō e lō bēee fō da tiikpa, nē anē a kine kēbō kya fō-rō?’

⁴⁵ Na m bēnjaa bamō feyē, ‘Mo i gyi mōnē kasēntiŋ feyē saj kēmaa nē mōnē a njū mo

kowebεε-ana ngyingyii-o mə əkə na o gyi aworefəo, ne mone a kine kowaa mò kedamenaŋse, saŋ amo-ɔ mo, Yeesuu, ne mone a kine kowaa kedamenaŋse.’

46 Aneŋ a asesε bøyε-ɔ ne mo e gya a m bø kyoŋwε mfεŋ ne bamø kesebøgyiiri maa lōwε pεε-ɔ. Asesε timaa-o feraa e nya ɳkpa na kukyure ne a moŋ de kεε-ɔ.”

26

Aneŋ ne baa da Yeesuu kuju si kikpuni-o

(Maak 14.1–2; Lukas 22.1–2; Yohanee 11.45–53)

1 Yeesuu a kaapø mò agyasəpo-ɔ amo-ɔ pεε lowε-ɔ, ne ɔɔ tøwø gywii bamø feyε, **2** “Mone nyi feyε ɳke ɳnyø bø fo-ɔ, Wuribware-a-kya-anε-yøwε a ateeše-o kigyibee e fo. Saŋ-ɔ na bø taa mo, dimaadi mò gyi-o, waa bøkø kesarøe-rø na bø da mo bø mera kiyii kpare-abee-rø se məo.”

3 Ne Wuribware aləŋŋøpo abrøsε na maŋ abrøsε a gyanjø ələŋŋøpo brøsε ne ba tøe mò ε Kayafas-ɔ løŋ-nø. **4** Ne baa løe ba kpa ekpa ne ba børø se a bø kra Yeesuu, na əkø moŋ ɳu-o, na bø məo. **5** Amaa bø yε, “Anε ma kra mò Wuribware-a-kya-anε-yøwε a ateeše kigi a ɳke-o-ro, a løe feyε anε ya kra mò ɳke amo-rø, lamaŋ maa sure, na bamø iduŋ fwii, na bø baa ekø maŋ-nø.”

Aneŋ ne ɔkyee ko a twiiri laŋpenjtaa wee Yeesuu kuju si Bεtaniya-o

(Maak 14.3–9; Yohanee 12.1–8)

6 Saŋ amo ɳke ɳkø Yeesuu bø Bεtaniya kaməŋyii-ro. Ne ɔnyareŋ kø ne ba tøe mò ε Simøŋ, ne ɔ bøe ɔ dεε ɔ gyø bwatøpo-ɔ a nyiŋji mò feyε

ɔ bo gyi ateese mò ləŋ-nə. ⁷ Yeesuu a te o gyi ateese-o, nè ɔkyee kò a lweero ba mò ase. Na o de mò lanpenjtaa yawo ləŋsé kò. Lanpenjtaa amo bo kaləgyii damenanjse kò nè baa taa kibu nè ba tee kemo ε alabasetaa-ɔ bo waa-ɔ-rɔ née. Nè oo twiiri lanpenjtaa-ɔ weē Yeesuu kuṇu si.

⁸ Yeesuu agyasepo-ɔ a nyu amo-ɔ, nè bamø idun a fwii. Nè bo yε, “Nteto e gyε lanpenjtaa amo kenyera anej? ⁹ ɔkyee mɔ a fe lanpenjtaa mɔ née, weetee ɔ nya atanne bweetɔ, na ɔ nya taa atanne-ɔ bo sa atiripo.”

¹⁰ Yeesuu a nyi kētɔ nè ba tōwε kemo a asej-ɔ se-ɔ, nè oo tōwε gywii bamø feyε, “Nteto se nè mone e waa mò anej? M feraa mɔ ase, ato timaa na kedamenanjse nè oo waa. ¹¹ Mone de atiripo mone ase sanj kemaa, amaa m feraa mɔ aa mone maa kyεna a ane bo yo. ¹² Kētɔ nè oo waa-ɔ e gyε feyε mò a twiiri lanpenjtaa-ɔ weē mɔ se-ɔ, oo ba a ɔ bo ləŋnɔ mɔ kayoware bo sa mɔ kipure-o née. ¹³ Mbeyomɔ mɔ i gyi mone kasentij feyε kaye mɔ pεεε-rɔ tōj kemaa nè ba tōwε abwaresej-ɔ, bo lee kētɔ nè ɔkyee mɔ a waa-ɔ se-ɔ, mò kenyare maa muri amo-rɔ daa.”

*Anej ne Yudas a sure si feyε o gyi Yeesuu kidiburo-o
(Maak 14.10–11; Lukas 22.3–6)*

¹⁴ Mfɛn nè Yeesuu agyasepo kudu anyɔ-ɔ ɔkɔ nè ba tee mò ε Yudas Kariyotinyi-o a yɔ Wuribware aləŋŋɔpo abresε-ɔ ase. ¹⁵ Nè oo tōwε gywii bamø feyε, “Mɔ ya taa Yeesuu bo waa mone kesaree-rɔ, atanne afene nè mone e sa mɔ?” Nè baa kare atannegyi fufuri adusa nè kekemaa a fo siidii

aduna-ɔ sa mὸ (GHC 1,200). ¹⁶ Lee kake amo bo yo ne Yudas a lee ɔ kpa kpa ne ɔ bo lee Yeesuu bo sa bamo-ɔ.

*Siraa ne Yeesuu mὸ aa mὸ agyasepo-ɔ a waa na bo gyi Wuribware-a-kya-anę-yęwę a ateese-o
(Maak 14.12-16; Lukas 22.7-13, 21-23)*

¹⁷ Kadawəkywęe a kake ne ka gyę ηkpęe ne ba gyi bodobodoo ne yiisi moŋ te-ro-o, ne Yeesuu a agyasepo-ɔ boko a ba mὸ ase bo bise mὸ feyε, “Mfенę ne fo e kpa feyε anę ya lənęjɔ sa fo a fo ya gyi Wuribware-a-kya-anę-yęwę a ateese-o?”

¹⁸ Ne Yeesuu a bęnjaa bamo feyε bo yo ɔnyare kɔ ase maŋ-nɔ na bo təwę gywii mὸ feyε, “Okaapropo-ɔ yε mὸ sanj-ɔ a ba. Amosę-ɔ ɔ kpa feyε mὸ aa mὸ agyasepo-ɔ gyi Wuribware-a-kya-anę-yęwę a ateese-o fo lənę-nɔ née.”

¹⁹ Ne agyasepo amo a waa anę ne Yeesuu a təwę gywii bamo-ɔ, ne baa waa Wuribware-a-kya-anę-yęwę a ateese-o siraa mfęn.

*Anę nyajpę a ateese-o
(Maak 14.17-26; Lukas 22.14-23; Yohanee 13.1-2, 21-30; 1 Korintoo awuye 11.23-25)*

²⁰ Kyəwe a lōwe-ɔ, ne Yeesuu mὸ aa mὸ agyasepo kudu anyɔ-ɔ a kyena a bo gyi Wuribware-a-kya-anę-yęwę a ateese-o. ²¹ Bamo a te ba gyi-o, ne Yeesuu yε, “Mo e təwę mo i gywii mone feyε mone-rɔ øko i gyi mo kidiburo.”

²² Mὸ a təwę anę-ɔ, ne aa waa bamo mfęere bwęetɔ. Ne baa lee ba bise mὸ kegyase kegyase feyε, “Kaseňtij nee, mo ne fo de, bęee?”

²³ Ne Yeesuu a lee kano feyε, “Oko ne mo aa mὸ kesareę i di gyare koŋkɔ-rɔ anę i gyi-o e gyę ne o

gyi mo kidiburo. ²⁴ Mo, dimaadi mo gyi-o, i wu feye anen ne baa kyoree mo asen waa abwaresen wore-o-ro-o. Amaa oko ne o gyi mo kidiburo-o i ηu asen nee fee. Bo dee bo moj kowe anen a ses-o neee, weetee a bo.”

²⁵ Ne Yudas odiburopo-o ye, “Okaapopo, mo ne fo de, beee?”

Ne Yeesuu a beñjaa mo feye, “Fo nyi gbaa.”

²⁶ Sañ ne bo maa se ba gyi-o, ne Yeesuu a taa bodobodoo, ne o sa Wuribwaree aŋse weee se, ne o teññe-ro sa mo agyasepo-o. Ne o ye, “Mon' koɔre, na mon' gyi. Mo koyoworegyi nee.”

²⁷ Ne o taa nta kotorenkyu boro, ne o sa Wuribwaree aŋse weee se, ne o taa sa bamo. Ne o ye, “Mone peee, mon' koɔre nuu. ²⁸ Mo mbogya ne n twiiri a η weee, na Wuribwaree nya taa asen bweeto eboyee bo ke bamo-o neee. Mo mbogya ne n tii Wuribwaree na asen mbonjto-r a etan popwee-o kano-o neee. ²⁹ Mo e towe mo i gywii mone feye leee mbeyomo bo yo, ma leee nuu nta mo peee, amo ηke nsi ne mo aa mone i nuu nta popwee sañ ne n se Wuribwaree e ba a o bo gyi mo kuwure-o.”

³⁰ Ne baa waa kilij bo kyoro Wuribwaree mfen, ne baa leee kawu yo Mfo-Ayii kebee-o se.

*Anen ne Yeesuu ye Peetroo e towe ε a moj nyi mo-o
(Maak 14.27–31; Lukas 22.31–34; Yohanee 13.36–38)*

³¹ Ne Yeesuu a beñ kya se towe gywii mo agyasepo-o feye, “Mone peee mo e seree a mon' yowe mo kanye mo, feye anen ne abwaresen wore-o a towe ε,

‘Wuribwaree e moa esanne odeeresepeo-o,

na əsanne-ɔ b33d mə brawe-ɾɔ'-ɔ.*

³² Amaa mo ya bo kyiñji lee lowi-ro, mo e gye mone ñkree a ñ yo Galileya sweere se.”

³³ Mfeñ ne Peetroo a tɔwɛ gywii Yeesuu feyɛ, “Haree mɔ bɛekø-ana mɔ ya sere, m feraa ma sere a n yɔwe fo.”

³⁴ Ne Yeesuu mə a bəŋŋaa mὸ feyε, “Mo e tōwe
mὸ i gywii fo feyε, fo e swēe iluwi esa kānye mὸ³⁵
feyε fo moŋ nyi mo pwεe na kyaŋare dεe fore.”

³⁵ Ne Peetroo a bee bəŋŋaa mò feyε, "Haree amo e gye mo aa fo lowi gbaa, ma təwε feyε moŋ nyi fo." Ne agyasepo ne baa saŋ-ɔ pεee mɔ a təwε anen dεe.

*Anę̄ ne Yeesuu a ya kore kebwarekore
Ḡetes̄manee-ɔ*

(Maak 14.32–42; Lukas 22.39–46)

³⁶ Amo-ɔ kamεε-rɔ, nε Yeesuu mò aa mò agyasepo-ɔ a ba banε kɔ nε ba tεε mò ε Gεtεsεmanεe-ɔ-rɔ. Nε ɔɔ tɔwε gywii bamø feyε, “Mɔn' kyεna mfeε, na η yø nnøj ya kore kebwarekore.” ³⁷ Nε ɔɔ tεε Peetroo na Sibidii mò gyi-ana anyɔ-ɔ, bamø ɛ gyε Yakubu na Yohanee, bø tii mò eyee se, nε baa yø. Mfeŋ ne mò abaa-rɔ a yøre, nε mò kayowøre-rɔ a waa mò yøreyøre. ³⁸ Nε ɔɔ tɔwε gywii bamø feyε, “Mø børe-rɔ i duŋwi mo bwεetɔ, haree mø ɛ kpa a η wu. To, mon' kyinŋni kyena mo ase mfee.”

³⁹ Ne oo nare yo akatə-rə kafwēe, ne oo ya kyon di kame si sweere. Ne oo kore Wuribware feyε, “N se Wuribware, mo e kore fo nee feyε, amo e kaa a baare, fo sa a mo aworefəo ne mo i gyi-o mo gye

* 26:31 Sakariya 13.7.

kεε, na m ma wu. Amaa kanø nkemaa nø fo e kpa-ɔ bware sa mo.”

40 Nø oo kinjji ya to feyε mò agyasepo asa amo pεε a di idi. Nø oo bise Peetroo feyε, “Emenø se nø monø abεε asa moŋ taare kyøna mø ase døjhwεreø kɔŋkø, na monø moŋ di idi? **41** To, mon' kyinjji kyøna, na mon' kore kεbwarekore feyε Ḍønsam ma kaŋ kyø monø-rø kεe feyε monø i kinjji kamεε aaa. Monø nkponø e kpa kikyinjji kyøna, amaa monø nyowøre-rø mø a waa yøreyøre.”

42 Nø oo bee yø ya kore kεbwarekore. Nø o yε, “N se, mo aworeføø nø mo i gyi-o e ma gye kεε, na moŋ gyi amo lowø wu feraa, aneŋ nø fo e kpa-ɔ e gye nø a waa.”

43 Nø oo bee kinjji ya to feyε mò agyasepo-ɔ a bee di idi. Bo moŋ taare kra idi. **44** Nø Yeesuu a bee yøwø bamø ya kore kεbwarekore sasepo feyε aneŋ nø oo kore nyøsepo-ɔ.

45 Nø oo bee kinjji yø agyasepo amo ase ya tøwø feyε, “Monø saŋ monø i di idi monø i kyure nee eee? To, saŋ a fo mbeyømø. Mon' deere, ba lee mo, dimaadi mò gyi-o, ba sa ebøye awaapo, na bo nya mo se kεyaaleŋ. **46** Mon' kεe, øko nø o gyi mò kidiburo-o e ba-ɔ. Mon' koso a ane yø na ane ya gyanøja mò.”

*Aneŋ nø baa kra Yeesuu-o
(Maak 14.43–52; Lukas 22.47–53; Yohanee 18.2–12)*

47 Yeesuu saŋ o sa seŋsa o gywii mò agyasepo-ɔ, nø Yudas nø o gye agyasepo kudu anyø-ɔ øko-ɔ a fo. Mø aa aseše kukwii dabø kø na bamø apaŋ na akyokuŋ ya ba. Wuribware aløŋjøpo abreše-ɔ na maŋ abreše-ɔ ya suŋ bamø. **48** Amø odiburopø-ɔ

a kyə kaapo aseſe amo nē bo gya mὸ sę ba ba-ɔ kpa nē ba bɔrɔ sę a bo kra Yeesuu-o. Ḍɔ tɔwę gywii bamo nē ſeyε, “ጀko nē mo e yo a ŋ ya ka mὸ kanɔ-ɔ ę gye mὸ nē mɔnε ę kpa-ɔ. Mɔn' kra mὸ, na mɔn' taa mὸ nare!” ⁴⁹ Amose-ɔ Yudas a deŋ fo-ɔ, nē ɔɔ yo Yeesuu aſe ya t̄ē mὸ ſeyε, “ጀkaapopo.” Nē ɔɔ kyokywē mὸ kedaabɔŋ damenajse ka mὸ kanɔ, ſeyε aneŋ nē Yudaa awuye e ka abεε kanɔ saŋ kemaa-ɔ.

⁵⁰ Nē Yeesuu a lee kanɔ ſeyε, “Mo nyare, waa ketɔ nē fo a ba a fo bo waa-ɔ lōwε.” Nē baa ba bo kra Yeesuu. Ne baa kra mὸ-ro keŋken. ⁵¹ Mfeŋ nē Yeesuu a agyasepo-ɔ ጥko a gyiiri mὸ kεpaŋ lē kεmo kεgyafo-ro bo ሚe Wuribware ዘlōŋjəpo br̄esε a anya-ɔ ጥko kεſebə teŋ.

⁵² Amaa nē Yeesuu a tɔwę gywii mὸ ſeyε, “Yōwε, na fo taa fo kεpaŋ-ɔ bo waa kεmo kεgyafo-ro. ጥkemaa nē ɔ taa kεpaŋ a ɔ bo kɔ-ɔ, ba ba kεpaŋ a bo bo mɔa mὸ. ⁵³ Fo moŋ nyi ſeyε mo e taare a n t̄ē n sę Wuribware a ɔ bo kya mὸ-ro aaa? Na puri-ro ɔ ba mὸ mbɔa anaapo-ɔ ŋkpeŋ ŋkpeŋ bo kyoŋwε aaa? ⁵⁴ Mὸ ya sa nē baa mɔrɔwε mo lē anyare mɔ kεſaree-ɔ feraa, emené nē mo i wu mo lowi nē baa kyoree mɔ aſeŋ abwareſeŋ wɔrε-ɔ-rɔ-ɔ nēe?”

⁵⁵ Mfeŋ nē Yeesuu a tɔwę gywii bamo nē baa kra mὸ bo de-ro-o ſeyε, “Amo mɔnε a ba apan na akyokuŋ nēe a mɔn' ba bo kra mo ſeyε oyu-o ooo? ንke mfene mɔ-ro mo aa mɔnε nēe na n te Wuribware sunkpa kabuno-o mo e kaapo abwareſeŋ, na mɔnε mo mɔnε moŋ kra mo? ⁵⁶ Amaa amo-ɔ a ba aneŋ nēe na ketɔ nē Wuribware a akyamε-ɔ bokɔ a kyoree mɔ aſeŋ waa abwareſeŋ wɔrε-ɔ-rɔ-ɔ nya waa kaseŋtiŋ.”

Mfəŋ nē Yeesuu a agyasepo-ɔ pεεε a sere yowē mō.

Aneŋ nē baa yaa Yeesuu Yudaa awuye a iwurekpa-ɔ

(Maak 14.53–65; Lukas 22.54–55, 63–71; Yohane 18.13–14, 19–24)

⁵⁷ To, nē bamō nē baa kra Yeesuu-o a taa mō yaa Wuribware ḥləŋjərō br̲es̲ Kayafas a ləŋ-ɔ-r̲, mfəŋ nē Wuribware mbraa akaapōrō na maŋ abr̲es̲ e gyaŋjə-ɔ.

⁵⁸ Nē Peetroo a sii kamεε ɔ gya bamō se. Ča gya bamō se aneŋ-aaa ya bō fō ḥləŋjərō br̲es̲ a ləŋ amo kanō, nē oo lwee ləŋ-ɔ kabuno-o-ro. Mfəŋ nē ɔɔ kyena adeeresepo kō asē na ɔ nya ḥnu kētō nē kē e yo se-ɔ.

⁵⁹ Nē Wuribware ḥləŋjərō abr̲es̲-ɔ na agyaŋjərō-ɔ pεεε a buwi kpa kanətēn nē ba yere se na Yeesuu gyi kēpō a bō nya mō mō-ɔ. ⁶⁰ Nē baa buwi kpa kpōnē. Ases̲ bweet̲ a bō ba bamō ayeba bō kye mō gbaa ooo, ɔ moŋ gyi kēpō, a lee feyε bamō ayeba-ɔ moŋ yere abεε se.

Nē ḥkee abεε anyɔ a kōsō ba ayeba bō porɔ Yeesuu feyε, ⁶¹ “Onyare mō yε, ‘Mo e taare a m bwee Wuribware sunkpa-ɔ, na ḥke nsa kamεε-r̲ na m pwεε mō bō yera.’ ”

⁶² Nē Wuribware ḥləŋjərō br̲es̲-ɔ a kyuwi-ro. Nē oo bise Yeesuu feyε, “Amō fō moŋ de aseŋ mō pεεε nē ba tōwē ba kye fō-ɔ kanəlee aaa?” ⁶³ Nē Yeesuu a laato.

Nē ḥləŋjərō br̲es̲-ɔ a tōwē gywii mō feyε, “Ka Wuribware nē mō wōrē dooo i de ḥkpā-ɔ kēyaa, tōwē gywii anē feyε fō e gyε Kristoo, Wuribware

mò gyi ne oo suŋ mò bo kyoŋwe-ɔ, bεεε n gyε fo e gye.”

⁶⁴ Nkee feraa ne Yeesuu a lee kanɔ feyε, “Aneŋ ne a du-o dεε ne fo a tɔwε-ɔ. Kεtɔ nε ki tii si-o e gyε feyε mɔnε saŋ mɔnε i nju mɔ, dimaadi mò gyi-o, a te Bo-elen-ɔ-kyoŋ-ɔkemaa-Bware kigyise si, na mɔ aa mò a gyi mò kuwure dabe-ɔ, na mɔ a lee awore-ɔ mɔ e ba.”*

⁶⁵ Amo feraa ne ɔləŋŋəpo bresε-ɔ a ba kadunfwii bo kyan mò fɔŋfɔŋ waagya-ɔ. Nε o yε, “Onyaré mɔ a tɔwε abuseŋseŋ. Ane maa lεε kpa a ɔkɔ tɔwε kɔtɔkɔ pweε a ane dεε nju feyε o gyi kεpɔ. Mɔnε a nu aseŋ ne ɔɔ tɔwε bo kye Wuribware-ɔ, o yε mò aa Wuribware ta. ⁶⁶ Amose-ɔ emenε ne mɔnε e fa feyε ane waa mò?”

Nε bamɔ pεεε a sure si feyε o gyi kεpɔ, amose-ɔ bo mɔɔ mò.

⁶⁷ Mfεŋ dεε ne bɔkɔ a lεε ba tweε akyɔnε ba waa Yeesuu akatɔ-ɔ, na ba da mò akuntiŋ. Nε bɔkɔ mɔ a da mò abaa. ⁶⁸ Nε bo yε, “Fɔ i nyi feyε fo gyε Kristoo ne Wuribware a suŋ-o, tɔwε mò ne ɔɔ da fo-ɔ gywii ane.”

*Aneŋ ne Peetroo a swεε feyε o moŋ nyi Yeesuu-o
(Maak 14.66-72; Lukas 22.56-62; Yohanee
18.15-18, 25-27)*

⁶⁹ Bamɔ a gyi Yeesuu aseŋ kεkyan-ɔ-ɔ na Peetroo saŋ o te kabuno mfεŋ. Nε kabre kɔ a ba mò ase bo tɔwε feyε, “Fɔ gbaa fo aa Yeesuu Galileyanyi mɔ e dεε mɔnε naa.”

⁷⁰ Nε Peetroo a swεε bamɔ pεεε akatɔ-ɔ feyε, “Moŋ nu aseŋ ne fo e tɔwε amo-ɔ kaase.” Nε

---

* **26:64** Daniel 7.13-14.

oo nare ya yere ləŋ-č kibunogyi-ro. ⁷¹ Mfəŋ-č ne kabre kɔ mɔ a bęe ḥnu mđ. Nę oo təwę gywii bamo ne bo bo mfəŋ-č feyε, “Onyarę mɔ na Yeesuu Nasarətənyi-o e gyę ne bo naa.”

⁷² Amaa Peetroo a bęe swęe feyε, “Kasəntiŋ ne mo e təwę, ma ba ayęba nęe. Mo e ka Wuribware se keyaa feyε moŋ nyi ḥnyare amo.”

⁷³ Ketə a bęe waa kafwee-č, ne bamo ne bo yere mfəŋ-č a təwę gywii Peetroo feyε, “Fo maa taare a fo gyiiri ikii feyε fo moŋ gyę Yeesuu a asəse-č ɔko, a lee feyε kpa kemaa se fo seŋsa i lee fo kawu.”

⁷⁴ Ne Peetroo a bęe bęŋjaa feyε, “Mo e ka keyaa feyε n kyɔ moŋ nyi ḥnyare mɔ ne moŋe e təwę mđ asen-č. Ne asen mɔ ne mo e təwę-č e moŋ gyę kasəntiŋ, amo feraa Wuribware loŋ mo.” Ne oo bęe ka anę a keyaa-č iluwi bwęetə.

Mđ kędeŋ təwę anę lōwę-č, ne kyanjare a fore. ⁷⁵ Ne oo nyiŋni anę ne Yeesuu a təwę gywii mđ-č se feyε, “Fo e swęe iluwi esa feyε fo moŋ nyi mo pwęe na kyanjare dęe fore”-č. Ne oo yo kawu ya su bwęetə.

27

Anę ne baa yaa Yeesuu Romanyi gominaa akatə-rɔ-č

(Maak 15.1; Lukas 23.1–2; Yohanee 18.28–32)

¹ Kayę ḥke gyegyaye tututu-o, ne Wuribware aləŋŋəpo abresę na maŋ abresę pęee a gyanję da kikpuni feyε bo mɔɔ Yeesuu. ² Ne baa ba agbarabi bo da mđ asaree-č, ne baa yaa mđ Romanyi gominaa ne ba tęe mđ e Pilat-o akatə-rɔ, na o sa bamo kpa feyε bo mɔɔ mđ.

*Anēj nē Yudas odiburopō-č a nu mō eyee, nē oo
wu-o
(Ayaa-rō ayerepo asunj 1.18–19)*

³ Amō Yudas odiburopō-č a ኃუ feye baa bu Yeesuu kēpo tōwē feye ba mō mō-č, nē oo nu mō eyee, nē ወዕም yā Wuribware aləñjərō abrēsē-č na maŋ abrēsē-č ase ya kinjaa atannē fufuri agyi adusa nē baa sa mō-č sa bamō. ⁴ Nē ወዕም tōwē gywii bamō feye, “Mo a waa bɔye feye mo a gyi መንያረ timaa amo kidiburo.”

Nē baa bəñjaa mō feye, “Amo-č tiri anē aaa? Fo wore fo asej nēe.”

⁵ Nē Yudas a ya twē atanne-č bō bɔya sweere Wuribware suŋkpa. Nē ወዕም lēe mfēn ya kya mō eyee fe, nē oo wu.

⁶ Wuribware aləñjərō abrēsē-č a ኃუ atanne-č da sweere mfēn-č, nē bō yē, “Atanne nē anē a bō ka መንያረ kō lowi kōkō-č nēe. Mbogya atanne nēe, anēj sē-č a de iyisi. Amōsē-č a kye anē mbraa feye anē taa waa Wuribware suŋkpa a atanne nē a da-č-řo.” ⁷ Bamō a fa atanne amo asej lōwē-č, nē baa waa kano ba atanne-č bō sāa sweere kō nē ba tēe ε ጽዋዬrō a sweere-č, na bō nya pure afō nē bō bō mfēn, nē ba wu-o sweere amo se. ⁸ Amōsē sē-č nē ba tēe sweere amo feye, “Mbogya a sweere-č” bō fo ndāo. ⁹⁻¹⁰ Anēj sē-č, anēj nē Wuribware kyaamee Yeremēya a kyōrēe waa abwaresej wore-č-řo-č a ba kasēntiŋ. ፈዕም kyōrēe feye,

“Nē Isireelii awuye a sure si feye ba ka atanne fufuri agyi-ro adusa a bō sa mō. Nē baa ba atanne mō bō sāa sweere nē ba tēe ε ጽዋዬrō a

sweere-ɔ, feyε aneŋ ne mo nyanjpe Wuribware a tɔwε gywii mo feyε ɳ waa-ɔ.”*

*Aneŋ ne Romanyi gominaa a sure si feyε bo mɔɔ Yeesuu-o
(Maak 15.2–15; Lukas 23.3–5, 13–25; Yohanee 18.33–38)*

11 Bamɔ a yaa Yeesuu Romanyi gominaa-o akatɔ-rɔ-ɔ, ne gominaa-o a bise mò feyε, “Baa porɔ fo feyε fo a tɔwε feyε fo e gye Yudaa awuye owure-o. Emene ne fo i lee kanɔ?”

Ne Yeesuu a bɛŋŋaa mò feyε, “Seŋbise mɔ a lɛɛ fo ase nee eee?”

12 Amaa Wuribware aləŋŋəpo abrɛse-ɔ na maŋ abrɛse a mpɔrɔ-ɔ, Yeesuu moŋ lee mmɔ kanɔ. **13** Mfεŋ ne gominaa-o a bise mò feyε, “Fo maa nu aseŋ mɔ ne baa porɔ fo amo se-ɔ ɔɔɔ?” **14** Amaa Yeesuu moŋ bɛŋŋaa mò. O moŋ lee mpɔrɔ ne baa porɔ mò-ɔ ɳkɔŋko gbaa kanɔ. Aneŋ se-ɔ ne gominaa-o eyee a kpeŋ mò.

15 Amɔ saŋ kɛmaa mɔ, Wuribware-a-kya-aneyɔwε a ateeše kigyi-o-ro, Romanyi gominaa i lee bamɔ ne oo tii bamɔ tiikpa-ɔ ɔkɔ ne lamaŋ e kpa-ɔ na o narɛ ya kyure. **16** Saŋ amo-ɔ ne oo tii ɔnyare kɔ ne ba tee mò ε Bar-Abas-ɔ ne ɔkɛmaa nyi mò asun bɔyε ne oo waa-ɔ. **17** Amoße-ɔ lamaŋ-ɔ a gyanjɛ gominaa-o akatɔ-rɔ bo kore mò feyε o lee bamɔ ne oo tii-o ɔkɔ sa bamɔ-ɔ, ne oo bɛŋŋaa bamɔ feyε, “To, mmɔ ne mone e kpa feyε n lee mò lɛɛ tiikpa sa mone, Bar-Abas bɛɛɛ Yeesuu ne bokɔ e tee mò ε Kristoo ne Wuribware a suŋ-o ooo?” **18** Amɔ

---

* **27:9-10** Sakariya 11.12-13; Yeremεya 19.1-13; 32.6-9.

gominaa-o nyi damenaŋse fεyε kɔkwεe sε nε baa kra Yeesuu baa mò ase.

19 Gominaa-o a te mò seŋgyikpa a kagya-ɔ se mfεŋ-ɔ, nε mò ka a kra bø kyoŋwε mò fεyε, “Mo ɛ kore fo neε fεyε fo ma waa ɔnyare timaa amo seye. Bø lee fεyε ndee kanye mo a ku mò dee, nε aa waa mo nya bweetɔ.”

20 Nε Wuribware aləŋŋəpo abrεsε-ɔ na maŋ abrεsε-ɔ a da lamanj-ɔ kanɔ sε fεyε bø tɔwε gywii gominaa-o fεyε o yɔwε Bar-Abas bø sa bamɔ, na o mɔo Yeesuu. **21** Amose-ɔ gominaa-o a bεŋ bise bamɔ fεyε, “Abεε anyɔ mɔ-rɔ, mmo nε mone ɛ kpa fεyε η yɔwε mò a m bø sa mone?” Nε baa lee kanɔ fεyε, “Bar-Abas.”

22 Nε gominaa-o yε, “Nε ntεtɔ nε mone yε η waa Yeesuu nε ba tεe mò ε Kristoo-o?”

Amo feraa nε bamɔ pεεε a fεε-rɔ beŋŋaa mò fεyε, “Da mò bø mera kiyii kpare-abεε-rɔ se!”

23 Nε gominaa-o yε, “Ntεtɔ bøyε gbaa nε oo waa?”

Nε baa bεŋ fεε-rɔ keŋkeŋ fεyε, “Da mò bø mera kiyii kpare-abεε-rɔ se!”

24 Nε lamanj-ɔ a lee ba fεε-rɔ, nε baa fεε-rɔ anεŋ-aaa. Gominaa-o a ɳu fεyε o maa lee taare a o waa seyε bø kɔɔrε Yeesuu-o, nε ɳkee aseŋ ɛ kpa a a bee ba maŋ-ɔ-rɔ-ɔ, nε oo sa kanɔ, ne baa baa mò kyanse na nkyu. Nε oo fwεe mò asaree lamanj-ɔ akatɔ-rɔ. Nε oo tɔwε gywii bamɔ fεyε, “Moŋ gye mone ɔgyεŋkpeepo ɔnyare mo lowi-ro. Mone fəŋfəŋ awaase nee.”

25 Nε lamanj-ɔ pεεε yε, “Sa a ɔnyare mo kεsεbøgyiiri nε anε ɛ sa mò-ɔ kinŋji nya anε aa anε agyi si.”

26 Mfēñ nē gominaa-o a yōwē Bar-Abas bō sa bamō. Nē ወ sa nē mō asoogyaa awuye-o እkō a da Yeesuu paara, nē ወ taa mō sa bamō feyε asoogyaa awuye-o ya da mō bō mēra kiyii kpare-abee-rō se.

*Anēñ nē asoogyaa awuye-o a waa Yeesuu
ηwaagyiseññē-ɔ
(Maak 15.16–20; Yohanee 19.2–3)*

27 Nē gominaa a asoogyaa awuye-o a taa Yeesuu yaa gominaa a lōñ-ɔ-rō, nē baa tēñ bamō bēekō-ana bō gyaññē yērē muruwaa mō. **28** Nē baa buññi mō atā buññe, nē baa taa waagya pipee bō buñ mō feyε mō a gyē owure-o. **29** Nē baa ba iwu bō lō kuwurepa bō buñ mō. Nē baa taa kayii naresēsē bō waa mō kigyisesareē-rō. Nē baa lēñ ba gyāññō mō ayaa-rō ba waa mō ηwaagyiseññē feyε, “Añsuma, nana, Yudaa awuye owure.”

30 Nē baa twēñ akyōñē wēñ mō se, nē baa ba kayii-o bō dayē mō kuñju-ro anēñ-aaa. **31** Sañ nē baa waa mō ηwaagyiseññē lōwē-ɔ, nē baa lee waagya-ɔ, nē baa ba mō fōñfōñ atā bō buñ mō. Nē baa taa mō ba yō a bō ya da mō bō mēra kiyii kpare-abee-rō se.

*Anēñ nē baa da Yeesuu bō mēra kiyii kpare-
abee-rō se-ɔ
(Maak 15.21–32; Lukas 23.26–43; Yohanee
19.17–27)*

32 Sañ nē asoogyaa awuye-o de Yeesuu ba yō-ɔ, nē baa gyaññaa የonyareē kō nē ወ leē Kireenee mañ-nō, nē ba tēñ mō ε Simōñ-ɔ. Nē asoogyaa awuye-o a yērē mō waa-rō feyε ዓ sōrō Yeesuu a kiyii kpare-abee-rō-ɔ. **33** Nē baa yaa Yeesuu mfēñ nē ba tēñ ε Gologotaa-o (kaasē ε kaapō feyε

Koləŋkɔrɔŋgyi-Swēere). **34** Né baa bo sa Yeesuu nta né baa ba kadwii bo waa-rɔ-ɔ na mò kayowore-rɔ ma lée dunwi mò. Mò a da kée-ɔ, né oo kine kunuu. **35** Né asoogyaa awuye-o a ba ndangyii bo da mò bo mera mò kiyii kpare-abee-rɔ-ɔ se. Mfèŋ né baa waa mpini mpini bo ke mò atɔ buŋse-rɔ taa-ɔ.* **36** Amo kamεε-rɔ né baa kyεna mfèŋ dεerε mò se.

37 Né baa taa kaworetaa kɔ bo mera Yeesuu aŋu si. Gominaa-o a kyorεε kamɔ se feyε, “Mon' kée Yeesuu, Yudaa awuye owure-o.”

38 Né baa bε̄ da ayu kɔ, ɔko bo mera kiyii kpare-abee-rɔ kɔ se Yeesuu kigyiise si, né baa bε̄ da ɔko-ɔ bo mera kɔkɔ se mò kεbεna se.

39 Asεsε né ba kyon mfèŋ-ɔ e da abaa-rɔ nee, **40** na ba saare Yeesuu feyε, “Mboo. Nee fo yε fo i bwee Wuribware suŋkpa-ɔ na ŋke nsa kamεε fo bε̄ pwεε mo bo yera ε? Mbeyɔmɔ, fo i nyi feyε fo gye Wuribware mò gyi-o, kporowε lee kiyii kpare-abee-rɔ mo se ba sweere bo morowε fo eyee.”

41 Aneŋ dεε né Wuribware aləŋŋɔpo abresε-ɔ na Wuribware mbraa akaapɔrɔ-ɔ na man abresε-ɔ a mii nnɔ kyo mò, na ba mɔse mò. **42** Na ba tɔwε ba gywii abee feyε, “Oɔ morowε bɔkɔ, amaa o maa taare a o morowε mò eyee. Mon' sa a ane kε̄ feyε, mò a tɔwε feyε o gye ane Isireelii awuye a owure-o nee-ɔ, o taare a o lee kiyii kpare-abee-rɔ mo se ba sweere aaa. Né mò ya taare feraa, ane e kɔɔre mò a ane gyi. **43** O yε oɔ kɔɔre Wuribware gyi, né o bee o yε o gye Wuribware mò gyi-o nee. Amose-ɔ mon' sa a ane kε̄ feyε Wuribware e kpa a o morowε mò mbeyɔmɔ nee eee.”

---

* **27:35** Kiliŋ 22.18.

44 Aneŋ dεε nε ayu nε baa da bamø ayii kpare-abεε-rø sε-ø se mø asε mfεŋ-ø a saareø mø.

*Aneŋ nε Yeesuu a wu kiyii kpare-abεε-rø-ø sε-ø
(Maak 15.33–41; Lukas 23.44–49; Yohanee 19.28–30)*

45 Saŋ nε mpasε a fo-ø, nε kyowε a yowε keda, nε kibugyi a da sweere amo se pεee. Nε kaa gyi edəŋhwereø esa. **46** Saŋ amo a kpa a ø gyε kεε-ø, nε Yeesuu a faa-rø keŋken mø aye-rø Heebrii feyε, “Ili, Ili, lama sabakatani,” kaase e kaapo feyε, “O Wuribware, O Wuribware, ntetø se nε fo a kine mo?”

47 Nε bamø nε bo bo mfεŋ-ø moŋ nu mø asεŋ-ø kaase, nε bokø yε, “Mon’ nu, Wuribwarø kyaamεe Iliya, nε ø tee.” **48** Nε bamø-rø øko a ɻwεenø ya ba ikyikyee bo da nta-rø, nε ø taa bo kyεna kayii si. Nε oo teyi bo waa Yeesuu kanø-rø na ø nya kyokyweø. **49** Bamø nε baa saŋ-ø yε, “Yowε. Mon’ sa a anε yere na anε kεe feyε Iliya e ba a ø bo morowε mø aaa.”

50 Mfeŋ nε Yeesuu a faa-rø keŋken, nε oo kii Ebware lee.

51 Puri amo-rø nε waagya nε baa bo kuŋ Wuribwarø sunkpa a dødø-rø a kεkyan-ø a kyan-nø leø soso ya bo da kaase. Nε sweere a lenkpaŋ, nε aforø a bweebwee-ro. **52** Nε agyεraŋta kø a gyε buŋni si, nε Wuribwarø asεsε timaa nε baa wu-o bweetø a kyiŋni leø lowi-ro. **53** Yeesuu a kyiŋni leø lowi-ro-o amo kamεε-rø-ø, nε asεsε amo a leø bamø agyεraŋta-ø-rø lwee Yerøsaløm maŋ-nø, mfεŋ nε asεsε bweetø a ɻu bamø.

54 Saŋ nε soogya abrøsε na mø asoogyaawuye nε ba deerø Yeesuu si-o a ɻu sweere keleŋkpaŋ-ø

na kētō kēmaa nē kaa ba-ɔ, nē kufu a nya bamō bwēetō. Nē bō ye, “Onyare mō gye Wuribware mō gyi nēe kasēntij.”

⁵⁵ Amō saŋ amo akyee bwēetō mō yere kēfō ba deere ba kyōnwe. Bamō nē baa gya Yeesuu si lee Galileya sweere se yō Yerōsalēm mfēn-ɔ gye bamō nē bō dēe ba deere mō se-ɔ. ⁵⁶ Akyee amo bokō e gye Mariya Magadalanyi, na Mariya nē ɔ gye Yakubu na Yosef bamō nyi-o, na Sibidii agyi nyansc anyo-ɔ bamō nyi.

*Anēj nē baa pure Yeesuu-o
(Maak 15.42–47; Lukas 23.50–56; Yohanee 19.38–42)*

^{57–58} Amō atō wuye kō bō-rō nē ba tēe mō ε Yosef, nē ɔ̄ lee Arimateya manj-nō-ɔ. Mō-ɔ mō a bō kii Yeesuu agyasepo-ɔ ɔkō saŋ kō. Kēdeepweta a fō-ɔ, nē ɔ̄ yō Gominaa Pilat asē ya kōrē mō feye ɔ taa Yeesuu kifuniŋ sa mō a ɔ yaa pure. Nē gominaa-o a sa mō kpa.

⁵⁹ Nē Yosef a ya maye Yeesuu kifuniŋ-o lee kiyii kpare-abee-rō-ɔ se. Nē ɔ̄ ba kyefuri popwēe bō miri mō. ⁶⁰ Nē ɔ̄ taa mō waa kegyeranṭa-rō. Kegyeranṭa amo ɔ̄ kyō ḥeri kēfōrē kō lee bō feye kēkyān-ɔ sa mō eyee, na mō ya wu na bō pure mō mfēn. Mō a taa kifuniŋ-o bō waa-rō-ɔ, nē oo kuroŋ kēfōrē dabē kō bō kpuse tii kegyeranṭa-ɔ kanō feye pōne-ɔ. Nē ɔ̄ narē o yii. ⁶¹ Mō a waa amo-ɔ rēe-ɔ, na Mariya Magadalanyi na Mariya kō-ɔ te na bamō akatō kōrē kegyeranṭa-ɔ se ba deere mō.

*Anēj nē asoogyaa awuye kō a deere
kegyeranṭa-ɔ se-ɔ*

62 Amo pεεε a waa Ifiyara, kake nε baa waa Wuribware-a-kya-anε-yowε a ateese-o sira-a-o. Kemo kaye nke-o, nε Wuribware aləyñəpo abrεsε-ɔ na Farisii awuye-o bokø a yø gominaa-o ase. **63** Ne bo yε, “Obreṣε, anε a nyiñji si feyε, sanj ne əpennapø Yeesuu te-o, ɔɔ tøwø feyε, mø lowi kamεε, amo ya fo nke nsa-ɔ, o kyiñji aɔ ba nkpø-rø. **64** Amosε-ɔ anε e kore fo nεe feyε fo sa kanø na bo deere mø kegyeranτa-ɔ se bo fo nke nsa. N gye anεŋ, anε sere kufu, nε mø agyasəpo-ɔ e yø a bo ya ywii mø kifuniñ-o taa yaa bo kweerø, na nkee bo tøwø gywii lamañ feyε Wuribware a kyiñji mø lee lowi-ro. Amo ya ba anεŋ, kayeba lalalowε mø e kyοŋ kegyenkpεe lee-o.”

65 Ne gominaa-o a beñjaa bamø feyε, “Monε de kpa feyε mon' lee asoogyaa awuye na mon' sa a bo ya deere kegyeranτa-ɔ se nεenεe anεŋ nε monε e taare-ɔ.”

66 Ne baa taa asoogyaa awuye ko yaa kegyeranτa-ɔ ase. Ne baa kyera keføre dabø nε ki i tii kegyeranτa-ɔ kanø ekeekεe se, na øko ma nya kuron keføre-ɔ lee kegyeranτa-ɔ kanø se. Ne baa yowε asoogyaa awuye-o wøre feyε bo deere se.

28

*Aneŋ nε Yeesuu a kyiñji lee lowi-ro-o
(Maak 16.1-11; Lukas 24.1-12; Yohanee 20.1-18)*

1 Mεmenεda, kake nε Yudaa awuye-o i kyure, nε bo maa waa kusun kemaa-ɔ a kyοŋ-ɔ, nε Kosiyara gyegyaye kese-ro Mariya Magadalanyi na Mariya ko-ɔ a yø a bo ya deere kegyeranτa-ɔ. **2** Bamø a yø ba tørø-ɔ, kaluwa koŋko nε sweere a leŋkpø bwεetø.

Né Wuribware kabɔɔ ko a lée soso ba sweere kegyeranta-ɔ ase. Né oo kuroŋ kefore dabɛ-ɔ lée kemo kanɔ se, né ɔɔ kyena se. ³ Ḍ torɛ se née feyɛ elælɛe-ɔ, né mò atɔ buŋsɛ a fwiiri pareparepare. ⁴ Né asoogyaa awuye né ba deere kegyeranta-ɔ se-ɔ, kufu a nya bamɔ bweetɔ. Né baa yɔŋ, né baa lée lée dayɛ bɔ da feyɛ bamɔ a wu-o.

⁵ Né Wuribware kabɔɔ-ɔ a sa sɛŋsa gywii akyee-ɔ. Ḍ ye, “Mɔnɛ ma sa a kufu nya mɔnɛ. N̄ nyi feyɛ mɔnɛ i buwi mɔnɛ e kpa Yeesuu né baa da mò bɔ mera kiyii kpare-abee-ro-ɔ se-ɔ née. ⁶ Mɔnɛ bɔ mfee, ɔɔ daree, a lée feyɛ Wuribware a kyiŋni mò lée lowi-ro, feyɛ aneŋ né ɔɔ kya tɔwɛ feyɛ Wuribware e waa-ɔ. Mɔn' bɔ kɛe mfeŋ né oo di-o. ⁷ Amose-ɔ, mbeyɔmɔ, mɔn' narɛ mənaŋ mənaŋ ya tɔwɛ gywii mò agyasepo-ɔ feyɛ Wuribware a kyiŋni mò lée lowi-ro, né mbeyɔmɔ ɔ gyɛ bamɔ nkrees o yii Galileya sweere se. Mfeŋ-ɔ ba lju mò. Mo aseŋ a lowe.”

⁸ Bamɔ a nu mò aseŋ-ɔ, né aa waa bamɔ kɔne bweetɔ. Né baa lée mfeŋ na kufu saŋ ki de bamɔ, né baa lée ba ŋwεenɑŋ na bɔ ya tɔwɛ amo aseŋ gywii Yeesuu agyasepo-ɔ.

⁹ Bɔ bɔ sa se-ɔ Yeesuu fəŋfɔŋ a tɛŋ bamɔ kpa, né ɔɔ ka bamɔ kanɔ. Bamɔ a deŋ pini mò mfeŋ-ɔ, né baa yɔ ya kpuni aŋjurii kra mò ayaapapaa-ro, né baa suŋ mò. ¹⁰ Né Yeesuu a tɔwɛ gywii bamɔ feyɛ, “Mɔnɛ ma sa a kufu nya mɔnɛ. Mɔn' kya mɔnɛ kpa se yɔ mo kowebɛe-anam o ase ya tɔwɛ gywii bamɔ feyɛ bɔ yɔ Galileya sweere se. Mfeŋ né ba lju mo.”

Amo kamεε-rɔ, kεtɔ nε asoogyaa awuye-o a waa-ɔ

¹¹ Akyee amo a kiñji ba yɔ mañ-nɔ-ɔ, nε asoogyaa awuye nε ba deere kegyeranṭa-ɔ sε-ɔ boko a yɔ mañ-nɔ ya tɔwε kεtɔ kemaa nε kaa ba-ɔ gywii Wuribware aləññɔpo abresε-ɔ. ¹² Aləññɔpo abresε amo a nu bamɔ aseñ-ɔ, nε bamɔ aa mañ abresε-ɔ a gyanjε, nε baa fa amo mfεεrε. Añuroseñ nε ñkee baa kra-ɔ e gye fεyε ba ba atanne bweetɔ a bɔ bɔ sa asoogyaa awuye amo. ¹³ Nε baa tɔwε gywii bamɔ fεyε, “Kεtɔ nε mɔn' tɔwε-ɔ e gye fεyε Yeesuu agyasepo-ɔ ya bɔ ywii mɔ kifuniñ taa narε kanye na mone a di idi. ¹⁴ Nε gominaa-o ya nu amo-ɔ se, ane fññfññ ane e popɔrε mɔ na o ma taa mone kebɔye.”

¹⁵ Nε asoogyaa awuye-o a kɔrε atanne-ɔ, nε baa waa aneñ nε baa tɔwε gywii bamɔ-ɔ. Amose se-ɔ, aneñ a kayeba mɔ a sañjε-rɔ Yudaa awuye-ro ya bɔ fo ndɔɔ a kake mɔ.

Anεñ nε Yeesuu a lee mɔ eyεe bɔ kaapo mɔ agyasepo kudu kakɔ-ɔ Galileya-ɔ

¹⁶ Kεtɔ a waa kafwεe-ɔ, nε Yeesuu agyasepo kudu kakɔ-ɔ a yɔ Galileya sweere se. Nε baa yɔ kebεe nε Yeesuu a tɔwε gywii bamɔ fεyε bɔ yɔ-ɔ se. ¹⁷ Nε baa ñu mɔ mfεñ, nε baa kpuni añurií sunj mɔ. Amo-ɔ pεee gbaa bamɔ-rɔ boko moñ taare kɔrε gyi fεyε mɔ nee.

¹⁸ Nε Yeesuu a soñ tɔ bamɔ-rɔ, nε o ye, “Mɔn' lɔñ eñebɔ na mɔn' nu mo ase.

Keyaalen ne ke bɔ soso na sweere-ɔ pεee
ne Wuribware a taa waa mo kεsaree-ɔ.

¹⁹ Amose-ɔ mo e tɔwε mo i gywii mone fεyε,

mon' yo kayę mo-ro ases peeee ase toj kemaa,
     na mon' sa a bo waa mo agyasepo,
     na mon' bo bamo asuu,
 Wuribwareę, n se, na mo, Wuribwareę mo gyi-o,
     na Wuribwareę a kufwiije timaa-o kenyare-ro.
 20 Na mon' kaapo bamo a bo gya asen kemaa
     ne mo a tawe gywii mone feye mon' gya se-o
     se.
 Na mon' nyiññ si feye mo e kyena mone ase
     saj kemaa bo fo kayę kee."

**Abwareṣen Wore-ɔ
New Testament in Chumburung
(GH:ncu:Chumburung)**

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Chumburung

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Chumburung

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 30 Dec 2021
24326c91-bd91-5fb9-a5f1-7f3e726a9745